

2018

VOJENSKÁ OSVETA

Spoločenskovedné semináre
1. časť

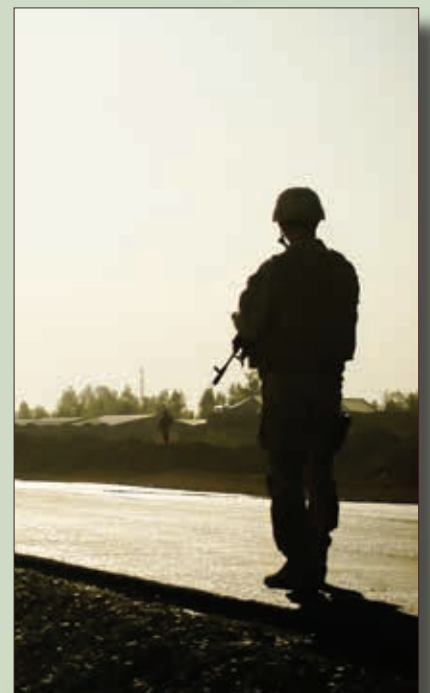
25. výročie vzniku Ozbrojených síl Slovenskej republiky

1. januára 1993 súbežne so vznikom Slovenskej republiky vznikla samostatná Armáda Slovenskej republiky. Stalo sa tak na základe zákona č. 3/1993 Z. z. o zriadení Armády Slovenskej republiky. Po reorganizácii 1. júla 2002 sa Armáda Slovenskej republiky premenovala na Ozbrojené sily Slovenskej republiky.

V roku 2004 sa Ozbrojené sily SR úspešne začlenili do štruktúr NATO a dôsledne si plnia svoje záväzky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv.

Významným medzníkom bol rok 2006, kedy zanikla základná vojenská služba. Týmto dňom sa ozbrojené sily Slovenskej republiky stali plne profesionalizovanými a začali novú etapu vo svojej existencii.

Od svojho vzniku zabezpečujú OS SR zvrchovanosť, územnú celistvosť a nedotknuteľnosť hraníc Slovenskej republiky.

Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

Redakčná rada:

Predseda: plk. Ing. Ivan SÁLAŠI
Tajomník: Ing. František MATYÁŠ, PhD.
Členovia:
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD.
doc. PhDr. Mária PETRUFOVÁ, PhD.
Dr. Imrich PURDEK, PhD.
pplk. Mgr. Zuzana FEHÉROVÁ
mjr. Mgr. Zdenko BARANEC
mjr. Mgr. Oľga JANČOVÁ KOHÁRYOVÁ

Redaktor:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Grafický redaktor:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

Recenzenti:

prof. ThDr. Pavel PROCHÁZKA, PhD.
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD.
doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.
PhDr. Mária MARTINSKÁ, PhD.
npor. PhDr. Ivana SLYŠKOVÁ

Rok vydania: 2018**Vydanie:** prvé**Náklad:** 350 ks**Nepredajné**

© Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš

ISBN 978-80-89609-16-1**Obsah:**

1. **Úvodné slovo** 2
2. **25. výročie vzniku Ozbroyených síl Slovenskej republiky**
Dr. Imrich **PURDEK**, PhD. 3
3. **Súčasný terorizmus a trendy jeho vývoja**
PhDr. Milan **LABUZÍK**, CSc. 34
4. **Rodová rovnosť v podmienkach rezortu obrany**
mjr. PhDr. Pavel **CZIRÁK**, PhD. 65
5. **Vznik, vývoj a charakteristika hlavných svetových náboženstiev**
kpt. ThDr. Dávid **VARGAEŠTOK** 86
6. **Interkultúrna psychológia a služba v medzinárodnom prostredí**
npor. Mgr. Michaela **RAJNOHOVÁ** 108

2. strana obálky:

25. výročie vzniku Ozbroyených síl Slovenskej republiky
Pripravil: Mgr. et Mgr. Adrián SIPKO, PhD.

3. strana obálky:

Historický kalendár na rok 2018
Pripravil: Mgr. et Mgr. Adrián SIPKO, PhD.

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbroyených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov pre profesionálnych vojakov a vybrané skupiny zamestnancov Ozbroyených síl SR.

Jednotlivé odborné články boli posúdené recenzentmi.

Články vyjadrujú názory autorov a nemusia byť totožné so stanoviskom vydavateľa a redakcie.

Publikácia neprešla jazykovou úpravou.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

Publikácia je dostupná na www.osveta.mil.sk

POZNÁMKY

ÚVODNÉ SLOVO

Ing. František **MATYÁŠ**, PhD.

Rok 2018 je bohatý na okrúhle výročia udalostí, ktoré sa výrazne zapísali do našich národných a vojenských dejín. Mnohé politické a historické udalosti mali výrazný vplyv na vytvorenie a ďalšie formovanie nášho štátu. Medzi najvýznamnejšie patria udalosti súvisiace s ukončením 1. sv. vojny a následne s vytvorením Československej republiky v roku 1918. Súčasná generácia má v živej pamäti vznik samostatnej, zvrchovanej a nezávislej Slovenskej republiky v roku 1993. So vznikom Slovenskej republiky je spojený aj vznik Armády Slovenskej republiky dňa 1. januára 1993. Pre príslušníkov ozbrojených síl sú pamätné udalosti v roku 1848 ako bitka v Brezovej pod Bradlom, ktorú si pripomíname zároveň aj ako Deň OS SR.

Rok 2018 sa však nebude niesť len v spomienkach na výročia. Je to aj rok, ktorý bude veľmi turbulentný z hľadiska politickej, vojenskej a ekonomickej situácie v našom bezprostrednom okolí, ale aj vo svete. Témy ako extrémizmus a terorizmus naberajú na svojej aktuálnosti. Nesmieme zabúdať ani na kvalitu života profesionálnych vojakov, otázky rodovej rovnosti a zvyšovanie psychologickej pripravenosti.

Jednotlivé tematické okruhy spoločenskovednej prípravy sú pripravené tak, aby reagovali na tieto témy. Obsahové a didaktické podklady sú k dispozícii na stránke www.osveta.mil.sk.

Veríme, že spoločenskovedná príprava aj v tomto roku splní svoj cieľ a prispeje k ďalšiemu rozvoju mravných a bojových kvalít profesionálnych vojakov OS SR.

Tematický plán spoločenskovedných seminárov na rok 2018

Mesiac	Názov	Počet hodín	Informačný zdroj
Január - marec	Hlavné úlohy vojenského útvaru (jednotky) na výcvikový rok 2018	Podľa rozhodnutia veliteľa	Tematika zabezpečená VÚ
Február	25. výročie vzniku Ozbrojených síl Slovenskej republiky	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2018
Marec	Súčasný terorizmus a trendy jeho vývoja	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2018
Apríl	Rodová rovnosť v podmienkach rezortu obrany	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2018
Máj	Vznik, vývoj a charakteristika hlavných svetových náboženstiev	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2018
Jún	Interkultúrna psychológia a služba v medzinárodnom prostredí	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2018
September	50. výročie vstupu vojsk Varšavskej zmluvy do Československa (rok 1968)	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 2/2018
Október	100. výročie vzniku Československa	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 2/2018
November	Extrémizmus a jeho prejavy v Európe a na Slovensku	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 2/2018
December	Emocionálna inteligencia ako súčasť osobnosti profesionálneho vojaka	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 2/2018

Dr. Imrich **PURDEK**, PhD.

ÚVOD

Spoločensko-politický pohyb na začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia bol charakteristický tým, že došlo k revolučným zmenám v strednej, východnej a južnej Európe. Tento revolučný pohyb sa začal postupným rúcaním komunistického totalitného systému a jeho premenou na systém demokratický. Sprievodným javom tohto procesu bolo aj zjednotenie Nemecka a súčasne nastal postupný rozpad mnohonárodných slovanských federatívnych štátov, čím sa podstatne zmenili vnútorné hranice štátov Európy a rozdelenie politických síl. Skončilo sa obdobie studenej vojny a pominula sa hrozba globálnej konfrontácie vyhrotenej pretekmi v zbrojení, ktorých vrchol bol zaznamenaný v 70. a 80. rokoch medzi dvoma jadrovými superveľmocami, USA a Sovietskym zväzom. Došlo k likvidácii bipolárneho sveta, ktorý začal v povojnových rokoch 1945.

Po páde komunistických režimov a desaťročiach neslobody vo východoeurópskych krajinách sa začal realizovať ich návrat do rodiny moderných a demokratických európskych štátov. Proces prechodu od totalitného systému k demokracii otvoril cestu k budovaniu nových spoločností. Vytváranie pluralitnej demokracie v týchto krajinách vytvorilo hlavné predpoklady stať sa súčasťou bezpečného, civilizovaného sveta a jeho politických a ekonomických štruktúr.

Tieto udalosti vrátili občanom týchto štátov ľudské a občianske práva, slobodu slova, znamenali vykročenie k demokracii a zodpovednosť slobodne sa rozhodovať o vlastnej budúcnosti.

Medzinárodné i vnútorné spoločensko-politické a hospodárske zmeny v roku 1989 vytvorili vhodné podmienky na uplatnenie demokratických princípov aj vo vzťahu k slovenskému a českému národu, čoho výsledkom bolo aj nové štátoprávne usporiadanie. Dôsledná demokratizácia týchto vzťahov vyústila do vzniku suverénnej Slovenskej republiky 1. januára 1993, ako demokratického a právneho štátu. Týmto rozhodnutím slovenský národ spolu s národnostnými menšinami a etnickými skupinami žijúcimi na území Slovenska vzal na seba právo rozhodovať o svojom ďalšom osude, a tak prejavil odvahu a schopnosť niesť zodpovednosť za svoju budúcnosť – budovať a riadiť si svoj vlastný štát.

Slovenská republika vznikla ako moderný, demokratický a právny európsky štát. Na zabezpečenie vlastnej obranyschopnosti, ako jednej zo základných funkcií samostatného suverénneho štátu prijala nevyhnutné právne normy. Bola zriadená Armáda Slovenskej republiky a postupnou transformáciou vznikli Ozbrojené sily Slovenskej republiky, ktoré za obdobie 25 rokov prešli zložitým transformačným a reformným procesom.

POZNÁMKY

1 ARMÁDA SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKOCH 1993 – 2002

1. 1 Podmienky vzniku Armády Slovenskej republiky a jej počiatočné štruktúra

Na zabezpečenie obrany SR bola na základe zákona Národnej rady SR č. 3/1993 Z. z. 1. januára 1993 vytvorená A SR (zákon bol schválený 16. decembra 1992 a súvisel s rozdelením Česko-Slovenskej federatívnej republiky a vznikom dvoch samostatných štátov, SR a ČR). V zákone bola A SR považovaná za atribút štátnej moci nového aktéra na medzinárodnej scéne a jej úloha bola formulovaná nasledovne: *„...brániť slobodu, nezávislosť, suverenitu, územnú celistosť Slovenskej republiky a pomáhať pri odstraňovaní následkov živelných pohrôm a katastrof ohrozujúcich životy alebo majetok vo veľkom rozsahu“*. Armáda plnila aj úlohy v rámci mierových síl OSN, vojenských misií a iných medzinárodných organizácií.

Predpoklady na vytvorenie A SR sa začali už v druhej polovici septembra 1992, kedy na zasadaní Rady obrany štátu (ČSFR) v Prahe boli prijaté závery o delení čs. federálnej armády. Tieto predznamovali, že delenie armády prebehne veľmi rýchlo, bez dlhodobějších prietahov. Následne bol dohodnutý princíp delenia 2 : 1, podľa počtu obyvateľstva oboch republík. Tento princíp sa týkal hnutelného majetku. Taktiež sa dohodlo delenie nehnuteľného majetku, ktoré pre Slovensko nebolo veľmi výhodné, pretože viac ako dve tretiny majetku sa nachádzalo v Čechách, kde bolo za bývalého režimu dislokovaných viac ako 72 % armády (na teritóriu vtedajšieho Vojenského veliteľstva západ a stred bolo vybudovaných desiatky kasárenských objektov, skladov, cvičísk, vojenských letísk, ako aj ďalších špeciálnych vojenských objektov).

Samotnému vzniku A SR predchádzali intenzívne práce na príprave veliteľských a organizačných štruktúr, na ktorých sa podieľali poverené tímy zložené predovšetkým z tých príslušníkov federálnej armády, ktorí v tej dobe pôsobili na Slovensku. Súčasťou ich práce bola aj príprava a realizácia rozhodnutí o rozdelení výzbroje, techniky, munície a ostatného materiálu, ktorým disponovala federálna armáda. Ešte do konca roka 1992 boli na územie Slovenska presunuté hlavné bojové jednotky s výzbrojou a technikou a podstatná časť materiálu a zásob. Zároveň bolo rozhodnuté, že už 1. októbra 1992 narukovali vojaci základnej služby podľa teritoriálneho princípu do oboch republík a súčasne sa začali realizovať aj opatrenia zamerané na presun vojakov v základnej službe so slovenským občianstvom z útvarov a zariadení dislokovaných v ČR na Slovensko.

Po rozdelení spoločného štátu A SR disponovala:

- 53 000 vojakmi,
- 995 tankami,
- 1 370 bojovými vozidlami,
- 1 059 delostreleckými systémami,
- 146 bojovými lietadlami a 19 bojovými vrtuľníkmi.

Takéto zloženie armády, rozmiestnenie jej prvkov na teritóriu a celkové pomery v oblasti obrany zodpovedali dobovému hodnoteniu možného vývoja v Európe a postaveniu nového štátu bez zodpovedajúcich bezpečnostných záruk. Zároveň boli výrazne ovplyvňované strategicko-operačnými konceptmi, ktoré naďalej za hlavný spôsob obrany štátu považovali útočnú operáciu. Táto situácia na Slovensku sa výraznejšie neodlišovala od ostatných štátov v strednej a východnej Európe na začiatku 90. rokov. Už v priebehu roku 1993 musela SR začať so znižovaním početných stavov vojakov a hlavných druhov konvenčnej výzbroje v súlade so záväzkami vyplývajúcimi zo Zmluvy o konvenčných ozbrojených silách, aby do konca roka 1997 dosiahla stanovené limity.

Tabuľka 1: Počty osôb, hlavných druhov výzbroje a techniky A SR v rokoch 1993 – 1997

ARMÁDA SR	OSOBY	TANKY	OBR.TRASPORTÉRY	DELOSTRELECTVO	LIETADLÁ/VRTULNÍKY
1993	53 037	995	1 370	1 058	146 / 19
1994	45 711	745	944	813	122 / 19
1995	42 620	644	749	632	116 / 19
1996	40 650	478	683	383	114 / 19
1997	35 275	478	683	383	113 / 19
ZMLUVA KOS	46 667	478	683	383	115 / 25

Dňa 31. decembra 1992 veliteľ Vojenského veliteľstva východ genmjr. Július Humaj vydal rozkaz č. 1 veliteľa A SR, v ktorom všetkým vojakom a občianskym zamestnancom vojenskej správy poďakoval za vynaloženú prácu. Zároveň bolo oznámené, že: „Podľa ústavného zákona č. 542/1992 Zb. o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej republiky dňa 31. decembra 1992 zanikla Československá armáda a podľa ústavného zákona Národnej rady SR zo dňa 16. decembra 1992 dňom 1. januára 1993 vzniká A SR ako právny subjekt. Týmto dňom sa zahajuje v rezorte obrany SR historická etapa vzniku suverénnej A SR“. Súčasne v uvedenom rozkaze oznámil, že dňa 31. decembra 1992 zanikla pôsobnosť FMO a GŠ ČSA, dňa 1. januára 1993 vzniklo MO SR so všetkými právomocami a tým istým dňom bolo vytvorené Veliteľstvo A SR, ktoré 1. januára 1993 preberá velenie nad podriadenými zväzkami, útvarmi, školami a zariadeniami na území SR.

MO SR sa stalo ústredným orgánom štátnej správy s úlohou:

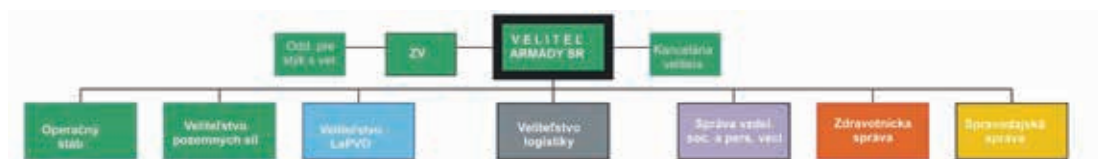
- zabezpečovať obranu SR,
- zabezpečovať výstavbu a riadenie A SR,
- zabezpečovať koordináciu činnosti všetkých ústredných orgánov štátnej správy a právnických osôb v rámci organizácii riadenia a prípravy na obranu SR,
- zabezpečovať nedotknuteľnosť vzdušného priestoru,
- koordinovať vojenskú letovú premávku s civilnou letovou premávkou,
- riadiť vojenské spravodajstvo.

POZNÁMKY

Prvým ministrom obrany sa stal Ing. Imrich Andrejčák (generálporučík v zálohe), ktorý vykonával túto funkciu od 16. marca 1993 do 14. marca 1994. Následne funkciu ministra obrany vykonávali PhDr. Pavol Kanis, CSc., Ing. Ján Sitek, Ing. Jozef Stank, CSc., JUDr. Ing. Ivan Šimko, Ing. Juraj Liška, Mgr. Martin Fedor, MEconSc., Mgr. František Kašický, Ing. Jaroslav Baška, Mgr. Ľubomír Galko, prof. PhDr. Iveta Radičová, PhD. (poverená riadením ministerstva obrany od 28. novembra 2011 do 4. apríla 2012), JUDr. Martin Glváč a od marca 2016 ministrom obrany je Ing. Peter Gajdoš (generálporučík v zálohe).

Na zabezpečenia velenia bolo vytvorené Veliteľstvo A SR ako strategický stupeň velenia, sformované na kapacitách bývalého VVV v Trenčíne. Na zabezpečenie velenia letectva A SR bolo veliteľstvo doplnené o štáb velenia vojenského letectva a protivzdušnej obrany. Veliteľstvo A SR bolo súčasťou rezortu ministerstva obrany a zabezpečovalo:

- riadenie a velenie A SR pri realizácii základných úloh a opatrení obrany štátu,
- výstavbu a rozvoj A SR,
- personálnu politiku v podmienkach A SR,
- systém vzdelávania a príprava vojenských profesionálov vo vojenských školách a špecialistov druhov vojsk v školiaciach zariadeniach A SR.

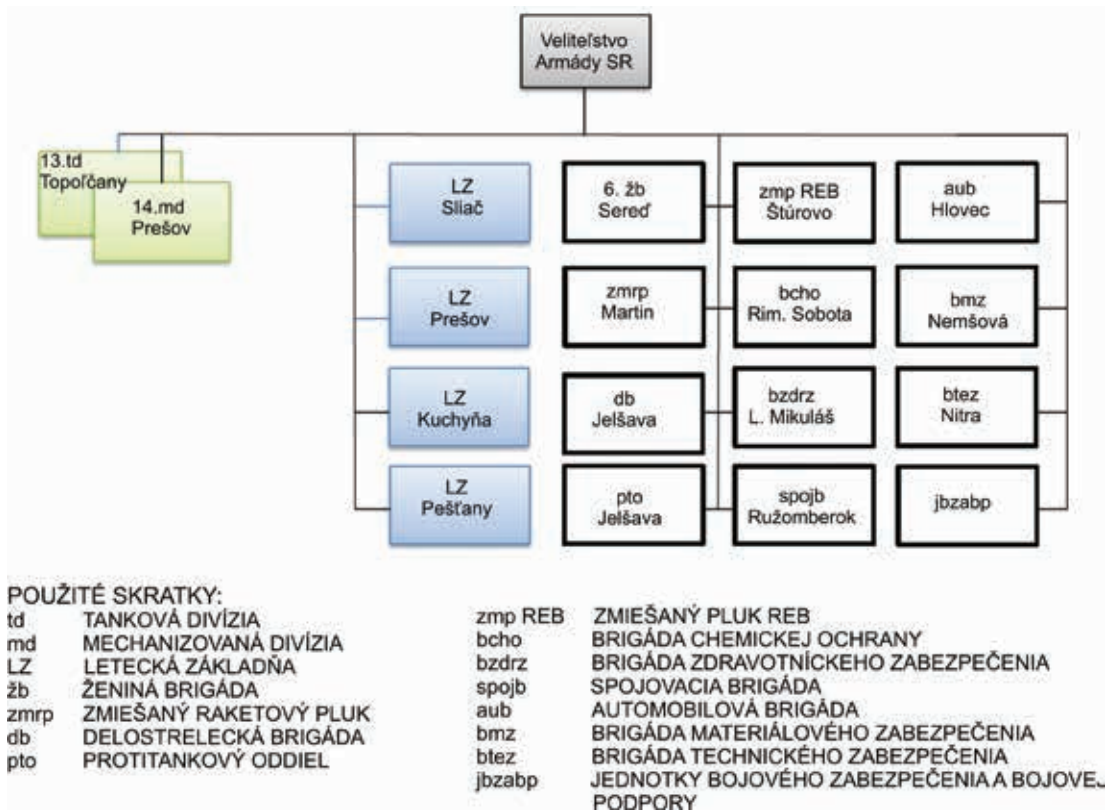
Obrázok 1: Organizačná štruktúra veliteľstva A SR k 1. januáru 1993

A SR bola k 1. januáru 1993 vytvorená z nasledovných druhov vojsk:

- Pozemné vojsko – tvorili ho dve vševojskové divízie (13. tanková divízia s veliteľstvom v Topolčanoch a 14. mechanizovaná divízia s veliteľstvom v Prešove) zložené z mechanizovaných, tankových, delostreleckých plukov a ďalších jednotiek bojovej podpory a bojového zabezpečenia, ako aj tylové útvary a zariadenia.
- Letectvo a PVO – bolo zložené zo štyroch leteckých základní vojenského letectva (LZ Sliač – stíhacie letectvo, LZ Prešov – vojskové letectvo, LZ Piešťany – dopravné letectvo, LZ Kuchyňa – stíhacie-bombardovacie letectvo) a divízie PVO s veliteľstvom vo Zvolene. V zložení divízie bola jedna protiletadlová raketová brigáda Pezinok, štyri protiletadlové raketové pluky (jeden v Pezinku, jeden v Nitre a dva v Rožňava), letka stíhacích lietadiel (LZ Sliač), skupina rádiolokačného prieskumu a ďalšie jednotky bojovej podpory a bojového zabezpečenia.
- Vojenská polícia.
- Vojenské spravodajstvo.
- Vojenská správa a vojenské zariadenia.

Na podporu armády a plnenie úloh obrany štátu boli vytvorené veliteľstvá železničného vojska a civilnej obrany s podriadenými útvarmi a zariadeniami doplňovanými vojakmi z povolania a vojakmi v základnej službe. Dôležitý prvok obranných plánov tvorila mobilizácia schopná sformovať v prípade potreby armádu s kapacitou niekoľkonásobne prevyšujúcou jej mierové počty.

POZNÁMKY

Obrázok 2: Organizačná štruktúra A SR k 1. januáru 1993

1.2 Transformácia Armády Slovenskej republiky

Obdobie po vzniku Slovenskej republiky bolo veľmi zložitú. Toto obdobie charakterizovali:

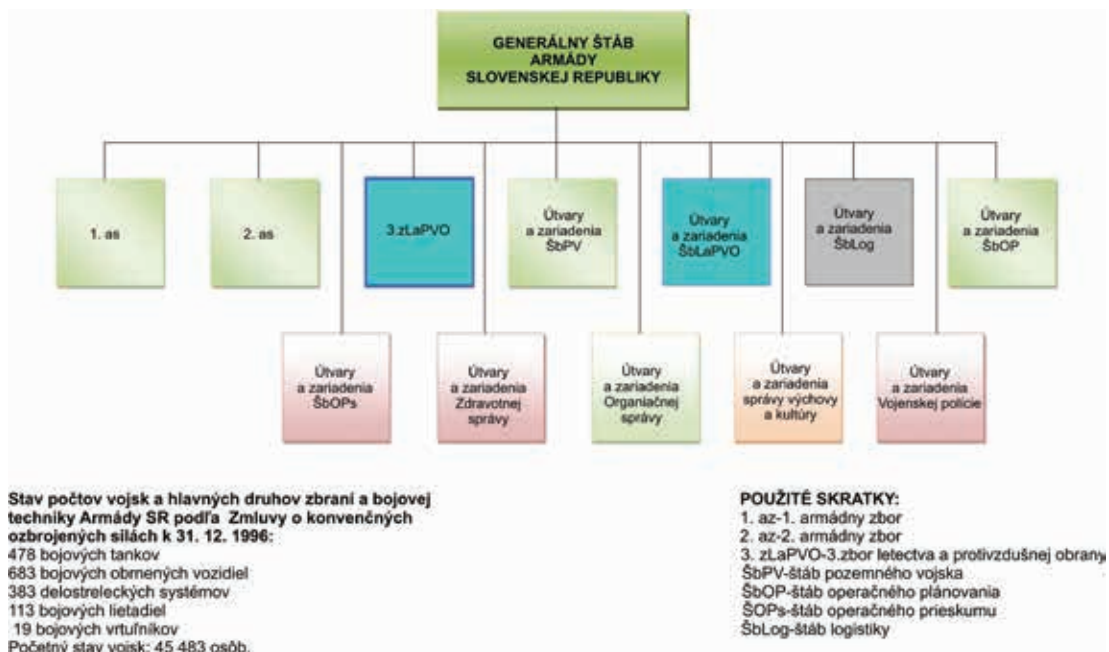
- Vysoká dynamika vzniku samostatného štátu znamenala, že štátne orgány (aj novovzniknuté ministerstvo obrany) vstupovali do prvých dní existencie samostatnej SR s provizórnymi rezortnými predstavami svojho pôsobenia v zmenených podmienkach.
- Zdedené vojenské štruktúry, ktorých základ tvorili jednotky predtým slúžiacce na výcvikové účely ČSLA a vojenské školstvo (z 11 stredných škôl bolo na Slovensku sedem a zo siedmich vysokých škôl päť). Vojenské útvary presunuté na Slovensko v priebehu roku 1992 nedokázali v plnom rozsahu zabezpečiť plnenie hlavnej úlohy A SR - „zabezpečenie obrany republiky vlastnými silami a pod vlastným národným velením“ bez náležitých reforiem v celom obrannom systéme.

POZNÁMKY

Transformácia A SR bola pôvodne plánovaná MO SR na šesť rokov. Nakoniec sa zmenila na dlhodobý proces, aj vďaka tomu, že prvých desať rokov reforiem bolo uskutočňovaných viac-menej metódou pokus – omyl.

Po vzniku SR bola vznesená požiadavka vychádzajúca z hodnotiacej medzinárodnej a bezpečnostnej situácie v Európe, že sa budú zvyšovať požiadavky na obranyschopnosť štátu a jeho armády. MO SR pripravilo dokument Strategická koncepcia obrany SR, ktorý mal byť vojensko-odborným rozpracovaním Obrannej doktríny SR prijatej v júli 1994. Jeho súčasťou bola aj Koncepcia výstavby A SR do roku 2000, v ktorej boli v koncentrovanej podobe vyjadrené prevládajúce názory na transformáciu armády, jej ciele a úlohy, na ktoré sa mal proces ďalších zmien a rozvoja armády zamerať. Koncepcia stanovila cieľ transformácie A SR „vybudovať do roku 2000 relatívne malú, primerane vyzbrojenú a vycvičenú armádu, ktorá po mobilizačnom a operačnom rozvinutí bude schopná brániť suverenitu a celistvosť teritória Slovenskej republiky.“ Splnenie tohto cieľa malo podporiť približovanie sa k ozbrojeným silám vyspelých štátov v NATO a EÚ a rozvinúť interoperabilitu s ich ozbrojenými silami.

Vytvorením Generálneho štábu A SR 1. septembra 1994 a operačných stupňov velenia pre PV a LaPVO, ako aj transformáciou mechanizovaných, tankových, delostreleckých a protiletadlových plukov na brigády sa vytvorila pružnejšia organizačná štruktúra A SR. Takéto zloženie A SR, dislokácia jej prvkov, ako aj celková situácia v oblasti obrany, zodpovedali hodnoteniu stavu, ako aj predpokladanému vývoju v Európe a postaveniu SR na začiatku 90. rokov.

Obrázok 3: Organizačná štruktúra A SR k 31. decembru 1996

Celková stratégia transformácie A SR predpokladala vznik nových organizačných štruktúr, celkové prezbrojenie a modernizáciu armády a zvýšenie úrovne profesionalizácie. V rámci tejto stratégie sa počítalo s tromi etapami, v ktorých boli úlohy z uvedených oblastí zoradené v nasledujúcej časovej postupnosti:

1. etapa (1994 – 1995) – hlavným obsahom malo byť rozpracovanie základných strategicko-operačných princípov a operačného použitia druhov vojsk, zabezpečenie jednoty velenia a optimalizácia štruktúr prechodom na brigádu a zborovú štruktúru armády, splnenie požiadaviek vyplývajúcich zo Zmluvy KOS a vytvorenie funkčných prvkov podpory armády.

2. etapa (1996 – 1997) – výsledkom druhej etapy transformácie bolo stabilizovať situáciu po uskutočnených organizačných zmenách a presunúť pozornosť na výcvik, bojovú prípravu a postupnú realizáciu programov prezbrojovania a modernizácie armády.

3. etapa (1998 – 2000) – završenie procesu transformácie cestou modernizácie výzbroje a techniky.

Obrázok 4: Organizačná štruktúra zložiek podriadených GŠ A SR od 1. januára 2000

Úlohy 1. etapy boli splnené, na podporu 2. a 3. etapy bol vypracovaný Dlhodobý plán rozvoja A SR do roku 2000. Analýzy ukázali, že v A SR nebola adekvátne pochopená podstata trendov spejúcich k plnej profesionalizácii ozbrojených síl, ktoré sa presadzujú vo vyspelých štátoch od polovice 90. rokov. Následne po zmenách v rezorte obrany v roku 1999 bola prijatá Konceptia reformy rezortu obrany SR do roku 2002 s výhľadom do roku 2010. Jej realizáciou boli naštartované nevyhnutné procesy zmien v oblasti obrany a armády tak, aby ich výsledky smerovali na podporu prípravy na členstvo v Severoatlantickej aliancii. Prijatá Bezpečnostná stratégia SR, Obranná stratégia SR a Vojenská stratégia SR v roku 2001 vytvorili s koncepcným dokumentom Ozbrojené sily SR – Model 2010 ucelenú platformu na uskutočnenie komplexnej reformy ozbrojených síl. Táto prebiehala podľa Dlhodobého plánu štruktúry a rozvoja OS SR s využitím systému obranného plánovania. Štruktúra ozbrojených síl podľa výslednej konfigurácie Modelu 2010 zahrňovala okrem generálneho štábu aj tri veliteľstvá s nasledovnou štruktúrou:

- pozemné sily, základ ozbrojených síl tvorila jedna ľahká a jedna mechanizovaná brigáda, jeden zmiešaný delostrelecký pluk a jednotky bojového za-

POZNÁMKY

bezpečenia a bojovej podpory. Vo výzbroji sa rátalo s 52 tankami, 164 BVP a 96 delostreleckými systémami;

- vzdušné sily boli zastúpené centrom riadenia vzdušných operácií, základňou taktického letectva s bojovým krídlom a dopravnou letkou, vrtuľníkovou základňou s jedným vrtuľníkovým krídlom, jednou protiletadlovou raketovou brigádou, práporom rádiolokačného prieskumu a ďalšími jednotkami bojovej podpory a bojového zabezpečenia;
- sily výcviku a podpory, do pôsobnosti ktorých boli zaradené veliteľstvá, jednotky a základne na zabezpečenie výcviku profesionálnych poddôstojníkov, mužstva a vojakov povinnej služby, podporu velenia a logistickú podporu pre veliteľov na strategickom a operačnom stupni.

V uvedenom období došlo k oživeniu výcviku a postupne sa začalo s modernizáciou ozbrojených síl. Z hľadiska realizácie plánovaných úloh reformy sa splnili úlohy v oblasti základných reorganizačných zmien štruktúr a v oblasti transformácie personálu.

V roku 2002 v súlade so zákonom č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky boli zriadené ozbrojené sily SR. Došlo k formálnemu zlúčeniu A SR s Vojskami Ministerstva vnútra a Železničným vojskom SR a vznikli jednotné OS SR (do 31. decembra 2002 prebiehala ešte transformácia jednotiek Železničného vojska a Vojsk Ministerstva vnútra do OS SR). OS SR boli vytvorené na zachovanie mieru a bezpečnosti SR a na plnenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktorými je SR viazaná. Ďalej sa OS SR podieľajú na zachovávaní verejného poriadku, zvrchovanosti, územnej celistvosti a nedotknuteľnosti hraníc SR, na plnení úloh v čase výnimočného alebo núdzového stavu a pri odstraňovaní jeho následkov a na plnení úloh v zahraničí pri humanitárnej pomoci, vojenských a mierových pozorovateľských misiách medzinárodných organizácií alebo v rámci vojenských cvičení.

2 OZBROJENÉ SILY SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKOCH 2002 – 2017**2.1 Cesta do Severoatlantickej aliance**

Prijatím Bezpečnostnej stratégie SR, Obrannej stratégie SR, Vojenskej stratégie SR, súboru ďalších právnych noriem v roku 2001 spolu s Koncepciou reformy OS SR – Model 2010 sa vytvorila ucelená platforma na uskutočnenie komplexnej reformy ozbrojených síl. Táto prebiehala podľa Dlhodobého plánu štruktúry a rozvoja OS SR s využitím systému obranného plánovania. Prebiehajúci transformačný a reformný proces ozbrojených síl bol ovplyvňovaný predovšetkým vnútropolitickým vývojom, zmeneným medzinárodným vojensko-politickým prostredím, ekonomickými možnosťami štátu, ale aj snahou o začlenenie SR do západoeurópskych, atlantických vojenských štruktúr.

Naplnenie hlavného smerovania SR, stať sa členom Severoatlantickej aliancie, sa začalo už v júni 1994 prijatím Obrannej doktríny SR. Táto definovala bezpečnostno-politickú orientáciu Slovenska na transatlantické a západoeurópske politické a bezpečnostné štruktúry. Konštatovalo sa, že najvýhodnejší variant zabezpečenia obranyschopnosti štátu predstavoval systém kolektívnej obrany, ktorý bolo možné zabezpečiť len cestou plnohodnotného členstva SR a jej ozbrojených síl v NATO. Zapojenie sa do programu Partnerstvo za mier (1994) bolo nevyhnutné pre zabezpečenie stability v strednej a východnej Európe. Dosiahnuť požadovaný stupeň kompatibility a intereoperability A SR s ozbrojenými silami NATO bola nevyhnutná podmienka pre naše budúce začleňovanie do vojenských štruktúr NATO.

Po zlyhaní Slovenska na samite NATO v Madride v roku 1997, na ktorom nebolo Slovensko spomínané ani ako horúci kandidát, v druhej vlne rozširovania v roku 1998 euro-atlantická integrácia nabrala druhý dych. Snaha smerom k integrácii do NATO prispeli k zjednoteniu síl vnútri krajiny. Boli vytvorené vnútropolitické podmienky nevyhnutné na zmenu v procese integrácie do NATO. Tieto predstavovali plnenie úloh Národného programu prípravy SR na členstvo v NATO, ako aj rozvoj všestrannej spolupráce s armádami členských štátov NATO a SR. Výrazne sa pokročilo v napĺňaní politicko-vojenských kritérií vstupu SR a jej ozbrojených síl do NATO. Akčný plán členstva sa stal skvelým nástrojom na implementáciu reforiem nevyhnutných na dosiahnutie plnej kompatibility s NATO. Počas integračného procesu si SR osvojila základné pozície v riešení bezpečnostných otázok so zreteľom na preventívne opatrenia. Slovensko bolo v tomto duchu aktívne aj v ostatných medzinárodných organizáciách, ako OSN a EÚ a aj v regionálnych zoskupeniach. Celková prestíž slovenských ozbrojených síl a Slovenska vo všeobecnosti bola zlepšovaná spolupracou našich ozbrojených síl v mierových misiách pod velením medzinárodných organizácií. SR ukázala, že si želá byť viac ako len pasívny prijímateľ bezpečnosti. Celý proces integrácie, obzvlášť po Washingtonskom samite v roku 1999 priniesol zmeny v kvalite riešení aktuálnych a budúcich otázok v oblasti štátnej bezpečnosti a obrany. Po odsúhlasení komplexného prístupu k bezpečnosti definovanom v Strategickom koncepte Aliancie s využitím jeho metodológie, boli vypracované základné strategické dokumenty, ako zákon o brannej povinnosti, zákon o obrane SR a zákon o ozbrojených silách SR.

Národný program prípravy SR na členstvo v NATO bol úspešne realizovaný a SR na Pražskom samite NATO v novembri 2002 dostala pozvánku stať sa plnohodnotným členom aliancie. Dňa 29. marca 2004 sa SR stala členom NATO a uzatvorila sa tak veľmi náročná etapa vo vývoji SR a jej ozbrojených síl. Týmto historickým úspechom sa od prijatia Obrannej doktríny v roku 1994, keď SR prvýkrát oficiálne deklarovala svoj záujem o vstup do NATO, zavŕšila etapa dlhoročného úsilia SR, generálneho štábu a celých OS SR.

2. 2 Ozbrojené sily Slovenskej republiky a ich reformný proces

Nová strategická situácia vo svete, najmä teroristické útoky na USA v septembri 2001 a zmeny v bezpečnostnom postavení SR po vstupe do NATO a EÚ si vyžiadali

POZNÁMKY

prekonať orientáciu ozbrojených síl na individuálnu obranu a začať ich pripravovať na plnenie poslania aj mimo vlastného územia a účasť v celom spektre operácií. Táto zásadná zmena si vyžadovala, okrem spôsobilostí potrebných pre expedičné pôsobenie mimo územia štátu, posilniť prvky bojovej podpory a bojového zabezpečenia vlastných jednotiek a vybudovanie spôsobilostí na podporu spojeneckých síl na úrovni zboru alebo bojiska.

Uvedené zmeny si vynútili potrebu korekcie Modelu 2010, ktorý bol prvou komplexnou reformou ozbrojených síl. Počas niekoľkých rokov jeho realizácie sa ukázali jeho silné stránky, ale aj rezervy. Pretože v niektorých oblastiach nereflektoval na realitu, muselo prísť ku korekcii. Hlavnými dôvodmi aktualizácie Modelu 2010 sa v tejto súvislosti uvádzali:

- rastúce požiadavky NATO na nasaditeľnosť síl, na ich bojovú podporu a bojové zabezpečenie, na rozšírenie ich použiteľnosti pre celé spektrum operácií v Cieloch síl 2004,
- odchýlky v procese implementácie Dlhodobého plánu štruktúry a rozvoja OS SR, ktoré mali za následok zvýšené požiadavky na počty personálu a odčerpávanie finančných zdrojov pôvodne plánovaných na rozvoj a modernizáciu ozbrojených síl,
- nedostatočná efektívnosť a výkonnosť ministerstva obrany a generálneho štábu sprevádzaná pretrvávaním duplicit a vnútornej fragmentácie v oblasti riadenia a velenia,
- nedostatok dostupných finančných zdrojov na implementáciu Dlhodobého plánu štruktúry a rozvoja OS SR.

Základný rozdiel medzi Modelom 2010 a Modelom 2015 spočíval v tom, že Model 2010 bol postavený na obrane územia a Model 2015 na obrane záujmov, čo znamenalo, že prioritou sa stalo budovanie expedičných síl. MO SR si ako hlavný cieľ rozvoja ozbrojených síl vo výhľade do roku 2015 postavilo dosiahnutie porovnateľnej úrovne spôsobilostí s ozbrojenými silami ostatných členských štátov NATO a EÚ.

Napriek masívnej redukcii počtov personálu, techniky a infraštruktúry neboli vygenerované zdroje na potrebnú modernizáciu ozbrojených síl. Pritom súčasné počty vojakov už nepostačovali na plnohodnotné plnenie úloh. Prípadné ďalšie redukcie by viedli k nenávratnému zrušeniu niektorých spôsobilostí. Kvalita a rozsah plnenia úloh v oblasti obrany štátu boli limitované dlhodobým poddimenzovaním obranných výdavkov SR, ich nestabilitou, ako aj nižšou účinnosťou procesov riadenia obrany pri dosahovaní plánovaných efektov v rámci dostupných zdrojov. Finančné prostriedky na transformáciu boli rovnako odčerpávané aj rastúcou náročnosťou prebiehajúcich operácií medzinárodného krízového manažmentu, vyžadovaním a generovaním nových, zdrojovo náročnejších spôsobilostí.

Uvedené faktory sa prejavili na kritickom stave ozbrojených síl, praktickom zastavení ich transformácie a prehlbovaní tendencie zhoršovania ich stavu. V dôsledku týchto faktorov SR zaostávala v plnení svojich vlastných plánov, ako aj medziná-

rodných záväzkov v oblasti prípravy ozbrojených síl na kolektívnu obranu. V záujme predchádzania postupnej, neriadenej straty viacerých spôsobilostí OS SR, bolo potrebné prijať systémové riešenia, ktoré by boli dlhodobo udržateľné, stabilne zdrojovo zabezpečené a dôsledne implementované. Základným predpokladom riešenia bolo zadefinovanie nového rámca dlhodobého rozvoja. Z doterajšej transformácie vyplynulo poučenie: nemeniť základný cieľ transformácie, ale zásadne zmeniť postup, metódy a podmienky jeho dosahovania.

Po roku 2012 pokračoval proces tvorby Bielej knihy v rezorte obrany a to viedlo k vytvoreniu Plánu dlhodobého rozvoja rezortu obrany 2024 a nového modelu síl. Nová plánovaná štruktúra v rovnakej podobe ako v Modeli 2020 nebola oficiálne prijatá. Z dostupných informácií bolo známe, že Model 2024 bol po 10 rokoch prvým modelom ozbrojených síl, ktorý v mierových silách nepočítal z ďalšou redukciou počtu ozbrojených síl (početný stav OS SR bol stanovený na 20 400 osôb vrátane zamestnancov, tzn. že z pohľadu počtov sa rovnal Modelu 2015).

Na základe uvedených poznatkov je možné konštatovať, že neplnenie jednotlivých modelov bolo bezprostredne spojené s nedodržaním potrebného objemu plánovaných finančných prostriedkov. Skutočnosť bola taká, že aj v niektorých ďalších otázkach neboli dodržiavané navrhované štruktúry. Navrhované zmeny štruktúr OS oproti plánom neboli motivované ani reakciou na vonkajšie okolnosti, ale ani niektorými subjektívnymi prístupmi jednotlivých predstaviteľov.

Model 2024 predpokladal vytvorenie jednotného veliteľstva rovnako, ako to predpoklad Model 2020 a Model 2022. Proces reformy OS SR prebiehal aj v roku 2014 a 2015, a to reorganizáciou vnútornej štruktúry PS. V roku 2014 došlo k reforme velenia OS SR, v rámci ktorej k 1. novembru 2014 boli zrušené SVaP. Vznikali aj nové veliteľské štruktúry, ako napríklad Odbor síl špeciálneho určenia (na GŠ pre riadenie špeciálnych síl ako bol 5. luk špeciálneho určenia) a Úrad logistického zabezpečenia (1. januára 2014). Jednotky podriadené bývalému veliteľstvu SVaP boli prepodriadené veliteľstvu PS a GŠ. Tieto sa stali základom na vytvorenie bbz (1. novembra 2013) a ÚLogz (1. januára 2014). Išlo najmä o dotváranie samotnej vnútornej štruktúry napríklad vo vytvorenej bbz a v jej jednotlivých práporoch, ktoré smerovalo ku zefektívneniu využívania živej bojovej sily a prostriedkov, ktorými brigáda disponuje. Brigáda prevzala do svojej podriadenosti aj oba prápory logistickej podpory 1. a 2. mb. Tento proces pokračoval aj v roku 2016, a to najmä v oblasti tvorby záloh pre OS SR, formou výcviku aktívnych záloh. Z tohto dôvodu bol k 1. júnu 2016 reorganizovaný prv Martin na ZaVMD. Zmena štruktúry PS pokračovala v súlade s Modelmi 2020, 2022 a 2024 a k 1. júlu 2014 bol vytvorený priSTAR v posádke Prešov, ktorý je osobitnou jednotkou bojovej podpory OS SR s poslaním poskytovať architektúru a spôsobilosti pozemného spravodajstva, sledovania, určovania cieľov a prieskumu nevyhnutného pre naplnenie informačných a spravodajských požiadaviek na úrovni práporu a brigády. Zároveň k 1. septembru 2015 vznikol 23. mopr Trebišov, ako manévrový prápor a bol začlenený do štruktúry 2. mb Prešov.

V roku 2017 MO SR v spolupráci s GŠ vypracovalo strategické dokumenty, a to Obrannú a Vojenskú stratégiu SR a Dlhodobý plán rozvoja obrany s dôrazom na vý-

POZNÁMKY

stavbu a rozvoj OS SR s výhľadom do roku 2030. Tieto dokumenty nadviazali na aktualizovanú Bezpečnostnú stratégiu SR, ktorá bola spracovaná pod priamou gesciou Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR.

Prijatá Obranná stratégia určuje základné prístupy SR na zabezpečenie svojej obrany, pretože od roku 2005, kedy bola prijatá predošlá verzia, došlo k viacerým zmenám ovplyvňujúcim zabezpečovanie obrany štátu. Nová obranná stratégia reaguje na zvyšovanie rizík v tejto oblasti, pričom rieši strategickú adaptáciu obrany štátu, ktorej cieľom je zvýšenie úrovne zabezpečovania obrany v meniacom sa bezpečnostnom prostredí. Táto adaptácia je založená na dôslednom napĺňaní primárnej zodpovednosti SR za svoju obranu a zodpovednosti za plnenie jej záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv v oblasti obrany, ktorými je Slovensko viazané. V tomto kontexte je previazaná so strategickou adaptáciou NATO a EÚ na meniace sa bezpečnostné prostredie. Hlavné ťažisko nového dokumentu je v tom, že adresne pomenováva a charakterizuje základné parametre výstavby a rozvoja ozbrojených síl v meniacom sa bezpečnostnom prostredí v súlade s ich strategickými cieľmi a úlohami.

Na uvedené strategické dokumenty nadväzuje prijatý Dlhodobý plán rozvoja obrany s dôrazom na výstavbu a rozvoj OS SR s výhľadom do roku 2030. Cieľom tohto dlhodobého plánu je vytvoriť predpoklady na vybudovanie moderných ozbrojených síl, ktoré budú vybavené, vyzbrojené a pripravené na plnenie širokého spektra úloh v oblasti obrany na území aj mimo územia štátu. Dlhodobý plán kladie dôraz na obmenu a modernizáciu hlavných druhov výzbroje, techniky a materiálu ako podmienku udržania súčasného spektra a rozvoja kľúčových spôsobilostí. Prioritne bude rozvoj zameraný na PS OS SR ako hlavného poskytovateľa spôsobilostí pre zabezpečenie obrany SR. Zároveň sa bude pokračovať v rozvoji VzS OS SR na zabezpečenie úloh ochrany vzdušného priestoru a tiež v rozvoji komunikačných a informačných systémov. Tento dokument je výnimočný tým, že predstavuje plán obranných investícií do roku 2030 a v rezorte obrany absentoval takmer 25 rokov.

Z hľadiska retroaktívneho pohľadu sú určité medzníky, ktoré mali svoj špecifický vplyv na výstavbu OS SR. Tak napríklad začiatkom roka 1998 bol zákonom č. 370/1997 Z. z. o vojenskej službe zrušený výraz vojak z povolania. Tento bol nahradený novým názvom – profesionálny vojak. Počas platnosti tohto zákona vstúpila SR v marci 2004 do vojenskej aliancie NATO. Následne zákon č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov vytvoril ďalšie legislatívne podmienky na úplnú profesionalizáciu OS SR. Stal sa významným medzníkom v procese prechodu OS SR od zmiešaného typu s povinnou základnou vojenskou službou k plne profesionálnym OS. Obzvlášť historickým medzníkom sa stal 1. január 2006, keď zanikla základná vojenská služba a OS SR sa stali plne profesionalizovanými a začali novú etapu vo svojej existencii.

Od 1. januára 2016 je v platnosti nový zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov. Vytvoril lepšie právne podmienky pre službu v OS SR a mladí ľudia môžu nájsť čoraz väčšie uplatnenie v službe v OS SR. Táto nová právna norma vytvára legislatívne prostredie tak, aby vojenská profesia bola na trhu práce

konkurencieschopným povoláním, pretože prioritné postavenie pre zabezpečovanie obrany majú ľudské zdroje.

POZNÁMKY

2.3 Štruktúra Ozbrojených síl Slovenskej republiky

OS SR riadi vláda a MO SR, velenie ozbrojeným silám odborne, organizačne a technicky zabezpečuje Generálny štáb Ozbrojených síl Slovenskej republiky, na čele ktorého je náčelník generálneho štábu. Podľa Ústavy SR je hlavným veliteľom OS SR prezident SR. Od vzniku SR hlavnými veliteľmi boli:

- Ing. Michal Kováč, CSc. (2. marec 1993 – 14. marec 1998),
- Ing. Rudolf Schuster, CSc. (16. jún 1999 – 15. jún 2004),
- doc. JUDr. Ivan Gašparovič, CSc. (15. jún 2004 – 15. jún 2014)
- Ing. Adrej Kiska (od 15. júna 2014).

Od zriadenia generálneho štábu (1994) funkciu náčelníka vykonávali:

- generálplukovník Ing. Jozef Tuchyňa (1. september 1994 – 19. august 1998),
- generálmajor Ing. Marián Mikluš (19. august 1998 – 4. november 1998),
- generál Ing. Milan Cerovský (4. november 1998 – 20. december 2004),
- generál Ing. Ľubomír Bulík, CSc. (21. december 2004 – 1. december 2011),
- generálporučík Ing. Peter Vojtek (15. december 2011 – 5. máj 2014),
- generál Ing. Milan Maxim (od 6. mája 2014).

Organizačne sa ozbrojené sily členia na zväzky, útvary, jednotky, úrady a zariadenia. OS sú rozhodujúcim výkonným prvkom systému obrany SR. Ich hlavnou úlohou je zaručovať bezpečnosť štátu pred vonkajším napadnutím cudzou mocou a plnenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktorými je SR viazaná. OS sa tiež podieľajú na zachovávaní verejného poriadku a bezpečnosti štátu, jeho suverenity, územnej celistvosti a nedotknuteľnosti hraníc. Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách presne špecifikuje použitie OS v čase mieru, vojny a vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

Vláda SR pri riadení ozbrojených síl:

- schvaľuje základnú koncepciu pre ich rozvoj a výstavbu, použitie,
- rozhoduje o umiestnení, zväzkov, útvarov úradov a zariadení, o počtoch hlavných druhov vojenských zbraní, systémov a techniky a o použití vojakov.

MO SR pri riadení ozbrojených síl:

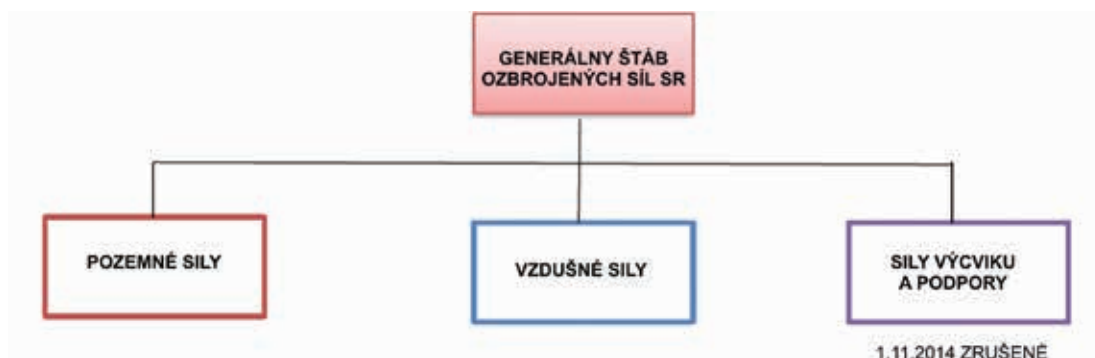
- spracúva základné koncepčné dokumenty, plány ich použitia,
- navrhuje počty techniky a osôb,
- zodpovedá za doplňovanie, prípravu a riadenie mobilizácie,
- vykonáva vnútornú kontrolu v ozbrojených silách.

POZNÁMKY

Ako už bolo povedané, prvého júla 2002 došlo k formálnemu zlúčeniu A SR s Vojskami Ministerstva vnútra a Železničným vojskom SR a boli vytvorené jednotné OS SR. Do 31. decembra 2002 bola vykonávaná ešte transformácia jednotiek Železničného vojska a Vojsk Ministerstva vnútra do OS SR. Jednotné OS SR boli vytvorené na zachovanie mieru a bezpečnosti SR a na plnenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktorými je SR viazaná.

Postupnou transformáciou a reformou OS SR od 1. júla 2002 boli zložené z troch základných zložiek. Mali nasledujúcu štruktúru:

- pozemné sily,
- vzdušné sily,
- sily výcviku a podpory, ktoré v organizačnej štruktúre boli do roku 2014, potom boli zrušené.

Obrázok 5: Štruktúra Ozbrojených síl Slovenskej republiky od 1. júla 2002

V rámci reformného procesu a z hľadiska operačných potrieb ozbrojených síl bolo dňom 1. júla 2006 zriadené Veliteľstvo vojenského zdravotníctva so sídlom v Ružomberku ako pevný riadiaci prvok a štvrtá zložka OS SR. Koncom mája 2009 bolo veliteľstvo zrušené a bol zriadený Úrad hlavného lekára OS SR. Okrem týchto zložiek sa na plnení úloh ozbrojených síl podieľali aj vojenské školy, vojenské súdy (zrušené 2010), vojenské prokuratúry (2010), vojenské spravodajstvo, vyššie vojenské správy, územné vojenské správy a ďalšie organizácie zriadené ministerstvom obrany.

Od 1. júla 2009 OS SR prešli ďalšou zmenou. Bola vykonaná reorganizácia operačných veliteľstiev a ostatných podriadených útvarov, ktorá nasledovala po organizačných zmenách GŠ OS SR trvajúcich jeden mesiac. Cieľom uvedených zmien bolo vytvoriť profesionálne a ekonomicky dostupné ozbrojené sily, vytvoriť podmienky na efektívnejšiu funkčnosť celého systému, ktorý by vyvažoval pomer s úlohami, zdrojmi a štruktúrami. Nová organizačná štruktúra GŠ OS SR predstavovala:

- Štáb pre operácie,
- Štáb pre podporu operácií,
- Štáb pre strategické plánovanie a rozvoj spôsobilostí.

Pre súčinné a organizačné zabezpečovanie plnenia úloh generálny štáb mal vo svojej organizačnej štruktúre aj ďalšie prvky, medzi ktoré patrili:

- Kancelária NGŠ, následne kancelária GŠ,
- Odbor vnútorného riadenia,
- Odbor kontrol,
- Vikariát ordinariátu,
- Úrad Ekumenickej pastoračnej služby,
- zastupovanie Ozbrojených síl SR v NATO a EÚ,
- Veliteľstvo posádky Bratislava.

Pozemné sily

Pozemné sily vznikli 1. júla 2002 transformáciou pozemného vojska. Patria medzi základné zložky OS SR. Ich úlohou je zabezpečovať:

- obranu suverenity a územnej celistvosti SR,
- alebo podieľať sa na zabezpečovaní ochrany a obrany politických a hospodárskych centier, priestorov a objektov pri vojenskom i nevojenskom ohrození štátu,
- úlohy spojené s ochranou obyvateľstva,
- likvidácie následkov mimoriadnych udalostí,
- opatrenia v rámci záchranných a vyhľadávacích akcií,
- schopnosti pôsobenia v rámci mierových a humanitárnych akcií mimo územia SR,
- plnenie medzinárodných záväzkov SR a záväzkov voči severoatlantickej aliancii, vyčleňovať sily a prostriedky do NRF, BG a zahraničných operácií.

Veliteľstvo pozemných síl je dislokované v Trenčíne. Prechádzalo štruktúrnymi zmenami, od ich členenia na sily okamžitej reakcie, sily rýchlej reakcie a hlavné obranné sily k existujúcej štruktúre PS, ktoré predstavujú:

- sily vysokej pripravenosti,
- sily s nižšou pripravenosťou.

Proces realizácie štruktúrnych zmien v PS pokračoval. K 31. marcu 2000 boli v PS nasledujúce organizačné štruktúry:

- veliteľstvo PS,
- veliteľstvo domobrany (dve mb, db, MZ, 2. zžtm), 5. pšu (od 1. októbra 2005 do 1. septembra 2007 v podriadenosti PS),
- prOR (od r. 2006 11. mpr, db v r. 2006 zrušená),
- výcvikové základne,
- prevádzkové a zabezpečovacie útvary a zväzky.

POZNÁMKY

V priebehu rokov 2005 a 2006 bola vykonaná rozsiahla reorganizácia vojenských zväzkov a útvarov pozemných síl. Štruktúra, ktorú dosiahli koncom roka 2006, predstavovala dve brigády (1. mb Topolčany (do 30. septembra 2006 ľb Topolčany), 2. mb Prešov (do 30. septembra 2006 mb Prešov)), prRCHBO, spojpr, žpr a prpv.

Organizačná štruktúra mb: 1. mb Topolčany – 3. mpr (prOR od 1. októbra 2006 premenovaný na 11. mpr), rmo, prlogp a ďalšie podporné a zabezpečovacie jednotky. 2. mb Prešov – 2. mpr, 1. tpr, zmshto, prlogp a ďalšie podporné a zabezpečovacie jednotky.

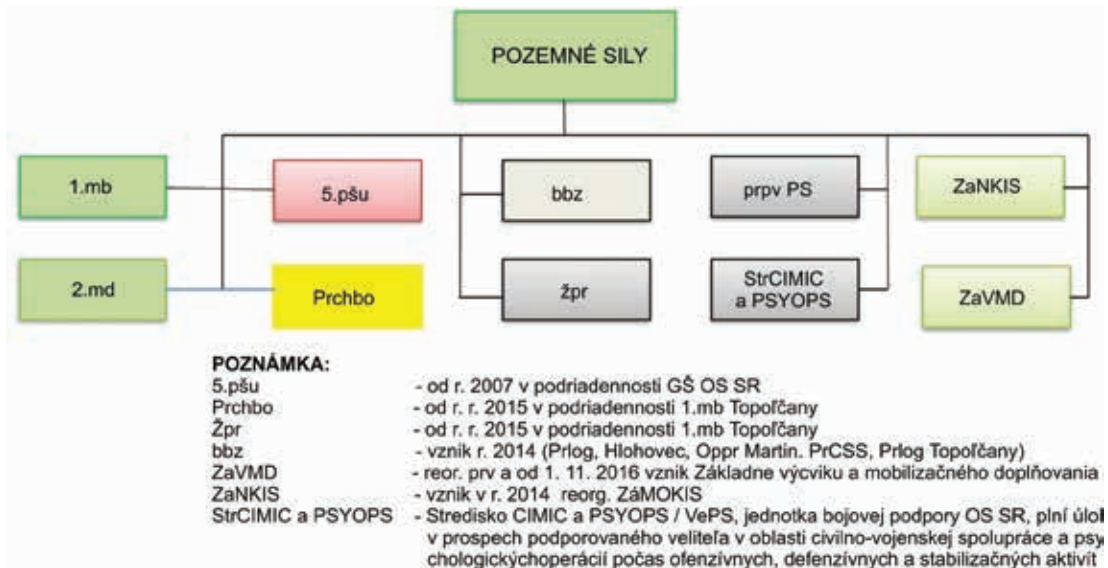
Od 1. júla 2009 prešiel do priamej podriadenosti Veliteľstva PS rmo Rožňava, ktorý bol doposiaľ v organizačnej štruktúre 1. mb Topolčany. Ďalšou výraznou zmenou bolo aj ukončenie činnosti tankového práporu v Trebišove k 1. júlu 2009.

Časť tankového práporu pôsobí pod 21. mpr, ktorý bol od 1. júla 2009 premenovaný na 21. zmpr Trebišov. História tpr má niekoľko desaťročí, ktorých začiatky siahajú do 40. rokov 20. storočia, keď bol v organizačnej štruktúre 14. pešieho pluku. Spoločensko-politické zmeny koncom 90. rokov vplývali aj na zmeny v ČSA, ale aj na samotný pluk. Po vzniku SR sa začala nová história, keď z rámcového útvaru sa stal najsilnejší vojenský útvar na Slovensku. V októbri 2000 vznikol tankový prápor Trebišov, ktorý bol podriadený 1. mb a neskôr 2. mb Prešov.

Medzi hlavné druhy výzbroje PS patria najmä tanky typu T-72 M1, bojové vozidlá pechoty BVP-1 a BVP-2. Perspektívne sa počítalo s modernizáciou vozidiel BVP-2 a s vyradením vozidiel BVP-1 z výzbroje a ich nahradením kolesovými bojovými obrnenými vozidlami. Vo výzbroji mechanizovaných práporov sú protitankové prostriedky, mínomety 82 mm a 96 mm a protiletadlové riadené strely 3. generácie. Medzi základnú výzbroj delostreleckých jednotiek pozemných síl patrí 122 mm raketomet Modular, 152 mm samohybná kanónová húfnica Dana a 155 mm ShKH Zuzana, ktorá je kompatibilná s muníciou používanou v krajinách NATO.

Prieskumné jednotky sú vyzbrojené vozidlami BPsV Svatava, čo je prieskumná modifikácia vozidla BVP-1, ženijné jednotky sú vybavené rôznymi druhmi ženijnej techniky, ako napríklad UDS-110, kolesovým nakladačom KN-251, mostnými automobilmi AM-50, mostným tankom MT-55, odmínovacím kompletom BOŽENA a ženijnou verziou vozidla ALIGÁTOR. Jednotky radiačnej chemickej a biologickej ochrany sú vybavené vozidlami BRDM-2rch, TZ-74 a OBJEM. Taktiež boli do výzbroje jednotiek zaradované moderné kolesové obrnené vozidlá ALIGÁTOR vo viacerých modifikáciách.

V rámci reorganizácie OS SR bol 1. septembra 2015 rmo Rožňava prepodriadený pod veliteľstvo 1. mb Topolčany a v Trebišove vznikol 21. motorizovaný prápor v podriadenosti veliteľstva 2. mb Prešov.

Obrázok 6: Štruktúra Ozbrojených síl Slovenskej republiky k 1. januáru 2017

Vzdušné sily

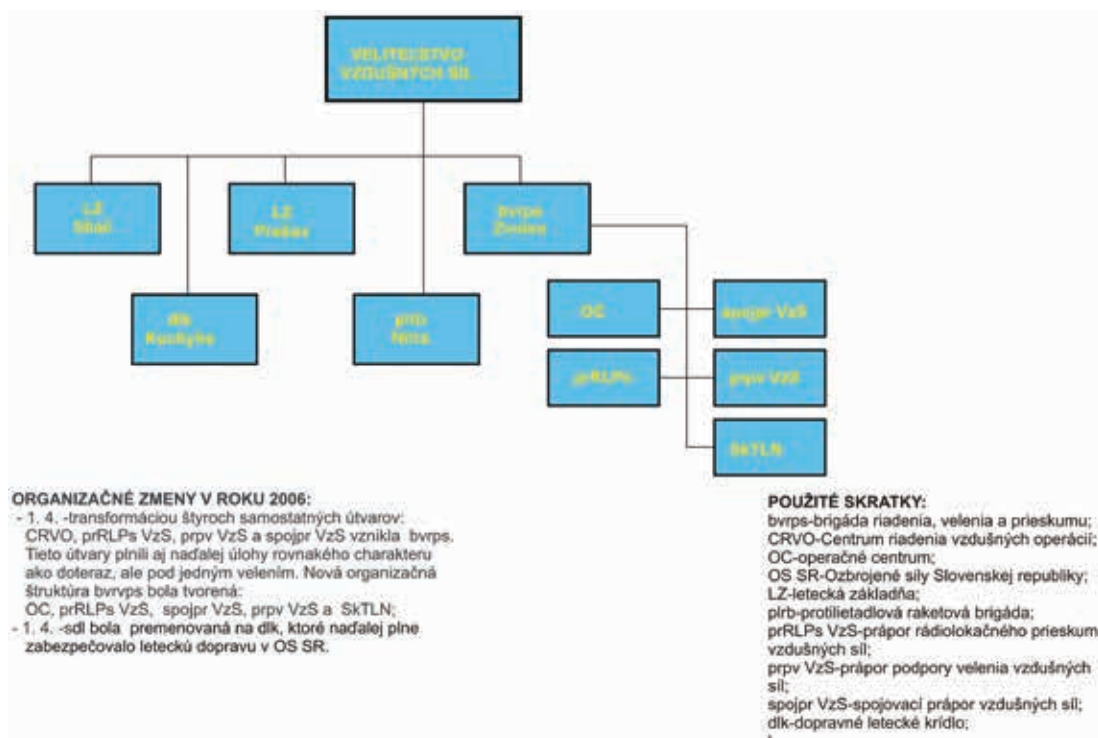
VzS patria medzi základné zložky OS SR a ich veliteľstvo ako orgán velenia a riadenia vzniklo 1. januára 2000 na báze 3. zboru LaPVO. VzS sú určené na obranu zvrchovanosti SR a dôležitých politických a hospodárskych centier, regiónov, ako aj na ochranu vojsk pred údermi vzdušného protivníka a na priamu podporu boja pozemných síl. Podieľajú sa na mierových a humanitárnych operáciách, na eliminácii vojenských a nevojenských ohrození a na podpore operačnej a taktickej mobilnosti. LaPVO aj v mieri plní prostredníctvom vyčlenených síl a prostriedkov úlohu blízke bojovému použitiu v pohotovostnom systéme s pôsobnosťou na celé územie SR.

Hlavným miestom velenia veliteľa vzdušných síl je Centrum riadenia vzdušných operácií, ktoré svojou činnosťou zaisťovalo nedotknuteľnosť vzdušného priestoru. Je vybavené systémom LETVIS (letecký vizuálny informačný systém), ktorý vytvára jednotný obraz o vzdušnej situácii v reálnom čase a systémom ASOC (Air Support Operations Centre), ktorý je budovaný ako nadnárodný systém a spolupracuje so systémami v krajinách NATO.

Veliteľstvo VzS a CRVzO boli dislokované vo Zvolene. K 1. júlu 2009 prešlo Veliteľstvo VzS reorganizačnými zmenami, aby sledovalo novú štruktúru GŠ OS SR. Transformáciou odborov A1 až A7 boli vytvorené tri nosné odbory: Odbor pre operácie, Odbor podpory operácií a Odbor rozvoja spôsobilostí. K 31. októbru 2001 medzi hlavné zložky vzdušných síl patrili CRVzO Zvolen, 3 LZ, 2 plrb, spojpr, prRLPs a prpv a v rokoch 2005 až 2006 k 31. decembru 2005 – plrb Nitra s protiletadlovými raketovými skupinami v Nitre, Pezinku a Rožňave, k 1. aprílu 2006 sa samostatná dopravná letka Kuchyňa transformovala na dopravné letecké krídlo a transformáciou CRVzO, prRLPs, spojpr a prpv vznikla brigáda velenia, riadenia a prieskumu Zvolen, ktorá bola k 1. septembru 2015 premenovaná na Krídlo velenia, riadenia a prieskumu Zvolen.

POZNÁMKY

Na základe uvedených zmien, hlavné zložky vzdušných síl tvorili: LZ Sliač, LZ Prešov, sdK Kuchyňa, bvrps Zvolen a plrb Nitra s protiletadlovými raketovými skupinami v Nitre, Pezinku a Rožňave.

Obrázok 7 : Organizačná štruktúra Vzdušných síl OS SR od 1. apríla 2006

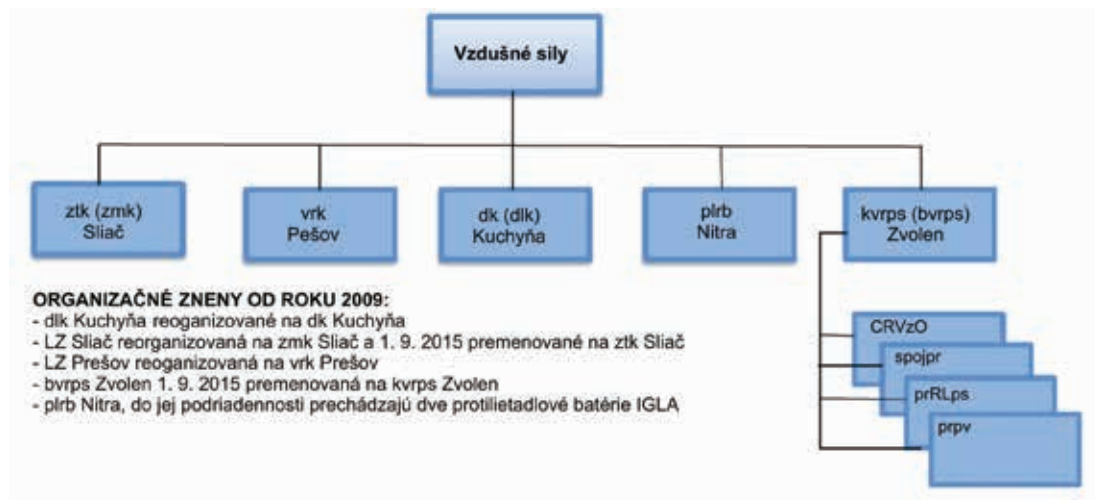
Prezident SR zapožičal v auguste 2002 LZ Sliač (od januára 2017 taktickému krídlu) čestný názov „Letecká základňa generálmajora Otta Smika“, v septembri 2003 Leteckej základni Prešov (od januára 2017 vrtuľníkovému krídlu) čestný názov „Letecká základňa generálplukovníka Jána Ambruša“ a v roku 2008 dlk Kuchyňa (od januára 2017 dopravnému krídlu) čestný názov „Letecké krídlo generála Milana Rastislava Štefánika“.

Súbežne so zmenami v štruktúre Veliteľstva VzS k 1. júlu 2009 boli reorganizované ich zväzky a základne. LZ Sliač bola reorganizovaná na Zmiešané krídlo Sliač, LZ Prešov na Vrtuľníkové krídlo Prešov a Dopravné letecké krídlo Kuchyňa na Dopravné krídlo Kuchyňa. V plrb Nitra boli navýšené počty v dôsledku prepodriadenia dvoch protiletadlových batérií IGLA z podriadenosti Veliteľstva PS do podriadenosti VzS.

Prezident SR v roku 2016 zapožičal historický a čestný názov Protiletadlovej raketovej brigáde Nitra „Nitrianska protiletadlová raketová brigáda obrancov Tobruku“.

Výzbroj VzS pozostáva zo stíhacích lietadiel MiG-29 Fulcrum, bojových vrtuľníkov Mi-24, dopravných lietadiel a vrtuľníkov, ako aj vrtuľníkov špeciálneho určenia (L-410 Turbolet, An-24 Coke, An-26 Curl, a vrtuľník Mi-17, Mi-8, Mi-2). V rámci naplňovania ďalšieho modernizačného projektu v prospech OS SR bol v októbri 2017 VzS dodaný nový dopravný typ lietadla typu SPARTAN C-27 J. Druhé lietadlo tohto

typu bude dodané začiatkom roka 2018. Vo výzbroji sú aj cvičné lietadlá L-39 Albatros, L-29 Delfín a vo výzbroji pre PVO boli protiletadlové komplexy typu S-300 PMU.

Obrázok 8 : Organizačná štruktúra Vzdušných síl OS SR od 1. septembra 2009

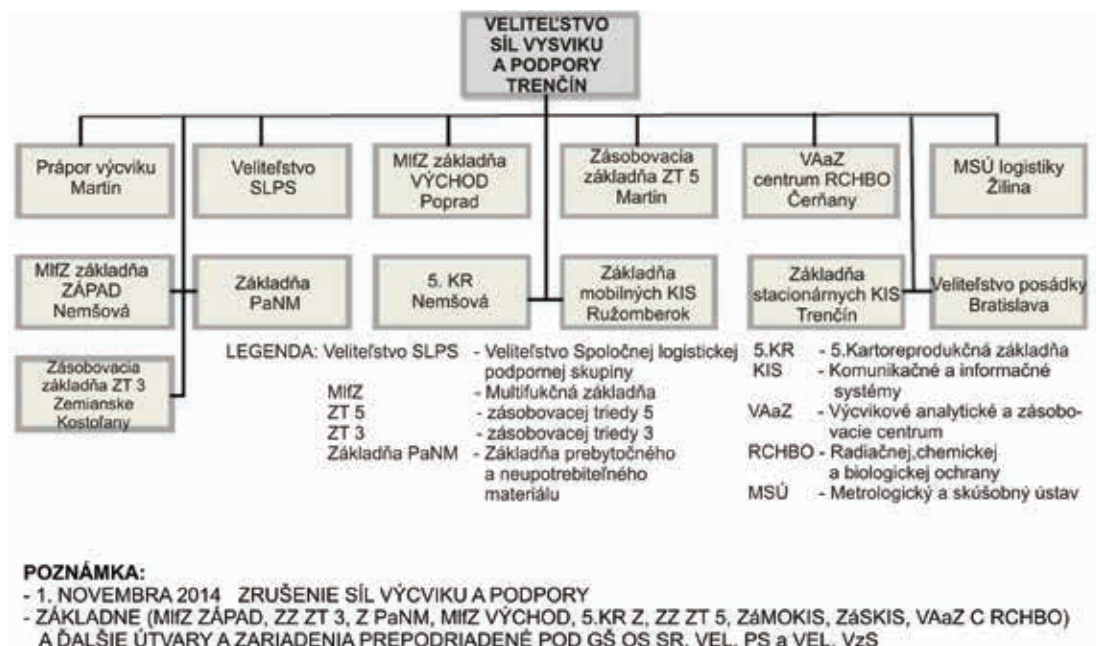
Sily výcviku a podpory

Sily výcviku a podpory boli zriadené zákonom č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách SR 1. júla 2002 a boli jednou z ich základných zložiek. Zabezpečovali základný a odborný výcvik profesionálnych poddôstojníkov a mužstva, prípravu pozorovateľov a jednotiek vysielaných do vojenských misií, ako aj logistickú podporu v rámci ozbrojených síl. Starali sa o prevádzku komunikačných, informačných a bezpečnostných systémov, realizovali opatrenia na zaistenie ich bezpečnosti. Pri mimoriadnych udalostiach mali za úlohu zmobilizovať vytvárané prvky v rámci OS SR a realizovať opatrenia na zaistenie ich bezpečnosti a tiež zabezpečovať činnosť Ministerstva obrany SR, generálneho štábu a posádky Bratislava.

Veliteľstvo bolo dislokované (od jeho zriadenia 1. júla 2002 do zrušenia v roku 2014) v Trenčíne. V rozsahu svojej pôsobnosti velilo SVaP v čase mieru a vojny, počas krízového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. Riadilo Veliteľstvo výcviku, Veliteľstvo logistiky, Spojovacie veliteľstvo a Veliteľstvo posádky v Bratislave. Od svojho vzniku do roku 2008 prešli tieto sily rôznymi organizačnými zmenami a k 1. júlu 2009 kompletne reorganizovalo štruktúry velenia, keď zo šiestich štábov reálne boli vytvorené tri odbory: Odbor pre operácie, Odbor podpory operácií a Odbor rozvoja spôsobilostí. Výrazné reorganizačné zmeny boli vykonané v štruktúre samotných síl výcviku a podpory, kde bolo zrušené Veliteľstvo logistiky a Spojovacie veliteľstvo v Trenčíne. Reorganizované bolo Veliteľstvo výcviku na Prápor výcviku a zároveň aj Stredisko výcviku odborností letectva, protivzdušnej obrany, komunikačných a informačných systémov a elektronického prieskumu Odbornej výcvikovej školy na Mokradi.

POZNÁMKY

Dňom 1. júla 2009 nastala aj zmena podriadenosti Centra výnimočnosti zo štruktúry SVaP OS SR pod Generálny štáb OS SR. Po zrušení Veliteľstva logistiky v Trenčíne prešlo deväť logistických základní a útvarov do priamej podriadenosti Veliteľstva SVaP, ktoré odborne riadilo OdPO. V rámci ďalšej reformy OS SR, po zrušení SVaP v novembri 2014, boli jednotlivé podriadené útvary a zariadenia prepodriadené priamo pod generálny štáb, pozemné a vzdušné sily.

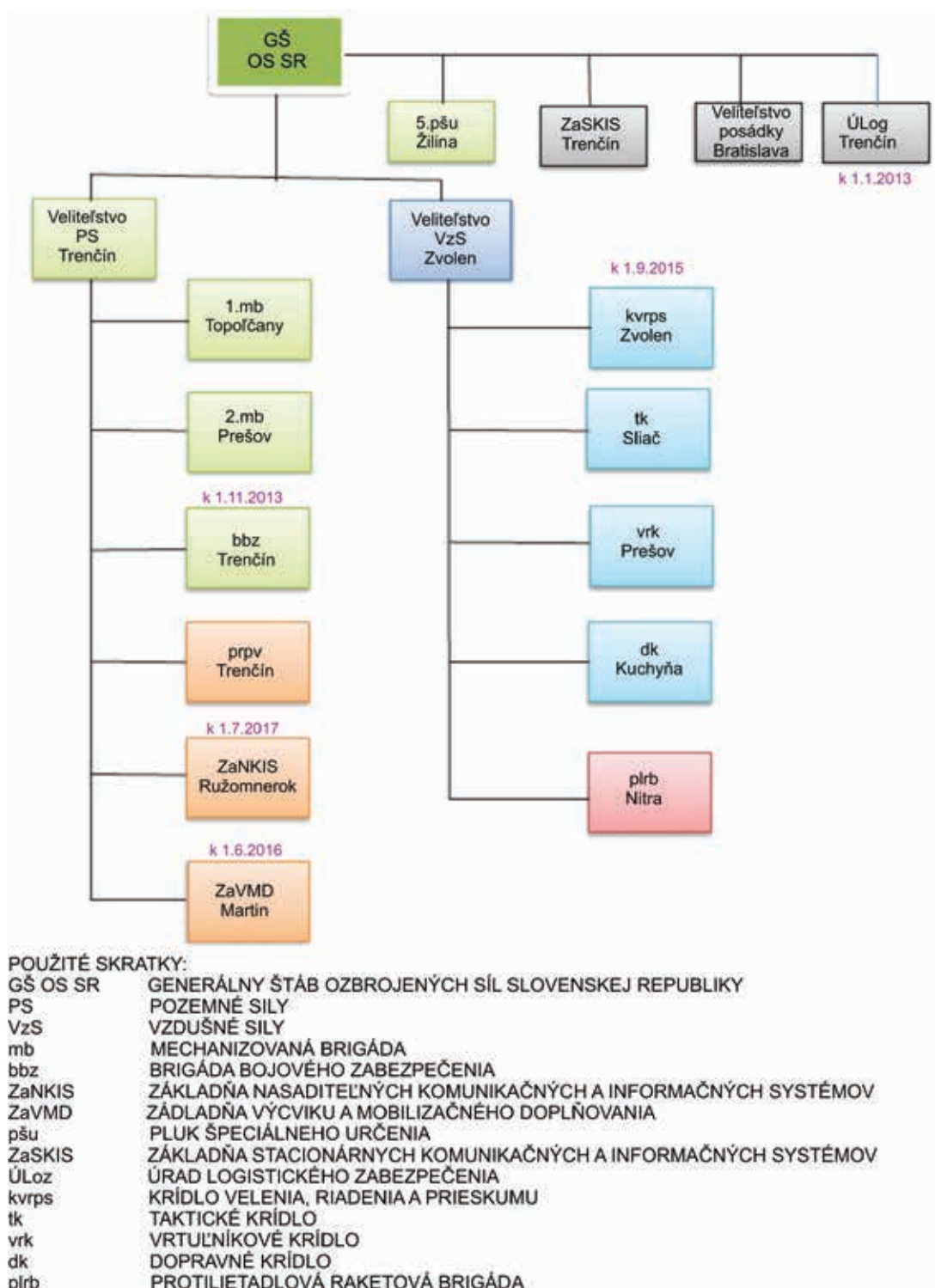

Obrázok 9 : Organizačná štruktúra Síl výcviku a podpory OS SR od 1. júla 2009 do 1. novembra 2014

Vojenské zdravotníctvo

Vojenské zdravotníctvo bolo zložkou OS SR. Zrušením Úradu vojenského zdravotníctva MO SR bolo na zefektívnenie pôsobenia vojenského zdravotníckeho personálu v štruktúre Ozbrojených síl SR zriadené 1. júla 2006 Veliteľstvo vojenského zdravotníctva. Od jeho vzniku do decembra 2007 bol jeho riaditeľom plukovník MUDr. Richard Kozár a od decembra 2007 do 1. marca 2008 bol riaditeľom veliteľstva plk. MUDr. Vladimír Lengvarský.

Dňa 31. mája 2009 bolo zrušené Veliteľstvo vojenského zdravotníctva a bol zriadený Úrad hlavného lekára OS SR s riaditeľom, hlavným lekárom OS SR plk. MUDr. Vladimírom Lengvarským, MPH. Úrad je dislokovaný v priestoroch ÚVN v Ružomberku a v Liptovskom Mikuláši. Zabezpečuje velenie, riadenie a je najvyšším koncepčným orgánom vojenského zdravotníctva v rezorte obrany v čase mieru, vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. Úrad okrem uvedeným kompetencií odborne riadi, organizuje a koordinuje systémy vojenského zdravotníctva v útvaroch a zariadeniach OS SR s rozsiahlymi väzbami na najvyššej celoštátnej a medzinárodnej úrovni.

Obrázok 10: Organizačná štruktúra Ozbrojených síl SR k 1. júlu 2017

3 ZAHRANIČNÉ POZOROVATEĽSKÉ MISIE A VOJENSKÉ OPERÁCIE

Aktívna účasť OS SR vo vojenských operáciách a mierových misiách medzinárodného krízového manažmentu patrí od vzniku samostatnej SR ako aj samotných ozbrojených síl medzi priority zahraničnej a bezpečnostnej politiky.

POZNÁMKY

3. 1 Balkánska kríza

V júni 1991 sa od Juhoslávie rozhodli odtrhnúť dve krajiny, a to Slovinsko a Chorvátsko. Krátko na to vypukla vojna. Obe krajiny požiadali západné mocnosti o uznanie ich nezávislosti. USA, ktoré riešili problémy v Perzskom zálive konštatovali, že do uvedeného problému nebudú zasahovať. Označili ho za európsky problém. OSN ale rozhodli, že do uvedenej oblasti vyšle mierové vojská. Súčasne ale v Juhoslávii rástla snaha ďalších republík o získanie svojej nezávislosti, ale uznanie ich štátnej samostatnosti mohlo mať za následok problémy menšinových etnických skupín v danom štáte. Vytvárali sa tak aj možnosti pre zneužívanie moci.

Na riešení balkánskej krízy sa aktívne zúčastnili príslušníci OS SR vyslaním žpr do medzinárodnej operácie UNPROFOR v máji 1993., ktorý vystriedal kanadský prápor a mandát na pôsobenie na Balkáne, a to v Chorvátsku a vo Východnom Slavónsku.

Žpr od 1. júla 1993 začal pôsobiť v rámci mnohonárodných síl UNPROFOR (United Nations Protection Force – Ochranné sily OSN) s úlohou ochrany obyvateľstva pre srbskými útokmi v Chorvátsku a následne aj ochrany konvojov humanitárnej pomoci v Bosne a Hercegovine. Prápor mal 425 vojakov. V dôsledku množstva plánovaných úloh bolo v novembri 1993 rozhodnuté NR SR o jeho rozšírení o 183 vojakov a približne o 100 kusov ženijnej techniky.

Operácia OSN UNPROFOR bola prvá mierová misia na európskom kontinente a bola hodnotená ako jedna z najväčších operácií v histórii OSN. V poslednej fáze tejto misie žpr plnil aj úlohy v prospech ochranných síl IFOR a po ich splnení bol nasadený vo východnom Slavónsku do operácií UNTAES (United Nations Transitional Authority in Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium). Išlo o prechodnú správu OSN pre východné Slavónsko, Bahranju a Západné Sirmium – časti Chorvátska, v rámci ktorej mierové sily OSN zabezpečovali demilitarizáciu územia, prispievali k vytváraniu podmienok na plynulý prechod regiónu východného Slavónska pod chorvátsku správu, monitorovanie dodržiavania záväzkov zúčastnených strán a vytváranie atmosféry dôvery medzi obyvateľstvom bez ohľadu na ich etnický pôvod, ako aj monitorovali bezpečný návrat utečencov do svojich domovov. Po splnení úloh v mierovej misii OSN UNTAES príslušníci žpr sa v januári a februári 1998 vrátili na Slovensko.

Ženijná jednotka v počte 40 príslušníkov OS SR pôsobila v humanitárnej podpornej operácii „Humanitárna operácia NATO v Albánsku“ (AFOR) pod vedením NATO. Medzi jej hlavné úlohy patrila výstavba a údržba táborov a opravy hlavných zásobovacích ciest. Vo februári 2002 pod velením NATO bola vyslaná do Kosova spoločná jednotka, 1. čs. prápor KFOR v počte asi 400 českých a 100 slovenských profesionálov. Čs. prápor pôsobil v rámci mnohonárodnej brigády Stred pod operačným velením Fínska a zaisťoval priestory a objekty miestneho obyvateľstva, lokálnu infraštruktúru, zabezpečoval postupný a bezpečný návrat kosovských Srbov do svojich domovov. Taktiež poskytoval aj rôznu pomoc humanitárnym organizáciám v ich aktivitách na území Kosova a vytváral podmienky na obnovu mierového spoluzitia kosovských Srbov a Albáncov v operačnom priestore práporu.

V mierovej operácii OSN pre oblasť Bosny a Hercegoviny (SFOR - Stabilization Force, Bosna a Hercegovina, 1999 – 2003) boli zaradení ôsmi dôstojníci Ozbrojených síl SR v štábnych štruktúrach, ktorí plnili úlohy na hlavnom veliteľstve SFOR v Sarajeve a mnohonárodnej brigáde Sever so sídlom v Tuzle. Ich hlavnou úlohou bolo zaručiť stabilné bezpečnostné prostredie a zabezpečenie implementácie politických a vojenských aspektov Daytonskej mierovej dohody. Táto misia bola ukončená k 1. decembru 2004.

V Bosne a Hercegovine v rámci operácie NATO v misii SFOR od augusta 2002 do decembra 2003 plnila úlohy aj vrtuľníková jednotka Mi-17 SFOR Ozbrojených síl SR. Pôsobila v zostave Vrtuľníkovej jednotky holandského kráľovského letectva, v rámci ktorej vykonávala prepravy V.I.P., väčších jednotiek, materiálu, výzbroje a munície.

V prospech misie KFOR boli v decembri 2007 do Kosova vyslané dva dopravné vrtuľníky Mi-17M spolu s 35 príslušníkmi Ozbrojených síl SR, členmi lietajúceho a zabezpečujúceho personálu. Táto jednotka pôsobila na celom území operácie KFOR, zabezpečovala prepravu osôb a materiálu, vykonávanie prieskumných a monitorovacích letov, ale aj inú činnosť (hasenie vzniknutých požiarov). Misia bola ukončená v júni 2008.

Na plnenie úloh v zahraničnej misii do operácii KFOR v Kosove a ALTHEA v Bosne a Hercegovine v januári 2009 bolo vyslaných 137 príslušníkov Ozbrojených síl SR, z toho bolo päť žien. Následne v polovici februára 2009 odletela vrtuľníková jednotka do operácie ALTHEA na územie Bosny Hercegoviny. Pre vrtuľníkovú jednotku to bolo v poradí už tretie vyslanie.

V rokoch 1993 – 1998 pôsobilo na Balkáne v mierových operáciách OSN viac ako 2 600 príslušníkov Armády SR, z toho 499 vojakov z povolania a viac ako 2 100 vojakov povolaných na vlastnú žiadosť zo zálohy.

V štábnych štruktúrach misie SFOR pôsobilo osem dôstojníkov OS SR, ktorí zastávali viaceré dôležité pozície. Po ukončení operácie v decembri 2004 zostali štábni slovenskí dôstojníci slúžiť na veliteľstve NATO v Sarajeve (NATO HQ). Ich činnosť sa zameriavala na plnenie úloh v oblastiach logistiky, vzdušných operácií, civilno-vojenskej spolupráce a v oblasti evidencie, kontroly vývozu a dovozu zbraní a munície. Začiatkom roka 2007 sa znížil počet nasadených dôstojníkov na jedného.

Uvedené misie príslušníkov OS SR pozitívne prispeli a prispievajú k riešeniu krízovej situácie a celkovej stabilizácii pomerov na Balkáne.

3. 2 V boji proti terorizmu

Obranná a bezpečnostná politika SR sa koncom 90. rokov realizovala v neustále meniacom sa prostredí. Nové bezpečnostné riziká, akými boli a sú medzinárodný terorizmus, sabotáže, proliferácia zbraní hromadného ničenia a sofistikovaných zbraňových systémov, nelegálna migrácia, šírenie drog, medzinárodne organizovaný zločin, ale aj zraniteľnosť informačných systémov, ohrozujú bezpečnosť štátov a koalícií. SR sa po teroristických útokoch na USA 11. septembra 2001 jednoznačne prihlásila k záverom vyhlásenia predstaviteľov EÚ zo 14. septembra 2001 o podpore

POZNÁMKY

silnej, trvalej a globálnej akcie proti terorizmu, ako aj k Akčnému plánu boja proti terorizmu EÚ.

V súvislosti so zmenou bezpečnostnej politiky NATO a v súlade s bezpečnostnou politikou SR sa na realizácii cieľov kampane „Trvalá sloboda“ v Afganistane a „Iracká sloboda“ v Iraku zúčastnili v rámci protiteroristických operácií aj príslušníci OS SR.

Od augusta 2002 pôsobila v Afganistane jednotka slovenských ženistov a špecialistov v rámci operácie Trvalá sloboda. Hlavnou úlohou tejto misie bolo obnovenie mierového života v Afganistane a eliminovanie pôsobenia teroristov z tejto časti sveta. Špeciálna ženijná jednotka vykonáva obnovu a údržbu letiskových plôch a leteckej infraštruktúry na letisku Bagram.

SR na požiadanie USA sa zúčastnila v mnohonárodnej koalícii, ktorá sa pripravovala zasiahnuť proti režimu irackého diktátora Saddáma Husajna. SR do operácie Iracká sloboda vyslala rchbo s humanitárnym poslaním, ktorá bola začlenená do spoločného 1. čs. protichemického práporu. V oblasti Kuwait City začali Slováci a Česi hliadkovať v stanovenom priestore. Po splnení úloh rchbo ukončila svoje pôsobenie oficiálne 25. mája 2003 v rámci účelového zoskupenia v Kuvajte.

Od augusta 2003 v rámci operácie Iracká sloboda bola vyslaná do Iraku na posilnenie mieru ženijná rota rozšírená o čatu prieskumu, obrany a ochrany, ktorá bola začlenená do zostavy stabilizačných síl poľskej mnohonárodnej divízie (divízia pozostávala z príslušníkov armád 21 štátov) v sektore Stred – Juh medzi Bagdadom a Basrou. Po splnení úloh a po konzultáciách so spojencami sa vrátila na Slovensko a v decembri 2007 návratom posledných dvoch dôstojníkov na Slovensko bola účasť SR v operácii Iracká sloboda ukončená.

V operácii ISAF v Afganistane od 1. apríla 2004 začala pôsobiť na letisku KAIA (King Abdulaziz International Airport – Medzinárodné letisko Kráľa Abdula Aziza v Kábule) slovenská ženijná odmínovacia jednotka v sile 17 vojakov, ktorá vykonávala odmínovacie práce na odkrytých priestranstvách letiska. V januári 2006 bol zvýšený počet nasadených vojakov, keď sa k nej pripojili stavební ženisti, ktorí pôsobili v operácii koalíčných síl Trvalá sloboda. Bola vytvorená 57-členná ženijná jednotka, ktorá mala mandát na pôsobenie v operačnom priestore ISAF. Po premiestnení sa do priestoru na základňu KAF (Kandahar Airfield - Letecká základňa Kandahár) od 20. mája 2007 začala vykonávať ženijné práce v priestoroch základne (budovanie a rekonštrukcia prístávacích dráh, cestných stavieb a letiskových plôch a odmínovanie).

Od februára 2008 začali na veliteľstve misie v Kábule pôsobiť traja dôstojníci Ozbrojených síl SR a v apríli 2008 sa ich počet zvýšil na štyroch, z ktorých traja plnili úlohy na regionálnom veliteľstve – Juh (RC-S – Regional Command – South) a jeden na veliteľstve ISAF (HQ) v Kábule. V priebehu rokov 2009 – 2010 sa počet slovenských štábných dôstojníkov na veliteľstvách ISAF v Afganistane zvýšil o 12 a o dvoch vojenských policajtov.

Príslušníci OS SR v operácii ISAF plnili úlohy v rôznych oblastiach, na rôznych úsekoch a v rôznych pozíciách. Od mája 2007 plnia úlohy v provinčných rekonštrukčných tímoch (maďarskom, holandskom a austrálskom) a v operačných výcvikových

a a styčných tímoch. Od septembra 2008 nepretržite pôsobí slovenská strážna rota o sile 53 vojakov zabezpečujúca ochranu základne Holland patrolovaním a vykonávaním fyzickej kontroly osôb a techniky. Postupne sa počet slovenských vojakov niekoľkokrát zvyšoval a v septembri 2010 dosiahol počet 165. Vojaci postupne plnili úlohy spojené aj s patrolovaním na vozidlách v okolí základne tzv. v zóne so zvýšenou balistickou ochranou. Zároveň od decembra 2010 v operácii pôsobí štvorčlenný slovenský EOD tím, ktorý slúži pod americkým velením, a od augusta 2011 plnila úlohy štvorčlenná prípravná skupina, ktorá pripravovala podmienky na nasadenie jednotky špeciálneho zabezpečenia v sile 20 vojakov plniacej úlohy od septembra 2011 na úseku prípravy afganských policajtov, ako aj úlohy v účasti na bojových operáciách.

Na základe rozhodnutia Severoatlantickej rady NATO z novembra 2014 sa od januára 2015 OS SR podieľajú na operácii Resolute Support. Táto operácia je svojím charakterom odlišná od predchádzajúcej operácie ISAF a ide o nebojovú operáciu. Jej hlavným cieľom je podpora budovania a rozvoja schopností Afganských národných bezpečnostných síl. Konečným cieľom operácie Resolute Support (RS) je dosiahnutie takého stavu, kedy je afganská vláda schopná prevziať zodpovednosť za vlastnú bezpečnosť rešpektujúc ľudské práva a zákon, bez potreby podpory NATO. Od júna 2017 je v tejto operácii nasadených 38 príslušníkov OS SR.

Boj proti terorizmu zostáva aj naďalej jedným z hlavných cieľov bezpečnostnej politiky SR, a to nielen v rovine morálnej a formálnej podpory, ale najmä aktívnej účasti Ozbrojených síl SR v rámci spoločných operácií NATO. Preto SR podkladá vojenskú operáciu ISAF v Afganistane aj naďalej za prioritnú misiu v rámci plnenia úloh medzinárodného krízového manažmentu OS SR.

Od vzniku samostatnej SR pôsobili slovenskí vojaci pod zástavou OSN, OBSE, EÚ a NATO takmer v 30 operáciách. Za uvedený čas Slovensko vyslalo do viac ako 20 krajín viac ako 12 tisíc vojakov. Aj v súčasnosti SR pokračuje v aktívnej účasti na operáciách a misiách, v ktorých ku koncu roka 2016 v rôznych častiach sveta slúžilo takmer 550 príslušníkov Ozbrojených síl SR.

3. 3 Rozširovanie pásma stability a mieru vo svete

Za 25 rokov príslušníci OS SR v medzinárodných misiách významne prispievali k stabilizácii viacerých regionálnych konfliktov a kríz v rôznych kútoch sveta. Stali sa poslami mieru a stability pre miestne obyvateľstvo, ale aj významnými reprezentantmi svojej vlasti slúžiacimi v záujme jej bezpečnosti a ďalšieho rozvoja. Príslušníci OS SR pôsobili v misiách OSN UNAVEM II v Angole (United Nations Angola Verification Mission II – Kontrolná misia OSN v Angole 2), UNAVEM III a MONUA v Angole (United Nations Mission of Observers in Angola – Misia pozorovateľov OSN v Angole), ako aj UNOSOM I v Somálsku (United Nations Operation in Somalia I – Operácia OSN v Somálsku 1), UNOMIL v Libérii (United Nations Observer Mission in Liberia – Pozorovateľská misia OSN v Libérii), UNOMUR v Ugande a Rwande (United Nations

POZNÁMKY

Observer Mission Uganda-Rwanda – Pozorovateľská misia OSN „Uganda-Rwanda“) a UNAMIR v Rwande (United Nations Assistance Mission for Rwanda – Asistenčná misia OSN pre Rwandu). Od decembra 2000 do júla 2004 sa zúčastnili v mierovej misii OSN UNMEE v Etiópii a Eritrei, kde plnili úlohy odminovania, opráv a stavby ciest i brodov, spevňovali plochy a iné stavebnoženijné práce.

Kontingent príslušníkov OS SR pôsobil v rokoch 2001 – 2003 najďalej zo všetkých – viac ako 15 000 km od domova, v mierových silách OSN vo Východnom Timore. V týchto mimoriadne náročných podmienkach úspešne pracovala slovenská vojenská poľná nemocnica druhej úrovne, v miestnej terminológii nazývaná Forward Surgeon Team – predsunutý chirurgický tím. Začínala v rámci misie UNTAET (United Nations Transitional Authority in Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium – Prechodná správa OSN v častiach Chorvátska) a jej hlavnou úlohou bolo poskytovať zdravotnú starostlivosť príslušníkom mierových síl UNMISSET (United Nations Mission of Support In East Timor – Misia OSN pre podporu vo Východnom Timore) v sektore Západ pri hraniciach so Západným Timorom.

Slovenskí vojaci od augusta 1988 do decembra 2005 pôsobili v misii UNAMSIL v Sierra Leone (United Nations Mission in Sierra Leone – misia OSN v Sierra Leone), kde monitorovali vojenskú a bezpečnostnú situáciu v krajine, dodržiavanie ľudských práv a proces demilitarizácie a demobilizácie. Vojensko-politická situácia v krajine sa postupne zlepšila a preto od 1. septembra 2004 v operácii slúžil iba jeden príslušník Ozbrojených síl SR. Operácia sa skončila v decembri 2005, keď bola úloha odzbrojenia splnená.

Od júna 2001 plnia naši profesionálni vojaci úlohy v misii UNFICYP na Cypre s poslaním zabrániť obnoveniu bojov medzi cyperskými Grékmi a Turkami, ako aj obnoviť a udržať právo a poriadok na ostrove. Hlavnou úlohou je formou pozorovania, hliadkovania a vyjednávania zabrániť opätovnému vypuknutiu bojov medzi gréckou a tureckou stranou. V zostave slovenského kontingentu je zaradená aj ženijná čata, ktorá zabezpečuje ženijné práce v celom priestore nárazníkovej zóny v prospech celej misie, ako aj vojenský policajti. Na veliteľstve misie v Nikózii pôsobí 63 príslušníkov OS SR (vrátane ženijnej čaty, MFR a UN FMPU). V Sektore 4 vo Fama-guste pôsobí 106 príslušníkov OS SR, spolu 169 profesionálnych vojakov OS SR.

Ďalšou časťou slovenského kontingentu je misia MOLO (Military Observer and Liaison Officer – vojenský pozorovateľ a styčný dôstojník), ktorej úlohou je zabezpečiť vyššiu formu komunikácie s veliteľmi zložiek miestnych síl. Koncom septembra 2011 sa počet nasadených vojakov znížil na 159. Taktiež od mája 1998 do 12. júna 2008 v misii UNDOF na Golanských výšinách (United Nations Disengagement Observer Force – Sily OSN pre dohľad nad oddelením znepriatelených strán) pôsobili vojaci Ozbrojených síl SR v rámci rakúskeho práporu AUSBATT. Zabezpečovali pozorovanie, hliadkovanie a kontrolu režimu v zóne separácie, ktorá na Golanských výšinách vznikla po skončení bojov medzi Izraelom a Sýriou. Stiahnutie kontingentu sa realizovalo postupne v dvoch etapách 5. a 12. júna 2008. Slovenských vojakov v operácii nahradil chorvátsky kontingent. V operácii spolu slúžilo 1 100 slovenských vojakov, z toho 11 žien.

Slováci nechýbali ani v misiách OSN na Blízkom a Strednom východe – UNTSO v Sýrii a Libanone a UNGCI v Iraku. Od augusta 1998 slúžia v misii UNTSO (United Nations Truce Supervision Organization) dvaja slovenskí pozorovatelia, ktorá je prvou mierovou operáciou organizovanou OSN po jej vzniku. Misia UNTSO bola založená v roku 1948 a trvá dodnes.

Príslušníci Ozbroyených síl SR sa aktívne zúčastňovali a zúčastňujú i na činnosti monitorovacích misií Európskeho spoločenstva a neskôr aj Európskej únie. Vyslali svojich dôstojníkov do misie ECMM (European Community Monitoring Mission) i do EUMM (European Union Monitoring Mission) na území bývalej Juhoslávie. Slovenskí vojaci zastávali a zastávajú v pozorovateľských a kontrolných misiách viacero významných postov.

Od vzniku SR prešla angažovanosť OS v operáciách a misiách postupným kvalitatívnym vývojom. Spočiatku sme participovali len na misiách OSN, neskôr sa však účasť rozšírila na finančne, personálne a kvalitatívne náročnejšie operácie a misie NATO a Európskej únie.

Taktiež sa výraznejšie zosúladiť prispievania OS do misií a operácií so zahranično-politickými prioritami Slovenska a našimi spojeneckými záväzkami. SR sa tiež v rámci medzinárodného krízového manažmentu čoraz viac posúva k vysielaniu žiadaných spôsobilostí a preberaniu náročnejších úloh. Príkladom je prevzatie pozície vedúcej krajiny v Regionálnom koordinačnom centre – Juh v operácii ALTHEA v Bosne a Hercegovine, či prevzatie velenia v operačnom a výcvikovom styčnom tíme (OMLT) zameranom na logistickú podporu v operácii ISAF v Afganistane, ako aj vyslanie jednotky špeciálnych síl do tejto operácie.

V súčasnosti sa príslušníci OS SR zúčastňujú na dvoch operáciách pod velením NATO (operácia RS v Afganistane a v rámci veliteľstva NATO v Bosne a Hercegovine), na dvoch operáciách a misiách pod velením EÚ (operácia EUFOR ALTHEA v Bosne a Hercegovine a misia EUMM v Gruzínsku), ako aj na dvoch misiách OSN (UNFICYP na Cypre a v pozorovateľskej misii UNTSO v Izraeli a Sýrii).

Výsledky, ktoré príslušníci OS SR za štvrtstoročie dosiahli na rôznych medzinárodných cvičeniach a aktivitách doma i v zahraničí, operáciách na podporu mieru, v boji proti medzinárodnému terorizmu jednoznačne potvrdzujú ich vysoký stupeň odbornej spôsobilosti, pripravenosti a celkovej profesionálnej úrovni.

4 ZÁVER

SR na zabezpečenie vlastnej obrany štátu si pred 25 rokmi vytvorila a SR a následne OS SR ako atribút zvrchovanosti a nezávislosti.

Za obdobie 25 rokov prešli OS SR zložitým transformačným a reformným procesom, ktorý vytvoril reálne podmienky na zvyšovanie bezpečnosti a obranyschopnosti SR. V súčasnosti sa dôsledne realizujú záväzky a opatrenia v kolektívnom obrannom systéme Severoatlantickej aliancie a plnia sa úlohy pri zabezpečovaní mieru a stability v Európe a vo svete.

POZNÁMKY

V rámci výstavby a realizácie prijatých strategických koncepcií bola umožnená postupná transformácia na OS SR. OS SR počas svojej existencie prešli dlhodobým a náročným, ale nevyhnutným reformným procesom, súčasťou ktorého bola aj integrácia SR do NATO a následné postupné začleňovanie do štruktúr Severoatlantickej aliancie.

Od vzniku SR v roku 1993 prešla angažovanosť ozbrojených síl v operáciách a misiách postupným kvalitatívnym vývojom. Spočiatku Slovensko participovalo len na misiách OSN, neskôr sa však jeho účasť rozšírila na finančné, personálne a kvalitatívne náročnejšie operácie a misie NATO a EÚ. Taktiež sa výraznejšie zosúladiť prispievaniu ozbrojených síl do misií a operácií so zahranično-politickými prioritami Slovenska a našimi spojeneckými záväzkami. SR sa tiež v rámci medzinárodného krízového manažmentu čoraz viac posúva k vysielaniu žiadaných spôsobilostí a preberaniu náročnejších úloh.

ZOZNAM SKRATIEK

A SR	Armáda Slovenskej republiky
AM	Automobilový most
az	Armádny zbor
bbz	Brigáda bojového zabezpečenia
BPsV	Bojové prieskumné vozidlo
BVP	Bojové vozidlo pechoty
bvrps	Brigáda velenia, riadenia a prieskumu
CRVzO	Centrum riadenia vzdušných operácií
ČSA	Československá armáda
db	Delostrelecká brigáda
dk	Dopravné krídlo
dlk	Dopravné letecké krídlo
dPVO	Divízia protivzdušnej obrany
EÚ	Európska únia
EPS	Ekumenická a pastoračná služba
FMO	Federálne ministerstvo obrany
GŠ A SR	Generálny štáb Armády Slovenskej republiky
GŠ OS SR	Generálny štáb Ozbrojených síl Slovenskej republiky
KaNGŠ	Kancelária náčelníka generálneho štábu
KaGŠ	Kancelária generálneho štábu
KN	Kolesový nakladač
kvrrps	Krídlo velenia, riadenia a prieskumu
lb	Ľahká brigáda
OS SR	Ozbrojené sily Slovenskej republiky
OSN	Organizácia spojených národov
LaPVO	Letectvo a protivzdušná obrana
LETVIS	Letecký vizuálny systém
LZ	Letecká základňa
MZ	Mobilizačná základňa
mb	Mechanizovaná brigáda
md	Mechanizovaná divízia
mopr	Motorizovaný prápor

MO SR	Ministerstvo obrany Slovenskej republiky
N GŠ	Náčelník Generálneho štábu OS SR
OBSE	Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe
oppr	Oprávnenský prápor
OS	Ozbrojené sily
PV	Pozemné vojsko Armády Slovenskej republiky
plrb	Protiletadlová raketová brigáda
plrp	Protiletadlový raketový pluk
prRLPs	Prápor rádiolokačného prieskumu
prv	Prápor výcviku
prRCHBO	Prápor radiačnej, chemickej a biologickej ochrany
prOR	Prápor okamžitej reakcie
prlogp	Prápor logistickej podpory
prpv	Prápor podpory velenia
prISTAR	Prápor ISTAR
pšu	Pluk špeciálneho určenia
PS	Pozemné sily Ozbrojených síl Slovenskej republiky
rmo	Raketometný oddiel
sdl	Samostatná dopravná letka
ShKH	Samohybná kanónová húfnica
SR	Slovenská republika
spojpr	Spojovací prápor
spojb	Spojovacia brigáda
SVaP	Sily výcviku a podpory Ozbrojených síl Slovenskej republiky
Shdo	Samohybný delostrelecký oddiel
zmShdo	Zmiešaný samohybný delostrelecký oddiel
StrCIMIC a PSYOPS	Stredisko pre civilno-vojenskú spoluprácu a psychologických operácií
tpr	Tankový prápor
zmk	Zmiešané letecké krídlo
ztk	Zmiešané taktické krídlo
UDS	Univerzálny dokončovací stroj
ÚLogz	Úrad logistického zabezpečenia
VA SR	Veliteľstvo Armády Slovenskej republiky
vrk	Vrtuľníkové krídlo
VVZ	Veliteľstvo vojenského zdravotníctva OS SR
VVV	Vojenské veliteľstvo Východ
VVZ	Veliteľstvo vojenského zdravotníctva
VzS	Vzdušné sily republiky Ozbrojených síl Slovenskej republiky
Zžtm	Základňa ženijného a technického materiálu
ZaMKIS	Základňa mobilných komunikačných a informačných systémov
zmluvaKOS	Zmluva o konvenčných ozbrojených silách
Zmshdo	Zmiešaný samohybný delostrelecký oddiel
zmk	Zmiešané krídlo
ZaMOKIS	Základňa mobilizačných komunikačných a informačných systémov
ZaSKIS	Základňa stacionárnych komunikačných a informačných systémov
ZaVMD	Základňa výcviku a mobilizačného dopĺňovania
ztp	Zmiešaný tankový prápor
žpr	Ženijný prápor

POZNÁMKY

Zoznam skratiek názvov zahraničných misií a vojenských operácií

AFOR	Humanitárna operácia NATO v Albánsku
ALTHEA	Operácia pre Bosnu a Hercegovinu
ECMM	Monitorovacia misia Európskeho spoločenstva v bývalej Juhoslávii
EUMM	Monitorovacia misia Európskej únie v bývalej Juhoslávii
ISAF	Medzinárodné bezpečnostné asistenčné sily
KFOR	Operácia pre Kosovo
MOLO	Vojenský pozorovateľ a styčný dôstojník
SFOR	Stabilizačné sily pre Bosnu a Hercegovinu
UNPROFOR	Ochranné sily OSN
UNTAES	Prechodná správa OSN pre východné Slavónsko, Bahranju a Západné Sirmium
UNAVEM II	Kontrolná misia OSN v Angole 2
UNAVEM III a MONUA	Misia pozorovateľov OSN v Angole
UNDOF	Mierová operácia OSN na Golanských výšinách
UNOSOM I	Operácia OSN v Somálsku 1
UNOMIL	Pozorovateľská misia OSN v Libérii
UNOMUR	Pozorovateľská misia OSN Uganda-Rwanda
UNAMIR	Asistenčná misia OSN pre Rwandu
UNMEE	Mierová misia pre Etiópiu a Eritreu
UNTAET	Prechodná správa OSN v častiach Chorvátska
UNMISSET	Misia OSN pre podporu vo Východnom Timore
UNAMSIL	Misia OSN v Sierra Leone
UNFICYP	Misia OSN na Cypre
UNTSO	Misia OSN v Sýrii a Libanone
UNGCI	Misia OSN v Iraku

Zoznam bibliografických odkazov

Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky. Schválená Národnou radou SR 27. marca 2011.

ČURDA, J. - ZATLKAJ, P.: *Cesta Slovenska do NATO : Niektoré aspekty integračného úsilia Slovenska v rokoch 1993 – 2002*. 1. vyd. Bratislava : Veda, 2003. 156 s. ISBN 80-224-0773-9.

BYSTRICKÝ, J. - ČAPLOVIČ, M. - PURDEK, I. - ŠTAIGL, J.: *Ozbrojené sily Slovenskej republiky : História a súčasnosť 1918 – 2005*. Bratislava : Magnet-Press Slovakia, 2005. 206 s. ISBN 80-89169-07-4.

BYSTRICKÝ, J. - ČAPLOVIČ, M. - PURDEK, I. - ŠTAIGL, J.: *Ozbrojené sily Slovenskej republiky : História a súčasnosť : 90 rokov : 1918 – 2008*. Druhé doplnené vyd. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2008. 238 s. ISBN 978-80-89169-12-2.

Koncepcia výstavby Armády Slovenskej republiky s prognózou vývoja do r. 2000 – 2005, Bratislava : MO SR.

Komplexné hodnotenie obrany SR 2005, 2006, 2007. Bratislava : MO SR, 2006, 2007, 2008.

Obranná doktrína Slovenskej republiky. Schválená Národnou radou SR 30. júna 1994.

Obranná stratégia Slovenskej republiky. Schválená Národnou radou SR 25. mája 2001.

PURDEK, I. a kol.: *V službách vlasti, demokracie a mieru : 15 rokov Ozbrojených síl Slovenskej republiky 1993 – 2008*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2008. 302 s. ISBN 978-80-89169-14-6.

MINÁR, M. - PURDEK, I. - VANGA, M. - VITKO, P.: *Vojenské misie – Slovenskí vojaci v službách mieru, stability vo svete a v boji proti terorizmu* : [Military operations – Slovak soldiers in the service of global peace, stability and in the fight against terrorism]. Bratislava : Magnet Press, Slovakia, 2010. 191 s. ISBN 978-80-89169-20-7.

SEGEŠ, V. a kol.: *Slovensko : Vojenská kronika*. Bratislava : Perfekt, a. s. – Vojenský historický ústav, 2007. 200 s. ISBN 978-80-8046-381-6.

SEGEŠ, V. et al.: *Slovakia : Military Chronicle*. Bratislava : Perfekt, a. s. – Institute of Military History, 2009. 200 s. ISBN 978-80-8046-443-1.

SEGEŠ, V. - DANGL, V. - ČAPLOVIČ, M. - BYSTRICKÝ, J. - ŠTAIGL, J. - ŠTEFANSKÝ, M. - PURDEK, I.: *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Praha : Ottovo nakladatelství, 2015. 592 s. ISBN 978-80-7451-469-2.

ŠEBESTA, Š.(ed.): *Partnerstvo pre 21. storočie : NATO v dokumentoch z rokov 1999 – 2001*. Bratislava : Výskumné centrum slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku : Ministerstvo obrany SR, 2002. 264 s. ISBN 80-88842-59-X.

ŠEBESTA, Š. (ed.): *Euroatlantické partnerstvo : NATO v dokumentoch z rokov 1990 – 1999*. Bratislava : JUGA, 2001, 383 s. ISBN 80-89030-02-5.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakterizujte podmienky vzniku Armády Slovenskej republiky.
2. Vysvetlite legislatívne a inštitucionálne podmienky vzniku A SR.
3. Krátko charakterizujte ciele a úlohy Koncepcie výstavby Armády SR v roku 2000 a hlavné strategické dokumenty prijaté v roku 2001.
4. Formulujte základné smery komplexnej reformy OS SR v roku 2010 a vysvetlite, prečo bolo nevyhnuté pristúpiť k reformám.
5. Vysvetlite akú cestu v integračnom procese do NATO prešli OS SR a aké úlohy plnia OS SR v MKM.

PhDr. Milan **LABUZÍK**, CSc.

ÚVOD

Terorizmus nie je nič nové. Sprevádza vývoj ľudskej spoločnosti v celej jej histórii a ľudstvo s ním už bojuje dlho. Čo je však nové, je jeho súčasný rozmer, intenzita, zákernosť, brutalita a v konečnom dôsledku jeho nebezpečnosť. Aj keď mu ľudstvo čelí už dlhé roky, nikde nenájdeme návod ako terorizmu čeliť účinne. Stal sa hrozbou, proti ktorej je nutné prijať včasné opatrenia, ktoré sa môžu vymykať z rámca a nemusia byť vždy v súlade so životom v demokratickej spoločnosti. Je to protivník, ktorého nemožno podceňovať a proti ktorému je nutné bojovať so všetkou vážnosťou. Nájdeme ho v každom zozname bezpečnostných rizík a hrozieb a obsahujú ho aj strategické bezpečnostné a obranné dokumenty medzinárodných organizácií a ich jednotlivých členských krajín.

Pri štúdiu tejto problematiky budeme vychádzať predovšetkým z dokumentov a prijatých opatrení tých medzinárodných organizácií alebo štátov, ktoré nesú hlavnú ťarchu boja proti súčasnému terorizmu – OSN, NATO, EÚ, OBSE, USA a ďalších krajín. Budeme vychádzať aj z dvoch každoročne vydávaných správ o terorizme: Správy krajín o terorizme (Country Reports on Terrorism) ¹⁾ čo je dokument, ktorý zabezpečujú USA, ale predovšetkým zo Správy o situácii a trendoch EÚ v oblasti terorizmu (TE-SAT – EU Terrorism Situation and Trend Report) ²⁾. Tento dokument spracováva a vydáva Europol na základe podkladov jednotlivých krajín EÚ.

Na základe TE-SAT z jednotlivých rokov je možné názorne ukázať situáciu, v ktorej sa Európska únia v oblasti terorizmu nachádza.

Situácia v EÚ v roku 2011

- V členských štátoch EÚ bolo uskutočnených 174 teroristických útokov (v roku 2010 bolo 249 útokov a v roku 2009 to bolo 294 útokov),
- v EÚ bolo pre trestné činy súvisiace s terorizmom zatknutých 484 osôb (v roku 2010 bolo zatknutých 611 osôb a v roku 2009 to bolo 587 osôb),
- osamotení aktéri (hráči) boli zodpovední za zabitie dvoch osôb v Nemecku a 77 osôb v Nórsku,
- 316 jedincov bolo odsúdených pre obvinenia z terorizmu.

Situácia v EÚ v roku 2012

- V siedmich členských štátoch EÚ bolo vykonaných 219 teroristických útokov (najviac vo Francúzsku – 125 útokov a v Španielsku 54 útokov),
- v dôsledku teroristických útokov v EÚ zomrelo 17 ľudí,

1) Country Reports on Terrorism 2016.

2) EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT), 2017.

- v EÚ bolo za teroristické trestné činy zatknutých 537 osôb,
- pre obvinenia z terorizmu bolo odsúdených 400 osôb.

Situácia v EÚ v roku 2013

- V piatich členských krajinách bolo uskutočnených 152 teroristických útokov (najviac vo Francúzsku – 63 útokov, v Španielsku 33 útokov a vo Veľkej Británii 35 útokov),
- pri útokoch zahynulo sedem ľudí,
- 535 osôb bolo zatknutých (vo Francúzsku 225 osôb, v Španielsku 90 osôb a vo Veľkej Británii 77 osôb).

Situácia v EÚ v roku 2014

- V dôsledku teroristických útokov zomreli v EÚ štyria ľudia,
- v členských štátoch EÚ bolo vykonaných 201 teroristických útokov,
- pre trestné činy súvisiace s terorizmom bolo v EÚ zatknutých 774 jednotlivcov,
- 444 jednotlivcov bolo odsúdených.

Situácia v EÚ v roku 2015

- V dôsledku teroristických útokov v EÚ zomrelo 151 ľudí (148 osôb vo Francúzsku, dve v Dánsku a jedna v Grécku) a viac ako 360 osôb bolo zranených,
- v členských štátoch bolo vykonaných 211 neúspešných, zmarených a dokončených teroristických útokov (vo Veľkej Británii 103 útokov, vo Francúzsku 72 útokov a v Španielsku 25 útokov), podľa typu išlo o útoky separatistické, džihádistické alebo pravicové,
- pre teroristické trestné činy bolo v EÚ zadržaných 1 077 jednotlivcov (najviac vo Francúzsku – 424 osôb, v Španielsku 187 osôb a vo Veľkej Británii 134 osôb),
- pre obvinenie z terorizmu bolo odsúdených 514 osôb.

Situácia v EÚ v roku 2016

- Členské krajiny oznámili, že pri teroristických útokoch zomrelo 142 ľudí a 379 ľudí bolo zranených; takmer všetky hlásené úmrtia a väčšina zranení boli výsledkom džihádistických teroristických útokov; podľa TE-SAT 2017 sa počet džihádistických útokov znížil zo 17 v roku 2015 na 13 v roku 2016, z ktorých šesť bolo spojených s tzv. Islamským štátom,
- v ôsmich členských štátoch bolo vykonaných celkom 142 neúspešných, zmarených a dokončených teroristických útokov (vo Veľkej Británii 76 útokov, vo Francúzsku 23 útokov, v Taliansku 17 útokov, v Španielsku 10 útokov, v Grécku šesť útokov, v Nemecku päť útokov, v Belgicku štyri útoky a v Holandsku jeden útok).

POZNÁMKY

1 PODSTATA TERORIZMU

Žiadne medzinárodné dokumenty neobsahujú ucelenú charakteristiku terorizmu, aj keď pokusov o definovanie tohto pojmu, ale hlavne javu, ktorý sa vo svete objavuje v rôznych podobách, existuje viac. Podľa niektorých zdrojov existuje vo svete viac ako 120 definícií terorizmu. Pôvod pojmu je v latinských slovách terror (strach, hrôza) a terrere (vydesiť, vystrašiť). Za vyčerpávajúcu definíciu terorizmu je možné považovať ³⁾: „Terorizmus je metóda vzbudzovania strachu prostredníctvom opakovaných násilných aktov vykonávaných tajnými alebo polo tajnými jednotlivcami, skupinami, či štátnymi orgánmi z indiosynkratických (vznikajúcich u jednotlivcov z neprekonateľného pudového odporu k niečomu, či niekomu – pozn. prekladateľa), kriminálnych alebo politických dôvodov, pričom na rozdiel od atentátov nie sú priame obeť pravým terčom útoku. Okamžité ľudské obeť násilných aktov sú obvykle buď vybrané náhodne (príležitostné terče) z cieľovej verejnosti, alebo zámerne (reprezentatívne, či symbolické terče) a slúžia na odovzdávanie správy. Komunikačné procesy medzi teroristami (organizáciou), (ohrozenou) obeťou a hlavným terčom, založené na násilí a šírení strachu, sa využívajú na manipuláciu hlavného terča (verejnosti) tým, že sa z nich stávajú terče teroru, požiadaviek alebo upútania pozornosti v závislosti od toho, či ide o zastrašovanie, násilné donucovanie alebo šírenie propagandy“.

Na čom sa môžeme zhodnúť je fakt, že hlavným atribútom teroru a terorizmu je strach, hrôza, extrémny strach človeka o svoj život, zdravie, majetok, slobodnú existenciu, strach o svoju rodinu, o jeho bližšiu či vzdialenejšiu komunitu. Nie každý jav spojený so strachom je však možné označiť ako terorizmus. To závisí predovšetkým od zdroja, či príčiny vyvolávania strachu a hrôzy. Rozličné zdroje vytvárajú rôznu psychologickú kvalitu pocitov strachu, s ktorými sa človek vyrovnáva (reaguje) špecificky, inak vo vojne, inak pri živelných pohromách, inak v osobných krízových situáciách a celkom inak za aktuálnych podmienok vytváraných organizovanou činnosťou teroristov. Rôzna reakcia sa prejavuje u jedinca, v organizovanej skupine, v náhodne vytvorenej tlupe alebo v dave.

V podstate je terorizmus taktika, prostriedok. Terorizmus predstavuje v súčasnosti jeden z hlavných destabilizujúcich faktorov a najväčšiu destabilizujúcu hrozbu, ktorej význam narastá s jeho zvyšujúcimi sa technologickými možnosťami a nedostatočnou sanáciou jeho príčin.

Terorizmus má mnoho rôznych aspektov, ako je historický, filozofický, politický, právny, vojenský, psychologický, ideologický, kultúrny a pod. Preto je nutné pristupovať k nemu z interdisciplinárneho hľadiska.

2 CHARAKTERISTICKÉ ČRTY SÚČASNÉHO TERORIZMU

V predchádzajúcej časti bolo spomenuté, že neexistuje jednoznačná definícia terorizmu. Na vyjadrenie podstaty terorizmu môže poslúžiť vymedzenie jeho pod-

3) KULICH, M. a kol.: *Terorizmus – destabilizujúci fenomén súčasnosti a boj proti nemu*. Bratislava : MO SR, 2002.

statných črt. Bez nároku na úplnosť sa za základné črty súčasného terorizmu môžu považovať:

- globálny charakter,
- nie je dobre definovateľný a jeho požiadavky sú nejasné,
- používa najrôznejšie formy prejavu sily, ktoré sú netradičné a ktoré vyžadujú aj netradičné prístupy na ich odrazenie,
- je stále nebezpečnejší, zdokonaľuje svoje zbrane a taktiku, snaží sa získať zbrane hromadného ničenia, hlavne chemické a biologické,
- je novou formou vojny a necíti sa byť viazaný žiadnymi etickými, morálnymi a právnymi normami (asymetrická vojna),
- ochota sebaobetovania,
- netypická štrukturalizácia a metódy práce, pôsobenie v malých skupinách, ktoré sú ťažko čitateľné, infiltrácia do týchto skupín je takmer nemožná,
- má dostatočné finančné zdroje rôzneho pôvodu,
- radikalizácia násilia zostáva rozhodujúcou zložkou hrozby terorizmu,
- hlavným komunikačným prostriedkom teroristických a extrémistických skupín alebo jednotlivcov sa stal internet,
- najpozoruhodnejším trendom je narastajúci podiel individuálnych páchatelov, tzv. osamelých hráčov (bojovníkov), ale hlavne zahraničných bojovníkov,
- brutalita teroristov, hlavne v Islamskom štáte.

Terorizmus pôsobí na medzinárodnej úrovni, neorientuje sa iba na jeden región alebo štát a už vôbec nie na jeho vnútornú politiku. Jeho činnosť jednoznačne dokazuje jeho **globálny charakter**. Terorizmus nepozná hranice ani v ideologickej rovine. Boli do neho zatiahnuté všetky typy politických režimov, či ho už akýmkoľvek spôsobom podporovali alebo s nim naopak bojovali.

Terorizmus prekročil hranice štátov a stal sa medzinárodným javom:

- v organizácii, cieľoch, prostriedkoch pôsobenia (predovšetkým al-Káida a Islamský štát),
- stavia sa do polohy pomstiteľov bojujúcich proti utrpeniu a ponižovaniu, 1/5 všetkého ľudstva,
- usiluje o vysoký počet obetí, ktorý svojimi psychologickými dopadmi (brutalitou) presahuje štátne hranice a ovplyvňuje verejnú mienku v celom regióne alebo v celom svete.

Globálny terorizmus

1. Zneužíva rozpornosť a tienisté stránky globalizácie v rovine kultúrnej, ekonomickej a náboženskej.
 - Rovina kultúrna – nevyhnutnosť bojovať za uchovanie tradičných hodnôt a zvykov proti vlne západného sekularizmu (zosvetšovanie, oslobo-

POZNÁMKY

denie verejného života od náboženského vplyvu). Rozvojovým, najmä islamským krajinám hrozí strata vlastnej identity a hodnôt a z toho vyplýva nutnosť bojovať proti neveriacemu Západu a odpadlíckym krajinám (Saudská Arábia, Egypt, Jordánsko, Pakistan a pod.)

- Ekonomická rovina – zneužitie nerovnomerného ekonomického vývoja, nábor do ozbrojeného boja.
 - Náboženská rovina – súčasný džihád je vysvetľovaný ako nevyhnutná reakcia moslimského sveta na domnelý duchovný útlak zo Západu, obeťovanie sa v záujme svojich bratov a sestier.
2. Využíva nové možnosti spojenia a riadenia: internet, mobilné telefóny, digitálne spojenie, letecké spojenie.
 3. Využíva nové spôsoby úderov na tzv. mäkké ciele – kostoly, synagógy, mešity, davy ľudí.
 4. Zneužíva štát ako základňu i ako rukojemníka, napr. Afganistan, Sýria, Irak...

Najvýznamnejším a najstarším predstaviteľom tohto typu je islamská teroristická organizácia al-Káida (základňa), na čele ktorej bol až do mája 2011 Usama bin Ládin.⁴⁾ Vznikla v 80-tych rokoch, kedy islamskí bojovníci afgánskeho odporu vytvorili s pomocou USA, Saudskej Arábie a ďalších arabských krajín celosvetovú sieť náborových teroristických štruktúr a organizácií podpory hnutia proti sovietskej okupácii Afganistanu. Jej cieľom je vytvorenie svetového islamského frontu džihádu proti židom a križiakom. Je to konglomerát rôznych operačných skupín, ktoré pôsobia na celom svete a predstavujú organizačne prepojenú sieť s globálnym dosahom.

V poslednom viac ako desaťročí však svetovú verejnosť „oslovuje“ oveľa radikálnejšia teroristická organizácia, tzv. Islamský štát. **Islamský štát** (tiež Islamský kalifát) je radikálna islamská teroristická organizácia pôvodom z Iraku. Na ňou dobytom území vyhlásila samostatný štát rovnakého mena dňa 29. júna 2014. Tento štát sa rozprestiera na častiach územia štátov Iraku a Sýrie a nie je medzinárodne uznaný žiadnou krajinou. Jeho stúpenci vyhlásili tento štát za kalifát⁵⁾, ktorý si nárokuje náboženskú autoritu nad všetkými moslimami na svete a usiluje o vládu nad všetkými územiami obývanými moslimami. Cieľom je obnoviť kalifát na území v dobe jeho najväčšieho rozsahu, kedy zaberá väčšinu severnej Afriky, Španielsko, Balkán, Krym, Kaukaz a časť Indie, čo je znázornené aj na vlajke Islamského štátu. Charakteristickými črtami Islamského štátu je teror, brutalita a barbarstvo. Zdroje jeho príjmov sú obsadené banky, vydieranie, obchodovanie s drogami, únosy, pranie peňazí, ropa, darcovia, vojnová korisť, predaj elektriny, prejazd kamiónov, platby od kresťanov a pod.

4) Dňa 02. mája 2011 prezident USA Barack Obama vyhlásil, že Usama bin Ládin bol zabitý tímom zvláštnych amerických síl pri operácii vo svojom dome v Abbottábáde v Pakistane.

5) Kalifát je úrad, hodnosť kalifa alebo územie ním spravované. Ide o islamskú náboženskú formu vlády, ktorá spája v jednej osobe politického a náboženského vodcu, nasledovníka proroka Mohamada.

Obrázok 1: Vlajka tzv. Islamského štátu znázorňujúca predpokladaný kalifát

Poznámka: Predchodcom kalifátu bol Islamský štát a Levante, ktorý vznikol v apríli 2013. Jeho korene siahajú do roku 2003 ku skupine Tahvíd v Jordánsku vedenej jordáncom Zárkávím (chcel zosadiť Jordánskeho kráľa). Po americkej invázii do Iraku sa skupina presunula do Iraku a stala sa s džihádcom hlavným protivníkom v sunnitských častiach krajiny. Zárkáví útočil na iracké bezpečnostné sily, podporoval samovražedných atentátnikov, zajímal cudzincov a popravoval ich, útočil na kresťanov a politikov. V roku 2005 sa prihlásil ku al-Káide, skupina sa premenovala na al-Káidu v Iraku. Bol zabitý v júni 2006.

Medzi al-Káidou a Islamským štátom sa prehlbuje antagonizmus. Obidve skupiny vystupujú ako jediný ochranca islamu a moslimov. Tento boj o prestíž sa šíri zo Sýrie a Iraku do severnej a západnej Afriky, na Arabský polostrov a do Afganistanu.

Ciele teroristov je možné ťažko pochopiť a definovať. Útočia s cieľom upozorniť na seba, vytvoriť atmosféru strachu, destabilizovať štát, jeho vierohodnosť a autoritu, donútiť ho k ústupkom alebo si vynútiť zmenu jeho politiky, predovšetkým zahraničnej. Bezprostredný objekt útoku má často z materiálneho alebo vojenského hľadiska druhotný význam. Je však podstatný ako symbol. Násilie je v tomto prípade akousi správou zaslanou inému adresátovi cez obeť atentátov. Cieľom útokov je predovšetkým snaha vyvolať reakciu spoločnosti a získať kontrolu prostredníctvom psychologickej emocionálnej manipulácie.

Prvoradým cieľom je vysoký počet obetí, ktorý svojimi psychologickými dopadmi presahuje štátne hranice a ovplyvňuje verejnú mienku nielen v jednej krajine, ale na celom svete. Tradičný politický terorizmus sa až na výnimky zameriaval na vybrané individuálne ciele, a to predstaviteľov štátnej a hospodárskej moci. Tradičný terorista chcel, aby sa veľa ľudí prizeralo, ale málo umieralo.

Súčasný terorizmus chce zabiť čo najviac ľudí, spôsobiť rozsiahle materiálne škody a straty. Ide mu o vyvolanie celospoločenskej paniky, hrôzy, strachu, chce narušiť vieru ľudí v schopnosť štátu a vlády ochrániť svojich občanov.

Terorizmus používa **najrôznejšie formy prejavu sily**, ktoré sú netradičné, a ktoré vyžadujú netradičné prístupy na ich elimináciu. Ide o vraždy politikov a štátnikov, únosy lietadiel, obsadzovanie objektov a branie rukojemníkov (vrátane detí), bombové útoky proti osobám, budovám, železničným staniciam, vraždenie turistov, do-

POZNÁMKY

ručovanie nebezpečných zásielok, samovražedné útoky proti rôznym cieľom, používanie rôznych druhov zbraní, vrátane veľmi zákerných civilizačných a pod.

Terorizmus je novou formou vojny a necíti sa byť viazaný žiadnymi etickými, morálnymi a právnymi normami. Klasický terorizmus sa staval mimo zákon. Súčasný terorizmus sa stavia mimo ľudskú spoločnosť, vedie vojnu proti civilizácii. Táto vojna nevyžaduje dlhodobé a rozsiahle prípravy, či mohutné a dobre vyzbrojené armády. Smrteľné nebezpečenstvo môže predstavovať aj jediný človek mstiaci sa za skutočné či domnelé bezprávie.

Teroristi nielenže neuznávajú medzinárodné právo a právo jednotlivých krajín, ale ani právo na život. Tento podriaďujú svojim cieľom. Sú stále nebezpečnejší, zdokonaľujú svoj arzenál zbraní a svoju taktiku. Zásadne sa vyhýbajú priamemu boju, napádajú zákerne a nečakane na najcitlivejších a najzraniteľnejších miestach, pričom obchádzajú najsilnejšie stránky svojej obete. Spájajú sa s kriminálnymi živlami a rôznymi skupinami prisťahovalcov.

Ochota sebaobetovania vyplýva z fanatickej oddanosti viere a z pocitu zodpovednosti, ktorý presahuje individuálny život (zápas boja so zlom, boj proti satanovi). Boj za sväté ideály je pre teroristu náplňou života a smrť v ňom životným vrcholom, najkratšou cestou k bohu (samovražedný terorizmus). Islamskí teroristi si nevážia život človeka, pohrdajú smrťou a aj nedospelí fanatici sú odhodlaní zomrieť. Toto je nutné brať do úvahy v boji proti teroristom. Keďže si necenia vlastné životy, nie je možné ani ich potrestanie.

Terorizmus iba **čiastočne zmenil svoju taktiku a zbrane**, ale tieto zmeny sú dosť výrazné. Všetmožno sa snaží získať do svojho arzenálu zbrane hromadného ničenia, predovšetkým chemické a biologické, vlastní súčasné konvenčné zbrane a využíva najnovšie informačné technológie a komunikačné systémy, výrazne zvyšuje propagandistickú činnosť, ktorou sa snaží ovplyvniť obyvateľstvo, zintenzívňuje lobistické aktivity a politický vplyv na mocných, zvyšuje vplyv na sympatizujúcich občanov. Teroristi využívajú predovšetkým tzv. nepriamu stratégiu. Vyhýbajú sa priamemu čelnému útoku, napádajú zákerne a nečakane, obchádzajú najsilnejšie prvky obrany svojej obete. Hlavným nástrojom je násilie a strach. Zvyčajne sa nesažia útočiť na ozbrojené sily.

Teroristi majú **dostatočné finančné zdroje** rôzneho pôvodu. Ilegálne príjmy (spojené aj s organizovaným zločinom) z únosov a nezákonného obchodovania s utečencami, ženami, drogami alebo ručnými zbraňami a zbraňami malého kalibru; výnosy z legálnej činnosti; štátna podpora zo strany krajín podporujúcich terorizmus; zneužitie dobročinných darov; príspevky radikálnych národnostných alebo náboženských skupín na boj a chod islamistických skupín pôsobiacich na Blízkom východe a v Afrike; krádeže, pašovanie a korupcia (najmä v súvislosti s ropou). Teroristické skupiny získavajú obrovské finančné prostriedky v rámci európskeho obchodu s cennými papiermi. Ďalšie finančné prostriedky majú uložené v krajinách, ktoré umožňujú ich elektronický transfer a neskúma sa ich pôvod. Veľká časť týchto peňazí je ukrytá v legálnych obchodných aktivitách a transakciách. Jednou z metód súčasného terorizmu je získavanie nových spolupracovníkov prostredníctvom investičnej podpory.

Podľa TE-SAT 2017 aj teroristické útoky v poslednom období boli financované prostredníctvom príležitostnej kombinácie legálnych a nezákonných zdrojov.²⁾ Až 40 % teroristických akcií v Európe je aspoň čiastočne financovaných z trestnej činnosti, najmä z obchodovania s drogami, z krádeží, lúpeží, predaja falšovaného tovaru, podvodných úverov a vlámaní. Použitie finančných prostriedkov získaných prostredníctvom kriminality sa považuje za ideologicky správny a legitímny spôsob financovania „džihádu“ v „krajinách vojny“.

Terorizmus sa vyznačuje **systemovo netypickou štrukturalizáciou** vymykajúcou sa klasickým hierarchickým štruktúram a metódam práce. Pôsobí v malých skupinách, ktoré sa ťažko odhaľujú. Z mnohých dôvodov sa zdá, že terorizmus je veľmi prispôsobivý a vynaliezavý. Má neobyčajnú schopnosť meniť formy svojej existencie v spoločnosti aj na medzinárodnej scéne, miznúť a zasa sa objavovať. Ide o malé skupiny, či voľne prepojené organizácie, ktoré využívajú hrozby alebo uskutočňujú teroristické útoky na civilné obyvateľstvo a infraštruktúru. Niektorým zaisťujú podporu a útočisko štáty, zatiaľ čo iné operujú viac menej na vlastnú päsť.

Vďaka zlepšeným bezpečnostným opatreniam v krajinách Západu, masové útoky na tzv. mäkké ciele už nie sú tak jednoducho realizovateľné a stále viac sa začínajú objavovať **útoky osamotených aktérov**, tzv. lone wolves. Najbezprostrednejšou hrozbou na území Európy sú práve útoky vykonávané jednotlivcami alebo malými skupinami útočníkov, ktorí síce súhlasia s ideológiou globálneho džihádu a s cieľmi niektorých z väčších teroristických sietí, avšak priamo do nich nepatria, ani nie sú nimi podporovaní. Hoci takýto útok nie je tak dokonale prepracovaný ako koordinovaná akcia veľkej teroristickej siete, riziko jeho úspešnosti je podstatne vyššie, keďže útok tohto typu je takmer nepredvídateľný.⁶⁾ Osamelí hráči (individuálni bojovníci, osamelí vlci) si svoje radikálne názory mohli vyformovať na základe extrémistickej propagandy a svoje poznatky získať z materiálov dostupných na internete. Svedčia o tom tragické udalosti v Nórsku v júli 2011. Dá sa očakávať, že počet útokov realizovaných jednotlivcami alebo malými izolovane pôsobiacimi skupinami bude naďalej narastať (minimálne náklady, nízke riziko odhalenia, vysoká efektívnosť).

Ako je zdôraznené v Národnom akčnom pláne, v súčasnosti pravdepodobne najväčšou výzvou pre Európu je vytvorenie mechanizmu na zamedzenie odchodu a následného návratu radikalizovaných bojovníkov (zahraničných bojovníkov) z konfliktných oblastí vlastniacich európske cestovné doklady, ktoré im umožňujú vyhnúť sa zosilneným bezpečnostným kontrolám na hraniciach a letiskách. Podľa TE-SAT 2017 vycestovalo do konfliktných oblastí v Sýrii a Iraku viac ako 5 000 osôb pochádzajúcich z EÚ. Prevažnú časť podľa Europolu tvoria jednotlivci z Belgicka, Francúzska, Nemecka a Veľkej Británie.

Európa sa pre bojovníkov (aktívnych najmä v Sýrii) stala logistickou základňou, pôdou pre nábor nových členov do radikálnych skupín, ako aj poskytovateľom financií počas pobytu mimo zóny konfliktu. Okrem nebezpečenstva spočívajúceho v prakticky voľnom pohybe týchto osôb v rámci Európy, obavy spôsobuje aj to, že takíto bojovníci počas pobytu prišli do styku s ďalšími radikálnymi islamistami a ab-

6) Národný akčný plán boja proti terorizmu na roky 2015-2018, s. 6.

POZNÁMKY

solvovali buď bojový výcvik v používaní zbraní a výbušnín alebo sa bojov priamo zúčastňovali, čím získali skúsenosti a vedomosti potrebné pre naplánovanie a vykonanie teroristického útoku.

V uplynulých rokoch sa zvýšil aj záujem o štúdium v rizikových krajinách, v ktorých sa tieto osoby mohli dostať do kontaktu s radikálnymi náboženskými skupinami a organizáciami alebo osobami blízkymi teroristickým sieťam.

Novým a rastúcim trendom je cestovanie žien do oblastí konfliktov a ich následné zapájanie sa do džihádu v týchto oblastiach. Prvým typom je džihád, pri ktorom sa ženy priamo zúčastňujú bojov po boku mužov. Druhým typom je kontroverzný jihaad al-nikah, tzv. sexuálny džihád, kde väčšinou ženy z Afriky a Európy cestujú do zón konfliktu, aby podporili mužov pri ich ozbrojenom džiháde a poskytli im sexuálne služby v rámci dočasného sobáša. Sexuálny džihád je v tomto prípade uznávaný ako legitímna forma vojny a zapájajú sa doňho dievčatá už od pubertálneho veku.

Všetky tieto okolnosti viedli k tomu, že EÚ bola nútená prijať novú právnu úpravu na sprísnenie kontroly na vonkajších hraniciach EÚ. Osoby vstupujúce alebo opúšťajúce územie EÚ bez ohľadu na to, či ide o občanov únie alebo tretích krajín, budú podliehať prísnejším kontrolám. Vyplýva to z nariadenia, ktoré 16. februára 2017 schválil Európsky parlament. Nová právna úprava zavedie systematické overovanie pasov v databázach EÚ a Interpolu.

Ďalšími veľmi významnými črtami súčasného terorizmu je **radikalizácia násilia** a **zneužívanie internetu na teroristické účely**. Týmto bude venovaná pozornosť v ďalšej časti tohto článku.

3 PREDCHÁDZANIE RADIKALIZÁCII A NÁBORU TERORISTOV

„Násilná radikalizácia“ je jav, keď ľudia prijímajú názory, náhľady a myšlienky, ktoré môžu viesť k teroristickým činom. Teroristické útoky vo svete posilnili prioritu problematiky riešenia násilnej radikalizácie ako súčasť komplexného prístupu k *preventívnej stránke* boja proti terorizmu. Celkovo sa zvýšila hrozba individuálneho terorizmu a útoky malých skupín. *Pre EÚ budú aj naďalej hrozbou najmä radikalizovaní občania EÚ, prezývaní ako zahraniční bojovníci, ktorí cestujú do oblastí konfliktu a zúčastňujú sa na tamojších konfliktoch a potom sa vracajú do Európy so skúsenosťami z konfliktov.*

Nedávne teroristické útoky v Európe opäť potvrdili naliehavú potrebu riešiť problém radikalizácie vedúcej k násilnému extrémizmu a terorizmu. Väčšina osôb podozrivých z terorizmu, ktoré sa podieľali na uvedených útokoch, boli európski občania, ktorí sa narodili a vyrástli v členských štátoch. Neskôr sa však radikalizovali a brutálnymi činmi sa obrátili proti svojim spoluobčanom. Predchádzanie radikalizácii je kľúčovou súčasťou boja proti terorizmu, na ktorú kladie dôraz aj Európsky program v oblasti bezpečnosti.⁷⁾

7) Európsky program v oblasti bezpečnosti COM(2015) 185, 2015.

Opatrenia na boj proti radikalizácii sa obvykle vypracovávajú a vykonávajú priamo na mieste (na miestnej, ale aj regionálnej, či vnútroštátnej úrovni) a patria v prvom rade do právomoci členských štátov. Miestni aktéri zväčša najlepšie dokážu (krátkodobo aj dlhodobo) predchádzať radikalizácii a odhaliť ju. V tomto úsilí má EÚ zároveň podpornú úlohu najmä pre podobný charakter výziev, ktorým čelia členské štáty, ako aj pre rozsah a prepojenosť problému, čo znamená, že spolupráca, vytváranie sietí, financovanie a výmena osvedčených postupov na úrovni Únie majú takisto svoj význam

Európska únia podporuje členské štáty v tejto oblasti už viac ako desať rokov. V roku 2005⁸⁾ bolo v stratégii EÚ na boj proti terorizmu označené predchádzanie ako jeden zo štyroch pilierov jej opatrení. Komisia prijala v roku 2014 osobitné oznámenie⁹⁾, v ktorom určila priority pre ďalšie opatrenia. Európsky program v oblasti bezpečnosti z apríla 2015 umiestnil predchádzanie násilnej radikalizácii do širšieho politického kontextu. Na základe výzvy Európskej rady z 12. februára 2015¹⁰⁾ a výziev Európskeho parlamentu¹¹⁾, Rady pre zahraničné veci z 9. februára 2015¹²⁾ a Rady pre spravodlivosť a vnútorné veci z 20. novembra 2015¹³⁾ a 24. marca 2016¹⁴⁾ navrhla Komisia vo svojom oznámení¹⁵⁾ z 20. apríla 2016 ďalšie konkrétne opatrenia v snahe ďalej podporiť účinnosť vnútroštátnych politik členských štátov zameraných na boj proti radikalizácii prostredníctvom zlepšených koordinačných štruktúr EÚ, využívania celoeurópskych sietí, lepšieho pridelovania finančných prostriedkov a projektov na európskej úrovni. Toto najnovšie oznámenie takisto dopĺňa akčný plán Organizácie Spojených národov na predchádzanie násilnému extrémizmu, ktorý bol predložený v januári 2016.¹⁶⁾

Násilná radikalizácia nie je novým javom, ale jej najnovšie prejavy a rozsah, ako aj využívanie nových komunikačných nástrojov predstavujú nové výzvy, ktoré si vyžadujú prístup, ktorým by sa riešili jednak bezprostredné bezpečnostné dôsledky radikalizácie, ako aj základné príčiny a to združením všetkých dôležitých aktérov v celej spoločnosti. Preto bolo 14. júna 2016 prijaté **Oznámenie komisie európskemu parlamentu, rade, európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov : Podpora predchádzania radikalizácii vedúcej k násilnému extrémizmu.**¹⁷⁾

Toto oznámenie sa zaoberá príspevkom Európskej únie na podporu členských štátov v predchádzaní radikalizácie vedúcej k násilnému extrémizmu v podobe terorizmu. Túto mnohostrannú a zložitú výzvu možno zdolať iba prostredníctvom kombinácie opatrení v niekoľkých oblastiach politiky a združením príslušných or-

8) The European Union Counter-Terrorism Strategy, 2005.

9) Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu..., 2014.

10) Neformálne zasadnutie hláv štátov alebo predsedov vlád, 2015.

11) Draft report on prevention of radicalisation..., 2015.

12) Závery Rady o boji proti terorizmu, 2015.

13) Závery Rady EÚ a členských štátov zasadajúcich v Rade o boji proti terorizmu, 2015.

14) Joint statement of EU Ministers for Justice and Home Affairs representatives of EU institutions on the terrorist attacks in Brussels on 22 March 2016.

15) Príloha k oznámeniu Komisie Európskemu parlamentu..., 2016.

16) Plan of Action to Prevent Violent extremism.

17) Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu... 2016.

POZNÁMKY

gánov a spoločenských a komunitných aktérov na všetkých úrovniach (miestnej, regionálnej a európskej) v siedmich konkrétnych oblastiach ¹⁷⁾:

1. Podpora výskumu, budovania dôkazovej základne, monitorovania a vytvárania sietí,
2. boj proti teroristickej propagande a nenávisťným prejavom na internete,
3. riešenie radikalizácie vo väzniciach,
4. podpora inkluzívneho vzdelávania a spoločných hodnôt EÚ,
5. podpora inkluzívnej, otvorenej a odolnej spoločnosti a oslovovanie mladých ľudí,
6. bezpečnostný rozmer riešenia problému radikalizácie,
7. medzinárodný rozmer.

3. 1 Podpora výskumu, budovania dôkazovej základne, monitorovania a vytvárania sietí

Násilná radikalizácia je *čoraz zložitejší a neustále sa vyvíjajúci jav*, ktorý si vyžaduje hlbšie znalosti a mnohostrannú reakciu. Európska únia bola dlho konfrontovaná s rôznymi druhmi terorizmu založenými najmä na extrémistických politických ideológiách. Tieto ideológie naďalej vzbudzujú obavy v celej Európskej únii a existujú náznaky, že môžu vyústiť do násilného extrémizmu vo forme terorizmu. Motívy nedávnych teroristických činov v Európe sú však komplexnejšie a líšia sa od predošlých radikalizačných javov. Dnešná radikalizácia vychádza z iných základných príčin. Funguje na základe odlišných regrutačných a komunikačných techník a vyznačuje sa globalizovanými a pohyblivými cieľmi vo vnútri aj mimo Európy. Narastá v rôznych mestských a prímestských kontextoch a poháňajú a inšpirujú ju ideológie podnecujúce násilie, ktoré sa zameriavajú na nové cieľové skupiny, akými sú ženy a veľmi mladí ľudia z rozličného sociálneho prostredia. Násilná radikalizácia je navyše komplexná záležitosť, ktorá závisí od zložitej spleti tlakových a motivačných faktorov. Nie je zapríčinená jediným „spúšťacím mechanizmom“ a nemá jedinou príčinu, ani nevyhnutný priebeh. Obyčajne je skôr dôsledkom kombinácie rôznych faktorov.

K motívom vedúcim k radikalizácii môže patriť silný pocit osobného alebo kultúrneho odcudzenia, vnímanie nespravodlivosti alebo ponížovania zintenzívneného sociálnou marginalizáciou, xenofóbia a diskriminácia, obmedzené vzdelanie alebo slabé vyhliadky na prácu, kriminalita, politické faktory, ako aj ideologický a náboženský rozmer, neusporiadané rodinné väzby, osobná trauma a iné psychické problémy. Tieto faktory môžu využiť „verbovači“, ktorí zneužívajú slabiny a rozhorčenie prostredníctvom manipulácie alebo sa môžu tieto faktory naopak posilniť vlastnou izoláciou. Sociálne médiá poskytujú prepojenie, virtuálnu účasť a priestor na šírenie extrémistických názorov podobne zmýšľajúcich ľudí. Odborníci a akademici hovoria, že za určitých okolností proces radikalizácie môže prebiehať v čoraz kratších časových intervaloch. Odhaduje sa, že okolo 5 000 občanov EÚ sa pridalo k teroristickým organizáciám v krajinách poznačených konfliktom, ako Sýria a Irak.

Nedávne teroristické útoky obrátili pozornosť na islamský extrémizmus. Ideologické a náboženské faktory sú jednými z mnohých možných motívov radikalizácie. Rekrutujúci a extrémistickí kazatelia sa naučili ťažiť z rozhorčenia zneužívajúc náboženské argumenty a symboly odôvodňujúce násilné činy. Náboženstvo môže zohrať dôležitú úlohu pri predchádzaní radikalizácii a aj v boji proti nej. Spája komunity, posilňuje pocit spolupatričnosti a vedie ľudí pozitívnym smerom.

Výskum EÚ poskytol užitočné výsledky o procesoch radikalizácie a deradikalizácie mladých ľudí, ako aj o vývoji a zložitej sociálnej situácii náboženstiev, multikulturalizme a politickom extrémizme v mnohých členských štátoch. Na základe výskumu boli vypracované, a mali by sa ďalej vypracúvať konkrétne nástroje a politické analýzy, ktoré by mohli priamo použiť odborníci v oblasti bezpečnosti a tvorcovia politik členských štátov. Najnovšie teroristické útoky spáchané v Európe poukazujú na nové trendy v procese radikalizácie, ktoré je potrebné hlbšie preskúmať vzájomnou spoluprácou krajín EÚ. V rámci EÚ vzniklo niekoľko projektov a prijali sa opatrenia, ktoré túto oblasť skúmajú.¹⁸⁾

Kľúčové činnosti:

- *Poskytovať podporu členským štátom prostredníctvom centra excelentnosti RAN pri navrhovaní a vykonávaní účinného predchádzania, pri poskytovaní usmernení a príručiek o zriaďovaní štruktúr zahŕňajúcich viaceré orgány, vytváraní platformy na výmenu skúseností a postupov a prostredníctvom ďalšieho mapovania výskumu v oblasti radikalizácie.*
- *Vytvoriť register stratégií prevencie na vnútroštátnej, regionálnej alebo miestnej úrovni, sietí odborníkov a národných/regionálnych kontaktných bodov v členských štátoch.*
- *Mobilizovať výskum v rámci iniciatívy Horizont 2020 zameraný na komplexné základné príčiny násilnej radikalizácie s cieľom poskytnúť konkrétne nástroje, ktoré umožnia lepšie informované politické zásahy.*

18) Po útokoch v Nórsku (júl 2011) sa prvýkrát aktivovala sieť prvej reakcie zriadená po teroristických útokoch v Londýne v roku 2005 a preukázala sa jej užitočnosť. Ide o vybraných expertov na boj proti terorizmu z ôsmich členských krajín. Sieť prvej reakcie poskytuje podporu každému členskému štátu, ktorý čelí veľkému teroristickému útoku prostredníctvom prepojenia jeho národných expertov s medzinárodnou platformou protiteroristických expertov a analytikov spravodajských informácií vrátane Europolu. V septembri 2011 bola zriadená sieť EÚ na zvyšovanie povedomia o radikalizácii (RAN – Radicalisation Awareness Network) s cieľom prepojiť subjekty bojujúce proti radikalizácii a násilnému extrémizmu na mieste v celej Európe. RAN ako sieť sietí zahŕňa skupiny, združenia a platformy, ktoré sa konkrétnym spôsobom a prakticky zapájajú do prevencie nástrah radikalizmu. Následne v súčasnosti vzniklo Centrum excelentnosti siete na zvyšovanie povedomia o radikalizácii, čo je európskym centrom a platformou na výmenu skúseností, zhromažďovanie vedomostí, identifikáciu najlepších postupov a vyvíjanie nových iniciatív v boji proti radikalizácii.

POZNÁMKY

3. 2 Boj proti teroristickej propagande a nenávisným prejavom na internete: boj proti hrozbám, posilnenie kritického myslenia a podporovanie zapájania občianskej spoločnosti

Teroristi na svoje účely čoraz viac zneužívajú internet. Niektoré teroristické skupiny dnes venujú značné zdroje na produkciu veľkého množstva dômyselných teroristických materiálov, ako sú hrozby, výcvikové príručky, praktické poradenstvo o tom ako získať a doviezť zbrane, ako vyrobiť bomby a ako zvoliť ciele, naplánovať a uskutočniť útoky. Uverejňujú videá úspešných útokov, mučenia a popráv obetí a šíria správy podporujúce a podnecujúce ďalšie teroristické útoky a násilné činy prostredníctvom zložitých zakódovaných kanálov. Internet poskytuje radikálnym „verbovačom“ viac príležitostí na komunikáciu s ľuďmi, ku ktorým by sa tradičnými prostriedkami nedostali. Online komunikácia s podobne zmýšľajúcimi jednotlivcami môže jednotlivcovi nahradiť fyzickú komunitu a vytvoriť na internete sociálne prostredie, v ktorom sa deviantné správanie a násilie akceptujú. Hoci takéto internetové materiály nemusia samy o sebe radikalizovať jednotlivcov, zdá sa že zohrávajú úlohu pri urýchľovaní procesu radikalizácie. Komunikácia s inými prostredníctvom internetových kanálov vytvára pocit spolupatričnosti a spoločného cieľa.

Riešenie základných príčin extrémizmu si preto vyžaduje opatrenia na zvládnutie nárastu nenávisných prejavov, ako aj šírenia extrémistických alebo teroristických materiálov na internete. Zároveň si to vyžaduje zvýšiť odolnosť jednotlivca proti takejto propagande.

Kľúčové činnosti:

- *V rámci Internetového fóra EÚ vypracovať spoločnú platformu pre nahlasovanie na urýchlenie a zvýšenie účinnosti procesu nahlasovania a zriadiť program na posilnenie postavenia občianskej spoločnosti s cieľom výrazne zintenzívniť odbornú prípravu a podporu partnerov z občianskej spoločnosti v záujme zvýšenia objemu pozitívnych a účinných alternatívnych argumentov poskytovaných na internete.*
- *V rámci centra excelentnosti RAN poskytnúť platformu na výmenu skúseností a najlepších postupov pri zvyšovaní mediálnej gramotnosti a kritického myslenia na internete a vyvinúť celoeurópske kampane s cieľom posilniť odolnosť proti radikalizácii cez internet a poskytnúť alternatívne argumenty alebo alternatívne opatrenia (kampaň „Exit Hate“ proti nenávisti).*
- *V rámci Komisie a príslušných spoločností z oblasti informačných technológií monitorovať verejné záväzky v kódexe správania týkajúce sa boja proti nelegálnym nenávisným prejavom na internete vrátane ich vplyvu, zlepšiť transparentnosť pri uplatňovaní postupov oznamovania a odstraňovania nedovoleného obsahu.*

3. 3 Rozbiť začarovaný kruh: riešenie radikalizácie vo väzniciach

POZNÁMKY

Európska komisia už podporuje členské štáty v ich úsilí predchádzať radikalizácii vo väzniciach a bojovať proti nej, čo primárne patrí do ich právomoci. V súlade so závermi Rady z roku 2015 o trestnoprávnej reakcii na radikalizáciu Eurojust monitoruje vývoj a trendy, pokiaľ ide o platný legislatívny rámec a príslušnú judikatúru v členských štátoch v oblasti terorizmu a násilnej radikalizácie vrátane využívania alternatív k trestnému stíhaniu a väzbe, aby o nich informoval tvorcov politiky a vypracoval budúce iniciatívy. Robí tak okrem iného monitorovaním odsúdených za teroristické trestné činy a taktickými zasadnutiami Eurojustu o terorizme. V rokoch 2015 a 2016 poskytla Komisia osem miliónov eur na realizáciu záverov Rady. Financovala rozvoj programov rehabilitácie a deradikalizácie väzniciach a mimo nich, nástrojov na posudzovanie rizík a školenia odborníkov.

Kľúčové činnosti:

- *Výmena osvedčených postupov a vypracovanie politických odporúčaní týkajúcich sa predchádzania radikalizácii pre pracovníkov z prvej línie (prípadne aj sudcov a prokurátorov), ktoré sa budú týkať aj väzenského a probačného sektora prostredníctvom centra excelentnosti RAN.*
- *Poskytovanie finančnej podpory s cieľom pomôcť členským štátom rozvíjať nástroje posudzovania rizika.*
- *Podpora rozvoja programov vzdelávania a odbornej prípravy vo väzniciach (vrátane odborného vzdelávania) s cieľom uľahčiť zadržovaným osobám opätovné začlenenie do spoločnosti.*
- *Podpora rozvoja programov rehabilitácie pre väzňov zo strany členských štátov a výmena najlepších postupov a politik v oblasti výkonu trestných sankcií.*
- *Podpora výmeny informácií medzi špecializovanými prokurátormi v rámci Eurojustu.*

3. 4 Podpora inkluzívneho vzdelávania a spoločných hodnôt EÚ

Z dlhodobého hľadiska zostáva vysokokvalitné vzdelávanie od predškolského veku najlepšou záchrannou sieťou proti sociálnemu vylúčeniu, ktoré môže byť pre niektoré osoby faktorom radikalizácie. Príležitosti a výsledky sú však stále determinované sociálno-ekonomickým prostredím detí. Školskú dochádzku predčasne ukončuje 11,1 % mladých Európanov a títo vstupujú na trh práce so znevýhodnením, ktoré sa neskôr veľmi ťažko prekonáva.

Z programu Erasmus+ sa financujú nadnárodné projekty spolupráce a podpora politiky. Len v roku 2014 sa financovalo vyše 1 700 projektov v odvetviach vzdelávania, odbornej prípravy, mládeže a športu.

Školy zohrávajú zásadnú úlohu pri podpore začleňovania a ako kľúčová súčasť komunit úzko spolupracujú s rodičmi a miestnymi združeniami. Pravidelné kontak-

POZNÁMKY

ty so zástupcami občianskej spoločnosti a vzormi môžu zaväziť pri motivácii mladých ľudí a zabrániť im dostať sa na okraj spoločnosti.

Kľúčové činnosti:

- *Návrh odporúčania Rady na zlepšenie sociálneho začlenenia a podporu základných európskych hodnôt prostredníctvom formálneho a neformálneho vzdelávania.*
- *Sprístupnenie viac ako 400 miliónov eur v roku 2016 prostredníctvom programu Erasmus+ na nadnárodné partnerstvá na rozvoj inovačných prístupov politiky a postupov na miestnej úrovni s dôrazom na sociálne začlenenie, podporu spoločných hodnôt a medzikultúrneho porozumenia. Program Erasmus+ zintenzívni opatrenia na miestnej úrovni, na ktoré sa v roku 2016 vyčlenili prostriedky vo výške 13 miliónov eur.*
- *Vytvorenie siete na uľahčenie priameho kontaktu s pozitívnymi vzormi v školách, mládežníckych a športových kluboch a vo väzniciach.*
- *Podpora udeľovania študentských kreditov za dobrovoľníctvo a vypracovanie osnov kombinujúcich akademický obsah s občianskou angažovanosťou prostredníctvom programu Erasmus+.*

3. 5 Presadzovanie inkluzívnych, otvorených a odolných spoločenstiev a oslovovanie mladých ľudí

EÚ zastupuje spoločenstvá, v ktorých prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi. Boj proti sociálnemu vylúčeniu a diskriminácii a podpora sociálnej spravodlivosti a ochrany sú už samy o sebe cieľmi EÚ. Takéto spoločenstvá by mali byť odolnejšie proti hrozbe násilného extrémizmu.

V tomto smere sú kľúčovými prvkami boj proti diskriminácii aj na základe náboženského vyznania alebo viery, rasového alebo etnického pôvodu, riešenie nenávisti a stigmatizácie komunit a boj proti trestným činom z nenávisti a závažným formám nenávistných prejavov.

Jedným z najlepších spôsobov boja proti sociálnemu vylúčeniu je zamestnanosť. Zníženie počtu mladých ľudí bez zamestnania, vzdelania alebo odbornej prípravy je jednou z výziev, ktorým členské štáty čelia.

Kľúčové činnosti:

- *Ďalej spolupracovať s Európskym parlamentom a Radou na prijatí antidiskriminačnej smernice.*
- *Posilniť sociálne začlenenie znevýhodnených skupín prostredníctvom politických opatrení a Európskeho sociálneho fondu a programu v oblasti zamestnanosti a sociálnej inovácie.*

- *Zintenzívniť podporu pracovníkov s mládežou a mládežníckych organizácií, najmä prostredníctvom vypracovania súboru nástrojov.*

3.6 Bezpečnostný rozmer riešenia radikalizácie

Predchádzanie radikalizácii a boj proti nej má aj silný bezpečnostný rozmer. Členské štáty môžu prijať bezpečnostné opatrenia, aby zabránili odchodu mladých ľudí do oblastí konfliktu s cieľom pripojiť sa k teroristickým skupinám. Takýmito opatreniami sú napríklad zákazy cestovania, kriminalizácia cestovania do tretích krajín z teroristického účelu, ako aj opatrenia, na základe ktorých rodiny a priatelia môžu požiadať o pomoc orgány verejnej moci, napríklad zriadenie horúcich liniek. Okrem toho extrémistickí kazatelia a tí, ktorí šíria teroristickú propagandu alebo regrutujú zraniteľné osoby, môžu čeliť obvineniam zo spáchania trestného činu. Členské štáty môžu vydať zákazy cestovania, aby zabránili extrémistickým kazateľom vstúpiť do EÚ a s pomocou správnych opatrení môžu zasiahnuť proti šíreniu extrémistických názorov. Takéto opatrenia sú potrebné ako doplnok k opatreniam, ktoré posilňujú odolnosť proti radikalizácii. Výmena informácií medzi krajinami je v tomto smere kľúčová.

Kľúčové činnosti:

- *Komisia do konca roku 2016 predložila návrh na revíziu Schengenského informačného systému s cieľom zvýšiť jeho pridanú hodnotu v oblasti presadzovania práva a boja proti terorizmu.*
- *Členské štáty by si mali aktívne vymieňať s ostatnými členskými štátmi, a podľa potreby aj s Europolom, všetky relevantné informácie o prepustení osôb podozrivých z radikalizácie alebo známych radikálnych jednotlivcov, aby sa zabezpečilo dôkladné monitorovanie osôb predstavujúcich vysoké riziko.*

3.7 Medzinárodný rozmer: riešenie násilnej radikalizácie mimo hraníc EÚ

Tak ako členské štáty EÚ, aj tretie krajiny riešia ako sa postaviť proti bezpečnostnej hrozbe, ktorú predstavuje radikalizácia, ako riešiť jej príčiny a budovať odolné a súdržné spoločenskú. EÚ aktívne spolupracuje s OSN, Radou Európy a OBSE v oblasti boja proti násilnému extrémizmu.

EÚ na medzinárodnej scéne uplatňuje dva komplementárne prístupy. Po prvé, pri pomoci tretím krajinám EÚ podporí presadzovanie práva a opatrenia v súlade s ľudskými právami, ktorých cieľom je zabrániť radikalizovaným jednotlivcom páchať teroristické činy. Po druhé, a čo je dôležitejšie, EÚ posilní spoluprácu v oblasti preventívnych opatrení zameraných na prvotné príčiny určitých foriem radikalizácie, ktorá môžu viesť k násilnému extrémizmu.

POZNÁMKY*Kľúčové činnosti:*

- *Podpora medzinárodných organizácií v ich činnosti zameranej na boj proti násilnému extrémizmu.*
- *Ďalšie iniciatívy s cieľom zamerať vonkajšie finančné nástroje EÚ na predchádzanie násilnej radikalizácii.*
- *Pokračovanie v podpore iniciatív Globálneho fóra pre boj proti terorizmu (GCTF) zameraných na predchádzanie násilnému extrémizmu a boj proti nemu.*
- *Rozšírenie sietí eTwinning Plus (školská sieť pre spoluprácu žiakov a učiteľov) o vybrané krajiny európskeho susedstva.*
- *Začatie projektu uskutočniteľnosti pre virtuálne výmeny v rámci Erasmus+ na podporu online spolupráce mladých ľudí s cieľom osloviť 200 000 mladých ľudí do roku 2019.*

4 VYUŽÍVANIE INTERNETU NA TERORISTICKÉ ÚČELY

Moderné informačné a komunikačné technológie zohrávajú dôležitú úlohu v šírení hrozby, ktorú v súčasnosti predstavuje terorizmus. Je to najmä internet, ktorý je lacný, rýchly, ľahko dostupný a má prakticky celosvetový dosah. Všetky tieto výhody, vysoko oceňované obyvateľmi dodržiavajúcimi zákony, ktorí využívajú internet v každodennom živote, bohužiaľ využívajú aj teroristi, ktorí dokonale pochopili potenciál internetu ako nástroja na teroristické účely. Je namieste položiť si otázku, prečo našiel internet také široké uplatnenie aj v terorizme a aká je motivácia teroristov na využívanie internetu na teroristické účely.

4.1 Dôvody využívania internetu na teroristické účely¹⁹⁾**Nezávislé miesto**

Útoky na internete nie sú viazané na určité fyzické miesto. Pri klasickom konvenčnom útoku je návšteva cieľovej lokality v čase útoku nutnosťou a často tiež aj pri jeho príprave. Kybernetickí teroristi nemusia byť fyzicky prítomní na mieste ich skutku. To je veľká výhoda oproti konvenčným útokom, kde je nebezpečenstvo, že sa aktéri môžu prezradiť už pri príprave, počas útoku, ale aj po jeho vykonaní. Navyiac, útočníci po útoku (ak nejde o samovražedných atentátnikov) sa musia zo záujmového priestoru aj dostať, čo nemusí byť ľahká úloha. Pri použití internetu musí útočník splniť základnú podmienku, a to pripojiť sa na internet na ktoromkoľvek mieste na zemi. Môže ísť o statické pripojenie, napríklad doma alebo v internetovej kaviarni, alebo mobilné pripojenie, napríklad cez mobilný telefón.

Rýchlosť

Rýchlosť je dôležitý fenomén internetu, ktorý využívajú teroristi v rôznych fázach svojej činnosti za účelom rýchlej komunikácie.

19) BRUNST, P. W.: *Terrorism and the Internet*. New York : Springer-Verlag, 2010.

Anonymita

Anonymita je často uvádzaná ako základná črta internetovej komunikácie. Technologicky dobre informované osoby ovládajú spôsoby ako skrývať svoju identitu a maskovať svoju stopu do takej miery, že ich vypátranie a stíhanie je ťažké alebo v niektorých prípadoch až nemožné.

Internacionalita

Internet spája krajiny, bez ohľadu na ich fyzické hranice, diplomatické alebo politické vzťahy. Národné štáty však stále pracujú podľa svojich vnútroštátnych, národných noriem a nie ako operátor alebo správca globálnej aktívnej siete. Aspekt medzinárodnosti preto treba vidieť v úzkej súvislosti s anonymitou a nezávislosťou miesta. Z hľadiska internetového obsahu páchatelia viacej využívajú krajiny, ktoré majú liberálnejšie zákony a tie, ktoré nespolupracujú v trestných veciach, hlavne v počítačovej kriminalite.

Pomer nákladov a výnosov

Pri výbere cieľov a zbraní sú teroristi často viazaní prísnyim dodržiavaním nákladov, analýzou nákladov a ich prínosom vo vlastnej činnosti. Akcie, ktoré nesú veľké riziko, že nedosiahnu predpokladaný účinok (hlavne strach obyvateľstva) musia často prepustiť miesto „účinnnejším“ nástrojom.

Útoky cez internet, aspoň všeobecne, majú veľmi pozitívny pomer nákladov a výnosov. Takéto útoky vyžadujú len minimálne počiatkové investície. Počítače a nové mobilné telefóny sú lacné a dnes, v mnohých oblastiach sveta, sú už súčasťou každodenného života.

Okrem vyššie spomenutých faktorov medzi motivácie teroristov na využívanie internetu je možné zaradiť aj ďalšie faktory,²⁰⁾ ako sú malá alebo žiadna regulácia, cenzúra alebo iné formy štátnej kontroly; potenciálne obrovské publikum na celom svete; rozvoj a údržba webových stránok; multimedialne prostredie, schopnosť kombinovať text, grafiku, audio a video a umožniť používateľom sťahovať filmy, piesne, knihy, plagáty; schopnosť formovať pokrytie v tradičných médiách, ktoré stále viac využívajú internet ako zdroj rôzneho obsahu.

4.2 Spôsoby využívania internetu na teroristické účely

Teroristi využívajú internet viacerými spôsobmi. Medzi najčastejšie spôsoby využívania internetu teroristami patria²¹⁾:

1. propaganda (vrátane náboru, radikalizácie a podnecovania k terorizmu),
2. financovanie,
3. vzdelávanie,

20) WEIMANN, G.: *How Modern Terrorism Uses the Internet*, s. 3.

21) *The use of the internet for terrorist purposes*. New York : United Nations, 2012.

POZNÁMKY

4. plánovanie teroristických aktov,
5. uskutočnenie teroristických činov,
6. kybernetické útoky.

4. 2. 1 Propaganda

Šírenie propagandy je jedným z hlavných využití internetu teroristami. Propaganda má zvyčajne podobu multimediálnych komunikácií poskytujúcich ideologickú alebo praktickú výučbu, vysvetlenie, zdôvodnenie alebo propagáciu teroristickej aktivity. Tie môžu zahŕňať virtuálne správy, prezentácie, časopisy, audio a video súbory a video hry vyvinuté teroristickými organizáciami alebo ich stúpenkami. Avšak to, čo predstavuje teroristickú propagandu, na rozdiel od legitímnej obhajoby, je často subjektívny pohľad, cieľavedomá dezinformácia, skresľovanie faktov a okolností, zneužívanie situácie a pod. Šírenie propagandy vo všeobecnosti nie je samo o sebe zakázaná činnosť. Jedným zo základných princípov medzinárodného práva je ochrana základných ľudských práv, kde patrí aj právo na slobodu prejavu. Toto zaručuje individuálne právo na vlastný názor, ktorý nemusí byť totožný s oficiálnym väčšinovým názorom. Existujú však výnimky, ktoré zakazujú propagovať a rozširovať názory proti verejnému záujmu za účelom ochrany zraniteľných skupín obyvateľstva, ochranu národnej bezpečnosti, proti šíreniu násillia a pod.

Bežnou témou teroristickej extrémistickej propagandy je podpora násillia. Široký dosah internetu exponenciálne zväčšuje publikum, ktoré môže byť ovplyvňované. Propaganda je cieľená a diferencovaná na rôzne skupiny obyvateľstva, hlavne na mladých ľudí a „hľadá nespokojencov“, ktorých chce ovplyvniť v ich hľadaní a rozhodovaní. Schopnosť priamo distribuovať obsah cez internet znižuje závislosť na tradičných komunikačných kanáloch (rozhlas, televízia), ktoré môžu objektívnejšie posúdiť obsah, hlavne hodnovernosť informácií alebo vynechať provokatívne alebo protizákonné informácie. Internetová propaganda môže tiež zahŕňať obsah, ako sú videá so zábermi násillných teroristických činov alebo videohry vyvinuté teroristickými organizáciami, ktoré simulujú teroristické činy a podporujú užívateľov, aby sa zapojili do úlohy hráča – virtuálneho teroristu.

Propaganda zameraná na potenciálnych alebo skutočných priaznivcov môže byť zameraná na:

- nábor,
- radikalizáciu,
- podnecovanie k terorizmu a tiež na ovplyvňovanie ľudí v záujme finančnej podpory.

Ďalšie ciele teroristickej propagandy môžu zahŕňať použitie psychologickkej manipulácie na podkopanie individuálnej viery v určité kolektívne sociálne hodnoty alebo na zvyšovanie pocitu úzkosti, strachu a paniky v spoločnosti.

Nábor

Internet môže byť použitý nielen ako prostriedok zverejňovania extrémistickej rétoriky a videí, ale aj spôsob ako rozvíjať vzťahy s poslucháčmi a prostredníctvom cielenej propagandy ich získavať na svoju stranu a postupne zapájať do prípravy a uskutočnenia teroristických útokov. Teroristické organizácie stále viac využívajú propagandu distribuovanú prostredníctvom platforiem, ako sú webové stránky chránené heslom a obmedzeným prístupom, ktoré majú odolať alebo sťažiť činnosť spravodajských služieb a bezpečnostných orgánov. Obsah týchto stránok je veľmi široký a čím ďalej tým viac prepracovaný. Je prispôsobený určitým demografickým faktorom ako je vek, pohlavie, sociálne alebo hospodárske zázemie. Je orientovaný na zraniteľných jednotlivcov a marginalizované skupiny v spoločnosti. Proces náboru a radikalizácie je na jednej strane zameraný na vyvolanie pocitu nespravodlivosti, vylúčenia alebo poníženia v spoločnosti a na druhej strane na vyvolanie vzdoru a odhodlania k odporu. Individuálne alebo skupinové ciele v propagandistickom náboře dostávajú aj pokyn ako komunikovať medzi sebou, ako hľadať partnerov a „spolubojovníkov“.

Internet môže byť veľmi účinným prostriedkom na prijímanie maloletých, ktorí tvoria vysoký podiel užívateľov. Propaganda šírená prostredníctvom internetu s cieľom náboru mladistvých môže mať podobu karikatúr, populárnej hudby, videí alebo počítačových hier. V nich sú zobrazované príbehy detí, ktoré sa postavili na odpor, sú dávané za vzor, vrátane samovražedných atentátnikov.

Radikalizácia

Radikalizácia bola rozobraná v predchádzajúcej časti.

Podnecovanie

Použitie propagandy teroristami na podnecovanie k teroristickým činom je považované za nezákonné v mnohých členských štátoch EÚ. Internet poskytuje hojnosť materiálu a príležitostí ako stiahnuť, upravovať a distribuovať obsah, ktorý môže byť považovaný za protiprávny, obhajujúci alebo podnecujúci na teroristické činy.

Vo februári 2017 EÚ prijala nový veľmi významný právny dokument *Smernicu Európskeho parlamentu a Rady o boji proti terorizmu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/475/SVV a mení rozhodnutie Rady 2005/671/SVV*.²²⁾ Podľa nej bude za trestný čin považovaný nielen samotný útok, ale aj všetky aktivity smerujúce ku jeho príprave, napríklad:

- cesta do zahraničia za účelom pripojenia sa k teroristickej skupine a následný návrat do Únie so zámerom spáchať teroristický útok,
- nábor za účelom páchania teroristických trestných činov,
- výcvik a účasť na výcviku, vrátane prijímanie pokynov od teroristov cez internet,
- napomáhanie, navádzanie, podnecovanie a pokus o vykonanie útoku,

22) Smernica Európskeho parlamentu a Rady o boji proti terorizmu..., 2017.

POZNÁMKY

- verejné podnecovanie na páchanie terorizmu alebo jeho glorifikácia, napríklad zdieľanie ich obsahu na internete,
- financovanie terorizmu alebo teroristických skupín.

4. 2. 2 Financovanie

Teroristické organizácie a ich priaznivci využívajú na financovanie aktov terorizmu aj internet. Spôsob, akým teroristi používajú internet na zvýšenie a zhromažďovanie finančných prostriedkov a zdrojov môže byť rozdelený na štyri hlavné kategórie:

- priame nabádanie,
- e-obchodovanie,
- využívanie on-line platobných nástrojov,
- prostredníctvom charitatívnych organizácií.

Priame nabádanie na finančnú podporu teroristov prostredníctvom internetu sa deje rôznymi spôsobmi. Propaganda na finančnú podporu smeruje na bohatých ľudí z islamských krajín, moslimov žijúcich v západných krajinách, mladých aj tých starších, ktorí sú „povinní“ alebo „majú tú česť“ podporiť boj proti západným nevercom. Webové stránky môžu byť tiež použité ako internetové obchody, ktoré ponúkajú knihy, audio a video nahrávky a ďalšie položky. Zneužívané sú online platobné zariadenia, ktoré ponúkajú špecializované internetové stránky uľahčujúce elektronický prevod finančných prostriedkov medzi stranami. Online platobné prostriedky môžu byť tiež využité prostredníctvom podvodných spôsobov, ako napr. odcudzenie identity, krádež kreditných kariet, nelegálne napojenie sa do siete, podvody s cennými papiermi, krádeže duševného vlastníctva a podvodnými aukciami. Finančná podpora poskytovaná zdanlivo legitímnym organizáciám ako sú charity, môže byť tiež použitá na nezákonné účely. Niektoré teroristické organizácie boli známe vytvorením korporácií prestrojených za dobročinné podniky na získanie online darov. Tieto organizácie môžu tvrdiť, že podporujú humanitárne ciele, zatiaľ čo v skutočnosti sú dary použité na financovanie teroristických činov.

Sledovanie organizátorov získavania finančnej podpory pre teroristov je veľmi zložitá. Polícia a spravodajské služby krajín EÚ nemajú dostatok kapacít a účinných nástrojov ako včas odhaliť tieto zdroje, ktoré sú určené pre islamských radikálov. Počet webových stránok, ktoré slúžia na túto činnosť je veľký a často menia miesta svojej pôsobnosti.

4. 2. 3 Vzdelávanie, školenie, výcvik.

V posledných rokoch sa teroristické organizácie viac obracajú na internet ako na alternatívne cvičisko pre teroristov. Narastá počet médií, ktoré zabezpečujú platformy pre šírenie praktických návodov v podobe online príručiek, audio a video

klipov, informácií a poradenstva. Tieto internetové platformy obsahujú tiež podrobné pokyny, často v ľahko prístupnom multimedialnom formáte a vo viacerých jazykoch, ako sa pripojiť k teroristickým organizáciám; ako vyrobiť alebo použiť výbušniny, strelné alebo iné zbrane, škodlivé alebo nebezpečné látky a ako plánovať a vykonávať teroristické útoky. Platformy pôsobia ako virtuálny výcvikový tábor. Sú tiež používané na zdieľanie špecifických metód, techniky alebo operatívnych poznatkov za účelom spáchania teroristických činov.

Inštruktážne materiály dostupné na internete obsahujú tiež rady a nástroje na ochranu pred odhalením a hackerské aktivity a opatrenia na zlepšenie bezpečnosti nelegálnej komunikácie a online činností prostredníctvom využitia dostupných šifrovacích nástrojov a techník anonymity. Interaktívny charakter webových platforiem pomáha budovať pocit spolupatričnosti medzi jednotlivcami z rôznych zemepisných oblastí a povzbudzuje vytváranie sietí na výmenu inštruktážnych a taktických materiálov.

4. 2. 4 Plánovanie

Analýzy a vyšetrovania teroristických činností potvrdzujú, že internet zohráva kľúčovú úlohu v plánovaní a realizácii teroristických činov. Najmä plánovanie teroristických činov zvyčajne zahŕňa vzdialenú komunikáciu násilných extrémistov medzi niekoľkými stranami (skupinami, organizáciami) vo vnútri krajín, ale aj cez hranice. Plánovanie môže obsahovať rôzne odporúčania a výmenu skúseností, plánovanie zdrojov, logistické a finančné zabezpečenie, ochranu pred odhalením aj chovanie po prípadnom odhalení, identifikáciu potenciálnych cieľov útoku a najúčinné prostriedky na dosiahnutie účelu terorizmu. Môže ísť o množstvo informácií z rôznych zdrojov, tajnej komunikácie ale aj z verejne dostupných zdrojov.

4. 2. 5 Prevedenie

Všetky spôsoby využitia internetu na teroristické účely spomenuté v predchádzajúcej časti môžu byť použité na realizáciu teroristických činov. Použitie internetu pri uskutočnení teroristického aktu je možné:

- na jeho začiatku – komunikácia s potenciálnymi obeťami, spustenie a koordinácia účastníkov,
- v jeho priebehu – koordinácia aktérov, síl a prostriedkov, komunikácia s verejnosťou, vládami a firmami (napríklad pri únosoch),
- pri ukončení teroristického aktu – šírenie „vítanej“ propagandy a hrozba nevercom.

Napríklad explicitné hrozby násilia, aj vo vzťahu k použitiu zbraní, môžu byť šírené cez internet, a to na vyvolanie úzkosti, strachu alebo paniky v populácii. V mnohých členských štátoch akty vyvolávania týchto hrozieb, a to i v prípade ich nena-

POZNÁMKY

plnenia, môžu byť považované za trestné činy. Internet pri podpore teroristických aktov, o. i. ponúka logistické výhody, znižuje pravdepodobnosť detekcie alebo zakrýva totožnosť zodpovedných strán. Internetová aktivita môže tiež uľahčiť získavanie položiek potrebných na vykonanie útoku. Teroristi môžu zakúpiť jednotlivé súčasti alebo služby požadované na páchanie násilných činov terorizmu prostredníctvom elektronického obchodu a pod. V posledných rokoch v súvislosti so zvýšenými únosmi európskych občanov pracujúcich v Afrike sa internet stal nástrojom hrozieb a vydierania firiem a vlád krajín, z ktorých unesené osoby pochádzajú.

4. 2. 6 Kybernetické útoky

Vo svojej podstate ide o zámerné a politicky motivované využívanie počítačových sietí ako prostriedkov útokov za účelom splnenia vytýčených cieľov. Hlavnými nábojmi týchto útokov sú informácie, ich kvalita, presnosť, hodnovernosť a dostupnosť, ich cielené pozdržanie pred nepriateľskou stranou alebo cielená dezinformácia nepriateľskej strany. Takéto útoky sú zvyčajne určené narušiť riadne fungovanie cieľov, ako sú počítačové systémy, servery alebo príslušné infraštruktúry, pomocou hackerských útokov, techniky pokročilých trvalých hrozieb, počítačových vírusov, škodlivých softvérov (malware, phlooding ...) ²¹⁾

Formy kybernetických útokov:

- odpočúvanie alebo narušenie komunikačných sietí,
- rušenie televízneho a rádiového vysielania, vyradenie rôznych elektronických systémov,
- šírenie dezinformačných kampaní cez „ukradnuté“ rádiové a televízne frekvencie,
- narušenie logistických sietí, infraštruktúry a bezpečnosti jadrových zariadení,
- sabotáže finančných búrz,
- vykrádanie bankových účtov s cieľom získať finančné prostriedky na teroristickú činnosť,
- vyradenie celého internetu,
- atentát cez falšovanie zdravotných záznamov,
- rozsiahle vymazanie vládnych záznamov,
- preniknutie do súdnych alebo väzenských počítačových systémov,
- preniknutie do imigračných alebo colných systémov,
- preniknutie do systémov protivzdušnej obrany, narušenie operácií v prípade lokálnych konfliktov alebo vojny.

Dôvody kybernetických útokov:

- Je to zatiaľ najlacnejší spôsob s obrovskými možnými následkami. Najväčšou

hrozbou takýchto útokov je fakt, že je možné ochromiť celé krajiny, ich ekonomiku a infraštruktúru bez toho, aby sa vedelo, či išlo o kybernetický útok.

- Vystopovať útok je zložité, útočníci jednoducho zakryjú svoju totožnosť a miesto.
- Neexistujú žiadne fyzické bariéry a kontroly, ktoré treba obísť.
- Útok je možné vykonať vzdialene, z ľubovoľného miesta na zemi.
- Jeden druh útok je možné vykonať na veľký počet cieľov a je možné zasiahnuť obrovskú skupinu ľudí.

Opatrenia proti kybernetickej hrozbe:

- vznik Národných stratégií pre informačnú bezpečnosť,
- vznik Centier excelencie pre členské krajiny EÚ a inštitúcie EÚ,
- vznik Centra NATO pre kybernetickú obranu v estónskom Talline, ktorého úlohou je prispieť ku zvýšeniu kybernetickej bezpečnosti, posilniť boj proti kybernetickým hrozbám a zlepšiť interoperabilitu medzi členskými štátmi.

Zatiaľ čo teroristi vyvinuli mnoho spôsobov ako využiť internet na nezákonné účely, využívanie internetu poskytuje aj príležitosť na zladovanie spravodajských a ďalších činností zameraných na prevenciu a boj proti teroristickým činom, rovnako ako aj pre zhromažďovanie dôkazov na trestné stíhanie takýchto činov. Veľké množstvo znalostí o fungovaní, aktivitách, terčoch a cieľoch teroristických organizácií je odvodené z webových stránok, konverzačných panelov a ďalšej rôznej internetovej komunikácie. Zvýšené využívanie internetu na teroristické účely poskytuje zodpovedajúci nárast dostupných elektronických dát, ktoré môžu byť spracované a analyzované na účely boja proti terorizmu. Orgány presadzovania práva, spravodajské a ďalšie orgány vyvíjajú stále sofistikovanejšie nástroje aktívneho predchádzania, odhaľovania a potláčania teroristických aktivít obsahujúcich používanie internetu. Rozšírené je aj použitie tradičných vyšetrovacích prostriedkov, ako sú napríklad špeciálne prekladateľské zdroje pre včasnú identifikáciu potenciálnych teroristických hrozieb. Využívané sú aj online diskusie poskytujúce príležitosť prezentovať protichodné názory alebo zapojiť sa do konštruktívnej debaty, čo môže mať za následok odrádzanie potenciálnych priaznivcov.

Využívanie internetu na teroristické účely je pre Európu a jej spojencov výzvou, ktorá je veľmi reálna. Vyžaduje si koordinovaný prístup členských krajín, Európskej únie ako celku aj jej jednotlivých inštitúcií predovšetkým Komisie, Rady, Parlamentu, ale aj Europolu, Eurojustu a pod. Boj proti terorizmu je medzinárodným problémom a aj zneužívanie internetu teroristami sa musí stať priestorom spolupráce s tretími stranami. Zabudnúť sa však nesmie na fakt, že majiteľmi sietí sú súkromné spoločnosti, ktoré v tomto boji musia zohrať významnú úlohu. Spolupráca s majiteľmi vytvára predpoklady skvalitnenia boja proti využívaniu internetu na teroristické účely.

POZNÁMKY

5 TRENDY SÚČASNÉHO TERORIZMU ²⁾

Medzi trendy súčasného terorizmu patrí:

1. EÚ čelí rade teroristických hrozieb a útokov násilnej džihádistickej povahy od teroristických skupín i od samostatných aktérov. Napríklad ide o útoky v Bruseli, Nice a Berlíne s výbušnami (Brusel) a vozidlami (Nice a Berlín) s úmyslom náhodne zabiť a zraniť čo najviac ľudí a opäť tak demonštrovať čoho sú džihádistickí militanti schopní spôsobiť občanom EÚ.
2. Džihádistickí aktéri môžu byť riadení Islamským štátom alebo len inšpirovaní ideológiou a rétorikou Islamského štátu. Zistilo sa, že džihádistickí teroristi používajú široký rad zbraní ako sú bodné zbrane, automatické pušky, výbušniny a vozidlá. Očakáva sa, že v tomto trende budú pokračovať.
3. Útoky sa môžu starostlivo pripraviť a vykonávať spontánne. Teroristi pôsobiaci v mene Islamského štátu dokážu rýchlo a efektívne plánovať pomerne zložité útoky, vrátane útokov na viaceré ciele.
4. Od džihádistických teroristov sa očakáva, že budú pokračovať vo využívaní väčšinou malých technických improvizovaných výbušných zariadení (IED) a improvizovaných zápalných zariadení (IID) pozostávajúcich z ľahko dostupných produktov.
5. Násilní džihádisti sa zameriavajú na jednotlivcov a na malé skupiny ľudí, ktoré predstavujú neislamské hodnoty, ale tiež na veľké, nič netušiace davy. Jednotlivci alebo malé skupiny zamerané na teroristov môžu byť tvrdými cieľmi (polícia, armáda) alebo mäkkými cieľmi (kostoly, synagógy, mešity). Veľké nič netušiace davy vybrané s úmyslom spôsobiť hromadné straty, sú podľa definície mierne ciele.
6. Útoky vykonávané na miestach s medzinárodným charakterom, ako napríklad stanica metra v Bruseli (v blízkosti inštitúcií EÚ) a letisko Zaventem ²³⁾ (medzinárodné letisko) majú multiplikačný efekt s garantovanou svetovou pozornosťou médií.
7. Páchatelia teroristických útokov v EÚ môžu byť cudzinci, z ktorých niektorí môžu mať dlhodobý pobyt v EÚ, ako aj štátni príslušníci, ktorí vyrastali v krajinách v ktorých zaútočili.
8. Príliv utečencov a migrantov do Európy z existujúcich a nových zón konfliktu by mal pokračovať. Islamský štát už využil prúdy utečencov a migrantov, aby vyslal jednotlivcov do Európy na výkon teroristických činov, čo sa prejavilo v parížskych útokoch v roku 2015. Islamský štát a prípadne aj iné džihádistické teroristické organizácie môžu v tomto trende pokračovať.

²³⁾ Medzinárodné letisko Zaventem sa nachádza 12 kilometrov severovýchodne od centra Bruselu, hlavného mesta Belgicka. Je najväčším letiskom v krajine a patrí medzi najrušnejšie letiská v Európe. Jeho služby ročne využíva viac ako 21 milióna pasažierov.

9. Teroristické skupiny naďalej využívajú sociálno-ekonomické sťažnosti moslimských prisťahovalcov do EÚ, aby ich prijali a podnecovali k teroristickým aktivitám. Ideológia Islamského štátu má určitú výzvu medzi súčasťami moslimského obyvateľstva v EÚ, niekedy vyjadruje obdiv k „mučeníctvu“. Motivácie môžu vo všeobecnosti zahŕňať presvedčenie, že islam je pod útokom zo Západu.
10. Ženy a mladí dospelí, ako aj deti hrajú čoraz väčšiu operačnú úlohu pri nezákonnom páchaní teroristických aktivít v EÚ, a to nielen uľahčením rôznych činiteľov rôznymi spôsobmi, ale aj pri pokusoch o samotné vykonanie teroristických útokov. Militantné džihádistky pochopili, že na Západe musia prekonávať menej prekážok pri plnení operatívnej úlohy pri teroristickom útoku ako muži. Útoky vykonávané ženami v západných krajinách, či už úspešné alebo neúspešné môžu pôsobiť ako inšpirácia pre ostatných.
11. Znižuje sa počet osôb cestujúcich do konfliktných zón v Sýrii / Iraku, aby sa pripojili k džihádistickej teroristickej skupine ako k zahraničným teroristickým bojovníkom. Očakáva sa, že počet navrátilcov bude stúpať, čo je spojené s pravdepodobnosťou, že Islamská štát bude vojensky porazený alebo sa zrúti. Zvyšujúci sa počet navrátilcov pravdepodobne posilní domáce džihádistické hnutia a následne zvýši hrozbu, ktorú predstavujú pre EÚ.
12. Z celkového hľadiska zostáva v EÚ vysoká úroveň aktivít pripisovaných džihádistickému terorizmu, čo naznačuje, že sa bude naďalej zvyšovať. V roku 2016 bolo vykonaných 718 zatknutí súvisiacich s džihádistickým terorizmom a v každom z posledných troch rokov sa počet výrazne zvýšil.
13. Utečenci a etnické menšiny v EÚ čelia zvýšenému násiliu. Tieto trestné činy pravdepodobne smerujú k vážnemu zastrašovaniu častí obyvateľstva. Napriek tomu, že vykazujú určité podobnosti, nie sú kvalifikované ako terorizmus alebo násilný extrémizmus, a preto ich členské štáty nezaznamenávajú, a nie sú zahrnuté do štatistík.
14. Smrteľný útok na poslanca Labouristickej strany v Spojenom kráľovstve v júni 2016 opäť preukázal hrozbu, ktorá prichádza od osamelých aktérov, ktorí by mohli byť inšpirovaní pravicovou ideológiou, ale nemusia mať nevyhnutne úzke spojenie s extrémistickými skupinami. Na základe tohto útoku a rôznych fyzických útokov proti politikom, ku ktorým došlo v celej EÚ v roku 2016, je potrebné zvážiť či verejné osobnosti, politické strany, občianske akčné skupiny a médiá, ktoré kritizujú pravicový extrémizmus alebo presadzujú promigračnú politiku nie sú potenciálne ciele pravicovej extrémistickej agitácie. Anarchisti a ľavicoví extrémisti na druhej strane využívajú pokojné demonštrácie na vykonávanie útokov na majetok vlády a personál na presadzovanie práva.

POZNÁMKY

6 DOLOŽKA O SOLIDARITE A DOLOŽKA O SPOLOČNEJ OBRANE

Bezpečnosť členských štátov EÚ je nedeliteľná a všetci európski občania by mali mať rovnaké bezpečnostné záruky a jednotnú úroveň ochrany pred tradičnými i nekonvenčnými hrozbami. Obrana mieru, bezpečnosti, demokracie, ľudských práv, právneho štátu a slobody v Európe, ktoré sú nevyhnutné pre blaho občanov EÚ, musí zostať kľúčovým cieľom a zodpovednosťou európskych krajín a Únie.

Súčasnú bezpečnostnú výzvu zahŕňajú množstvo zložitých a meniacich sa nebezpečenstiev, napríklad medzinárodný terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia, rozpad štátov, stagnujúce a nekončiacie konflikty, organizovaný zločin, kybernetické hrozby, nedostatok zdrojov energie, hybridné hrozby, zhoršovanie stavu životného prostredia a súvisiace bezpečnostné riziká, prírodné katastrofy alebo katastrofy spôsobené človekom, pandémie a mnohé iné.

Aj keď za riešenie krízy v rámci svojho územia nesú naďalej hlavnú zodpovednosť členské štáty, vážne a komplexné bezpečnostné hrozby, od ozbrojených útokov cez terorizmus, prírodné alebo chemické, biologické, rádiologické a jadrové katastrofy až po kybernetické útoky, majú stále častejší cezhraničný charakter a môžu ľahko prekročiť kapacity ktoréhokoľvek jednotlivého členského štátu, čo spôsobuje, že solidarita medzi členskými štátmi a koordinovaná reakcia na takéto hrozby sú životne dôležité.

Lisabonská zmluva zaviedla článok 42 odsek 7 Zmluvy o európskej únii (doložka o vzájomnej obrane alebo doložka o vzájomnej pomoci) a článok 222 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (doložka o solidarite), ktoré sa týmito otázkami zaoberajú.

Článok 222 Zmluvy o fungovaní EÚ ²⁴⁾ - solidarita v prípade teroristického útoku alebo katastrofy:

1. Únia a jej členské štáty konajú spoločne v duchu solidarity, ak sa niektorý členský štát stane objektom teroristického útoku alebo obeťou prírodnej katastrofy alebo katastrofy spôsobenej ľudskou činnosťou. Únia zmobilizuje všetky nástroje, ktoré má k dispozícii vrátane vojenských prostriedkov poskytnutých členskými štátmi, aby:
 - a) - zabránila teroristickej hrozbe na území členských štátov,
 - chránila demokratické inštitúcie a civilné obyvateľstvo pred prípadným teroristickým útokom,
 - pomohla členskému štátu na jeho území na žiadosť jeho politických predstaviteľov v prípade teroristického útoku;
 - b) pomohla členskému štátu na jeho území na žiadosť jeho politických predstaviteľov v prípade prírodnej katastrofy alebo katastrofy spôsobenej ľudskou činnosťou.
2. Ak sa členský štát stane obeťou teroristického útoku, prírodnej katastrofy alebo katastrofy spôsobenej ľudskou činnosťou, ostatné členské štáty mu

²⁴⁾ Zmluva o fungovaní Európskej únie, 2012, čl. 222.

pomáhajú na žiadosť jeho politických orgánov. Na tento účel členské štáty navzájom koordinujú svoju činnosť v Rade.

3. Podrobnosti vykonávania tejto doložky o solidarite Úniou sa vymedzia v rozhodnutí, ktoré Rada prijme na základe spoločného návrhu Komisie a vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. Rada sa uznáva v súlade s článkom 31 ods. 1 Zmluvy o Európskej únii, ak má toto rozhodnutie obranné dôsledky. Európsky parlament je informovaný.

Na účely tohto odseku a bez toho, aby bol dotknutý článok 240, Rade pomáha Politický a bezpečnostný výbor s podporou štruktúr vytvorených v rámci spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky, ako aj výbor uvedený v článku 71, ktoré jej v prípade potreby predkladajú spoločné stanoviská.

4. S cieľom umožniť Únii a jej členským štátom konať efektívne Európska rada pravidelne vyhodnocuje hrozby, ktorým Únia čelí.

Doložka o spoločnej obrane – čl. 42/7 Zmluvy o EÚ

V reakcii na teroristické útoky dňa 13. novembra 2015 v Paríži požiadalo Francúzsko 17. novembra 2015 na zasadnutí Rady pre zahraničné veci v Bruseli ostatné členské štáty EÚ o pomoc. Prvýkrát v histórii došlo k uplatneniu článku 42/7 Zmluvy o EÚ v ktorom sa hovorí: „V prípade, že sa členský štát stane na svojom území obeťou ozbrojenej agresie, ostatné členské štáty sú povinné mu poskytnúť pomoc a podporu všetkými dostupnými prostriedkami, v súlade s článkom 51 Charty Organizácie Spojených národov. Tým nie je dotknutá osobitná povaha bezpečnostnej a obrannej politiky niektorých členských štátov.

Závazky a spolupráca v tejto oblasti sú v súlade so záväzkami, ktoré vyplývajú z členstva v Organizácii Severoatlantickej zmluvy, ktorá zostáva pre členské štáty, ktoré sú jej členmi, základom ich kolektívnej obrany a fórom na jej uskutočňovanie.“

²⁵⁾ Na vykonávanie tejto doložky doteraz nebol prijatý žiadny formálny postup. Doložka výslovne nevyžaduje, aby bola táto pomoc vojenskej povahy. Spolupracovať tak môžu i krajiny ako Rakúsko, Fínsko, Írsko a Švédsko, ktoré majú politiku vojenskej neutrality. Potom ako Francúzsko 17. novembra požiadalo ostatné krajiny o pomoc, zorganizovalo s nimi bilaterálne rokovania o tom, ako konkrétne mu môžu pomôcť. Niektoré členské štáty súhlasili s tým, že sa pripoja k protiteroristickým operáciám v Iraku a Sýrii, iné prisľúbili, že zvýšia svoju prítomnosť v iných medzinárodných misiách, vďaka čomu môže Francúzsko presunúť svoje vojenské jednotky inde.

Keďže o konkrétnej forme pomoci sa dohadujú členské štáty medzi sebou, EÚ tu má len obmedzenú úlohu. Môže však uľahčovať a koordinovať celý proces.

V uznesení, ktoré Parlament prijal 21. januára 2016 sa uvádza, že aktivovanie tejto doložky predstavuje príležitosť vytvoriť základy pre silnú a udržateľnú spoločnú európsku obranu. Poslanci vyzvali šéfkou európskej diplomacie, aby predložila konkrétne opatrenia a pokyny na jej vykonávanie, pričom by sa mohol využiť potenciál európskych inštitúcií.

25) Zmluva o Európskej únii, 2012.

POZNÁMKY

7 ZÁVER

V posledných rokoch hrozba terorizmu rastie a rýchlo sa vyvíja. Osoby označované ako „zahraniční teroristickí bojovníci“ cestujú do zahraničia za účelom terorizmu. Vracajúci sa zahraniční teroristickí bojovníci predstavujú zvýšenú bezpečnostnú hrozbu pre všetky členské štáty. Zahraniční teroristickí bojovníci boli spojení s nedávnymi útokmi a plánovanými útokmi v niekoľkých členských štátoch. Podľa niektorých zdrojov sa približne 20 až 30 % z nich vracia do Európy. Ich počet sa však môže podstatne zvýšiť a to najmä vtedy, ak by sa podarilo poraziť alebo oslabiť tzv. Islamský štát (v súčasnosti boj proti Islamskému štátu k tomu jednoznačne speje), varuje Europol. Únia a jej členské štáty navyše čelia zvýšenej hrozbe od jednotlivcov, ktorých inšpirovali alebo ktorým dávajú pokyny teroristické skupiny pôsobiace v zahraničí, ale ktorí zostávajú v Európe.

Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov vyjadrila vo svojej rezolúcii č. 2178 (2014) znepokojenie v súvislosti s rastúcou hrozbou, ktorú predstavujú zahraniční teroristickí bojovníci a požiadala všetky členské štáty OSN, aby zabezpečili, že trestné činy súvisiace s týmto javom budú podľa vnútroštátneho práva trestnými činmi.

Slovenská republika odsudzuje terorizmus vo všetkých jeho formách a podobách.²⁶⁾ Bude pokračovať v dôslednej realizácii opatrení nevyhnutných na **zamedzenie teroristických útokov a odstraňovanie príčin terorizmu** doma aj v zahraničí. Bude podporovať protiteroristické úsilie medzinárodného spoločenstva použitím politických, právnych, rozvojových a vojenských nástrojov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BRUNST, P. W.: Terrorism and the Internet : New Threats Posed by Cyberterrorism and Terrorist Use of the Internet. In: WADE, M. - MALJEVIC, A. (Eds.): *A War on Terror?* New York : Springer-Verlag, 2010. S. 51-78. ISBN 978-0-387-89291-7. Dostupné na internete: <http://www.springer.com/cda/content/document/cda_downloadocument/9780387892900-c1.pdf?SGWID=0-0-45-855750-p173866338>.

Country Report on Terrorism 2016 [online]. U.S. Department of State, 2016 [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<https://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2016/>>.

Draft report on prevention of radicalisation and recruitment of European citizens by terrorist organisations (2015/2063(INI)) [online]. European Parliament, 2015. [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//NONSGML+COMPARL+PE551.967+01+DOC+PDF+V0//EN&language=EN>>.

EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT) 2017 [online]. Europol, 2017 [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2017>>.

26) Návrh Bezpečnostnej stratégie SR, 2017.

Joint statement of EU Ministers for Justice and Home Affairs representatives of EU institutions on the terrorist attacks in Brussels on 22 March 2016 [online]. Rada EÚ, 2016. [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/24-statement-on-terrorist-attacks-in-brussels-on-22-march/>>.

KULICH, M. a kol.: *Terorizmus – destabilizujúci fenomén súčasnosti a boj proti nemu*. Bratislava : MO SR – Inštitút obrany a bezpečnosti, 2002. 106 s.

LABUZÍK M. - OLAK A.: *Európska únia – vybrané témy*. 1. vyd. Ostrowiec Świętokrzyski : Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości , 2013. 144 s. ISBN 978-83-936652-5-9.

LABUZÍK M. a kol.: *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu a USA v boji proti terorizmu*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2011. 276 s. ISBN 978-80-8040-436-9.

Národný akčný plán boja proti terorizmu na roky 2015-2018 [online]. Vláda SR, 2015. [cit. 2017-10-15] Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/nptj/NAP%20terorizmus%202015-2018.pdf>.

Návrh Bezpečnostnej stratégie SR [online]. SLOV-Lex, 2017 [cit. 2017-10-15]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2017/627>>.

Neformálne zasadnutie hláv štátov alebo predsedov vlád, Brusel 12. februára 2015 - Vyhlásenie členov Európskej rady [online]. Brusel, 2015. [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<http://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2015/02/150212-european-council-statement-fight-against-terrorism/>>.

Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov : Podpora predchádzania radikalizácii vedúcej k násilnému extrémizmu [online]. Európska komisia, 2016. [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/SK/1-2016-379-SK-F1-1.PDF>>.

Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov : Predchádzanie radikalizácii vedúcej k terorizmu a násilnému extrémizmu : Posilnenie opatrení EÚ [online]. Európska komisia, 2013. [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <[http://www.europarl.europa.eu/mee-tdocs/2014_2019/documents/com/com_com\(2013\)0941_/com_com\(2013\)0941_sk.pdf](http://www.europarl.europa.eu/mee-tdocs/2014_2019/documents/com/com_com(2013)0941_/com_com(2013)0941_sk.pdf)>.

Plan of Action to Prevent Violent extremism [online]. CTITF [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/plan-action-prevent-violent-extremism>>.

Príloha k oznámeniu Komisie Európskemu parlamentu, Európskej rade a Rade : Napĺňanie Európskeho programu v oblasti bezpečnosti s cieľom bojovať proti terorizmu a pripraviť pôdu pre účinnú a skutočnú bezpečnostnú úniu, COM(2016) 230 final [online]. Európska komisia, 2016 [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/SK/1-2016-230-SK-F1-1-ANNEX-1.PDF>>.

POZNÁMKY

Reakcia na zahraničných teroristických bojovníkov a nedávne teroristické útoky v Európe [online]. Európska rada, Rada Európskej únie, 2017. [cit. 2017-10-15]. Dostupné na internete: <<http://www.consilium.europa.eu/sk/policies/fight-against-terrorism/foreign-fighters/>>.

Súčasný stav vykonávania opatrení stanovených v oznámení Komisie o podpore predchádzania radikalizácii vedúcej k násilnému extrémizmu k oznámeniu Komisie Európskemu parlamentu, Európskej rade a Rade : Ôsma správa o pokroku na ceste k účinnej a skutočnej bezpečnostnej únii [online]. Európska komisia, 2017. [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/SK/COM-2017-354-F1-SK-ANNEX-1-PART-1.PDF>>.

The European Union Counter-Terrorism Strategy. [online]. Európska rada, 2005. [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204>>.

The use of the internet for terrorist purposes [online]. New York : United Nations, 2012. [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <http://www.unodc.org/documents/frontpage/Use_of_Internet_for_Terrorist_Purposes.pdf>.

WEIMANN, G.: *How Modern Terrorism Uses the Internet : Special Report* [online]. Washington : United States Institute of Peace. [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<http://www.usip.org/files/resources/sr116.pdf>>.

Závery Rady EÚ a členských štátov zasadajúcich v Rade o boji proti terorizmu [online]. Rada EÚ, 2015. [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<http://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2015/11/20-jha-conclusions-counter-terrorism/>>.

Závery Rady o boji proti terorizmu, 2015 [online]. Rada EÚ, 2015. [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2015/02/09-council-conclusions-counter-terrorism/>>.

Zmluva o Európskej únii [online]. EUR-Lex, 2012. [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A12012M%2FTXT>>.

Zmluva o fungovaní Európskej únie [online]. EUR-Lex, 2012. [cit. 2017-10-23]. Dostupné na internete: <<http://eurlex.europa.eu/legalcontent/SK/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakterizujte podstatu terorizmu.
2. Rozoberte charakteristické črty súčasného terorizmu a jeho trendy podľa TE-SAT 2017.
3. Definujte strategický cieľ boja proti terorizmu.
4. Rozoberte spôsoby využívania internetu na teroristické účely.
5. Vysvetlite podstatu Doložky o solidarite a Doložky o spoločnej obrane a ich uplatnenie v súčasnosti.

RODOVÁ ROVNOSŤ V PODMIENKACH REZORTU OBRANY

POZNÁMKY

mjr. PhDr. Pavel **CZIRÁK**, PhD.**ÚVOD**

Rodová rovnosť, resp. rovnosť žien a mužov, znamená rovnaké postavenie mužov i žien vo všetkých sférach verejného a súkromného života. Aplikácia princípu rodovej rovnosti má za cieľ zabezpečenie plnohodnotného spoločenského uplatnenia oboch pohlaví na základe individuálnych kvalít a schopností. V širšom meradle znamená spravodlivé zaobchádzanie so ženami a mužmi zohľadňujúce ich špecifické potreby a životné situácie. ¹⁾

V rámci politiky rodovej rovnosti sa kladie dôraz na uplatňovanie rodového hľadiska a vyrovnávanie rodových rozdielov v sociálnom, resp. spoločenskom postavení mužov a žien. Záujem verejných politík rodovej rovnosti sa tak sústreďuje nielen na riešenie následkov, ale aj na pomenovávanie štrukturálnych príčin nerovného postavenia mužov a žien. Tieto plynú najmä z rozdielnych sociálnych a kultúrnych rolí a očakávaní (stereotypov) kladených spoločnosťou na mužov a ženy vo verejnom i súkromnom živote. Uplatňovanie rodového hľadiska vo verejných politikách súčasne znamená zameranie týchto politík nielen na ženy a ich problémy, ale aj na znevýhodnenia mužov plynúce okrem iného z rigidných rodových stereotypov. Dosiahnutie rodovej rovnosti nie je možné, pokiaľ v určitých oblastiach existujú obmedzenia v uplatňovaní ľudských práv žien, resp. mužov.

Uplatnenie princípu rodovej rovnosti v rezorte obrany má svoje špecifiká. Tieto špecifiká boli akceptované pri spracovaní tohto materiálu. Materiál obsahuje teoretické vymedzenie základných pojmov, ukotvenie problematiky v dokumentoch na celoštátnej úrovni, ale aj v podmienkach rezortu obrany.

V tomto článku sú informácie čerpané predovšetkým zo Smernice NATO pre integráciu rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN v podmienkach NATO BI-STRATEGIC COMMAND DIRECTIVE (BI-SCD) 40-1 INTEGRATING UNSCR 1325 AND GENDER PERSPECTIVE INTO THE NATO COMMAND, z Plánu rodovej rovnosti rezortu Ministerstva obrany SR a z interného rezortného dokumentu Rodová rovnosť v Ozbrojených silách SR.

1 ZÁKLADNÉ TEORETICKÉ RÁMCE A VÝCHODISKÁ

Pre úplné pochopenie témy rodovej rovnosti je nevyhnutné porozumieť niektorým kľúčovým definíciám. Tieto definície vytvárajú predpoklady na implementáciu rodového hľadiska, Rezolúcie 1325 a súvisiacich rezolúcií do činností vojenských jednotiek.

1) Celoštátna stratégia rodovej rovnosti v SR na roky 2014 – 2019, s. 6.

POZNÁMKY

Pohlavie (angl. sex) je biologická charakteristika človeka ako muža a ženy identifikovateľná na základe pohlavných orgánov, chromozomálnej a hormonálnej výbavy a druhotných pohlavných znakov. Pohlavie človeka je vrodené, biologicky dané a spravidla nemenné.

Rod (angl. gender) sa vzťahuje na spoločenské atribúty spojené s mužským a ženským pohlavím prostredníctvom socializácie a určuje pozíciu a hodnotu človeka v danom kontexte. To znamená tiež vzťahy medzi ženami a mužmi a medzi dievčatami a chlapcami, ako aj vzťahy medzi ženami a vzťahy medzi mužmi. Tieto atribúty, príležitosti a vzťahy sú utvárané spoločensky a osvojujú sa prostredníctvom procesov socializácie. Pojem rod neznamená pojem žena.

Uplatňovanie rodového hľadiska (angl. gender mainstreaming) je definované ako stratégia na dosiahnutie rodovej rovnosti prostredníctvom vyhodnocovania dôsledkov akejkoľvek plánovanej činnosti pre ženy a mužov vrátane legislatívy, politiky, programov vo všetkých oblastiach a na všetkých úrovniach s cieľom zabezpečiť, aby sa brali do úvahy všetky obavy a skúsenosti žien a mužov počas plánovania, implementácie, monitorovania a vyhodnocovania politik a programov vo všetkých politických, ekonomických a spoločenských sférach. To bude viesť k tomu, že prínos pre ženy a mužov bude rovnaký a nerovnosť nebude pokračovať. Uplatňovanie rodového hľadiska v tomto kontexte predstavuje proces rozpoznania a zapracovania úlohy, ktorú pohlavie zohráva v súvislosti s rôznymi operačnými misiami NATO. Uplatňovanie rodového hľadiska sa nezameriava výlučne na ženy, ale prínosy praktík začlenená rozpoznávajú ich znevýhodnenú pozíciu v rôznych komunitách.

Integrácia rodového hľadiska je spôsob vyhodnocovania rozdielov žien a mužov založených na pohlaví, ktoré sa premietajú do ich sociálnych rolí a interakcií, pri rozdeľovaní moci a prístupom k zdrojom. V činnostiach Spojeneckého veliteľstva pre operácie (Allied Command Operations – ACO) a Spojeneckého veliteľstva pre transformáciu (Allied Command Transformation – ACT) sa to používa synonymne spolu s implementáciou požiadaviek Rezolúcie BR OSN č. 1325, súvisiacimi rezolúciami, ako aj smernicami NATO. Cieľom je brať do úvahy konkrétnu situáciu a potreby pre mužov a ženy a tiež to, aký rozdielny vplyv na nich majú rôzne aktivity NATO. Podstatná je implementácia rodového hľadiska prostredníctvom prispôbenia činností na základe „rodovej analýzy“.

Rodová analýza je definovaná ako systematické zhromažďovanie a skúmanie informácií o rozdielnosti pohlaví a sociálnych vzťahoch s cieľom identifikovať a porozumieť nerovnostiam vyplývajúcim z pohlavia. Tiež je možné chápať ju ako metódy používané na pochopenie vzťahu medzi mužmi a ženami v kontexte spoločnosti. Napríklad pri vojenskom plánovaní, by sa mali vyhodnocovať rôzne bezpečnostné problémy v súvislosti so ženami a mužmi, dievčatami a chlapcami v oblasti operácií a zohľadňovať mocenské vzťahy v spoločnosti s cieľom zabezpečiť rovnaký prístup pre ženy a mužov ku pomoci, v ktorej je zainteresovaná armáda v rámci humanitárnej pomoci. Medzi ďalšie príklady patrí pochopenie toho, ako bežné mechanizmy riešenia konfliktov rozdielne ovplyvňujú ženy a mužov a ako sa v dôsledku vojny môže zmeniť ich spoločenský status.

Rodová rovnosť sa vzťahuje na rovnaké práva, zodpovednosti a príležitosti pre ženy a mužov a dievčatá a chlapcov. Rovnosť neznamená to, že ženy a muži sa stanú rovnakými, ale to, že ženské aj mužské práva, zodpovednosti a príležitosti nebudú závisieť od toho, či sa narodili ako ženy alebo muži.

Sexuálne násilie vzniká vtedy, keď páchateľ spácha čin sexuálnej povahy voči jednej alebo viacerým osobám alebo zapríčini, že táto osoba alebo osoby sa stanú obeťou aktu sexuálnej povahy pod nátlakom alebo vplyvom hrozby, formou vydierania pod hrozbou násilia, zadržania, psychického nátlaku alebo zneužitia moci voči takej osobe alebo osobám alebo ďalšej osobe alebo prostredníctvom toho, že využije donucovacie prostredie alebo neschopnosť takej osoby alebo osôb dať svoj súhlas.“²⁾

2 RÁMEC SLOVENSKEJ REPUBLIKY, NATO A OSN – LEGISLATÍVA, STRATEGICKÉ DOKUMENTY A POLITICKÉ ZÁVÄZKY

Slovenská republika má v oblasti rodovej rovnosti pomerne účinnú, aj keď nie špecificky zameranú, domácu legislatívu. Rovnosť mužov a žien je aj v Slovenskej republike zakotvená v Ústave SR a rozpracovaná v špeciálnej legislatíve. Z hľadiska slovenskej legislatívy je relevantný najmä tzv. Antidiskriminačný zákon³⁾, ktorý okrem iného zakazuje diskrimináciu na základe pohlavia, pričom dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania nie je naplnené len zdržaním sa diskriminačného konania, ale aj v predchádzaní diskriminácii a prijímaní preventívnych opatrení. Posledná novela antidiskriminačného zákona rozšírila možnosť prijatia dočasných vyrovnávacích opatrení aj z dôvodu pohlavia, resp. rodu a to pre všetky subjekty verejnej správy a právnické osoby. Obdobne je zákaz diskriminácie na základe pohlavia a povinnosť rovnakého odmeňovania pre ženy a mužov za rovnakú prácu alebo prácu rovnakej hodnoty zakotvená aj v Zákonníku práce⁴⁾, ako aj v iných relevantných právnych aktoch.

Strategické uchopenie presadzovania rodovej rovnosti je zakotvené v strategických materiáloch a dokumentoch, najmä v Celoštátnej stratégii rodovej rovnosti v Slovenskej republike na roky 2014 – 2019 a príslušnom Akčnom pláne rodovej rovnosti v Slovenskej republike na roky 2014 – 2019. Špecifická pozornosť je venovaná riešeniu problematiky násilia na ženách, ku ktorej bol prijatý už tretí Národný akčný plán na elimináciu a prevenciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019.

Slovenská republika je zmluvnou stranou záväzných medzinárodných dohovorov ako je Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien⁵⁾ z roku 1979 a Opčný protokol k Dohovoru⁶⁾ z roku 1999, oba ratifikované SR. Postavením žien v ozbrojených konfliktach sa zaoberá rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN 1325

2) Prvky zločinov Medzinárodného trestného súdu.

3) Zákon č. 365/2004 Z. z. Antidiskriminačný zákon.

4) Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

5) Vyhláška č. 62/1987 Zb. o Dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien.

6) Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 343/2001 Z. z. Opčný protokol k Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien.

POZNÁMKY

a nadväzujúce rezolúcie. Tieto dokumenty sú základným rámcom, o ktorý sa opierajú verejné politiky zaoberajúce sa rodovou rovnosťou.

Cieľom Dohovoru CEDAW je odstrániť všetky formy diskriminácie žien.⁷⁾ Dohovor preto upravuje povinnosti štátov, ktoré musia vykonať na ochranu žien pred diskrimináciou. Princíp rovnoprávnosti sa má odraziť v ich národných ústavách i v ďalšej legislatíve. V tomto dokumente sa v článku 5 od štátov požaduje, aby prijali opatrenia na zmenu spoločenských a kultúrnych vzorov správania sa mužov a žien s cieľom dosiahnuť odstránenie predsudkov a zvykov, ktoré sú založené na myšlienke podradenosti alebo nadradenosti jedného z pohlaví.

Opčný protokol k Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien je z hľadiska implementácie Dohovoru CEDAW považovaný za nástroj garancie ženských ľudských práv, nakoľko umožňuje fyzickým osobám, ako aj inštitúciám podávať individuálne sťažnosti na porušovanie ich ľudských práv Výboru pre odstránenie diskriminácie žien, ktorý tieto sťažnosti posudzuje a v prípade prijateľnosti prerokováva.

Implementáciou rodového hľadiska do oblasti obrany a bezpečnosti, hlavne do zahraničných operácií medzinárodného krízového manažmentu (ďalej len „MKM“) sa dlhodobo zaoberajú medzinárodné inštitúcie, ako OSN a NATO. Rodovú problematiku v rámci aliancie zastrešuje Výbor NATO pre rodové hľadisko.

Za kľúčové dokumenty ovplyvňujúce politiku rodovej rovnosti sa považuje rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN (ďalej len „BR OSN“) č. 1325 a nadväzujúce rezolúcie⁸⁾, ktoré venujú zvýšenú pozornosť ženám participujúcim v procesoch urovnávania ozbrojených konfliktov a v mierových procesoch, a to tak z pohľadu zvýšenia ich zastúpenia na všetkých úrovniach riadenia, ako aj z hľadiska zvýšenia ich ochrany a eliminácie z počtu častých obetí ozbrojených konfliktov.

Rezolúcia BR OSN č. 1325, prijatá jednohlasne 31. októbra 2000, je prvou rezolúciou Bezpečnostnej rady, ktorá rieši významný a neprimeraný dopad ozbrojeného konfliktu na ženy a dievčatá a tiež sa v nej uznáva, že prispievanie žien k predchádzaniu konfliktom, udržiavaniu mieru, riešeniu konfliktov a budovaniu mieru je podhodnotené a nedostatočne využívané. V tejto rezolúcii sa zdôrazňuje dôležitosť rovnocennej a úplnej účasti žien ako aktívnych činiteľov v oblasti udržiavania mieru a bezpečnosti. Rezolúcia BR OSN č. 1325 sa zameriava na ochranu, prevenciu a uplatňovanie rodového hľadiska s cieľom dosiahnuť rodovú rovnocennosť.

Na základe Rezolúcie 1325 bola v roku 2008 schválená **Rezolúcia BR OSN č. 1820** so zameraním na sexuálne násilie počas konfliktov. V tejto Rezolúcii sa uznáva, že sexuálne násilie môže byť a je používané ako vojenská taktika s potenciálne destabilizačnými následkami. Okrem toho sa v tejto Rezolúcii sexuálne násilie označuje ako „vojnový zločin proti ľudskosti alebo ako zakladajúci akt v súvislosti

7) Všeobecné odporúčanie č. 28 o základných povinnostiach zmluvných štátov podľa čl. 2 Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien: Aj keď sa v Dohovore uvádza len diskriminácia z dôvodu pohlavia, z výkladu čl. 1 v spojení s čl. 2 písm. f) a čl. 5 písm. a) vyplýva, že Dohovor CEDAW sa týka rodovo podmienenej diskriminácie žien... Uplatňovanie Dohovoru na rodovo podmienenú diskrimináciu jednoznačne vyplýva z definície diskriminácie uvedenej v čl. 1.

8) Rezolúcie BR OSN č. 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122 a 2422.

s genocídou“.⁹⁾ Tým sa stanovuje, že sexuálne násilie súvisiace s konfliktom je záležitosťou bezpečnosti, preto sa musí riešiť s vojenskou účasťou. Okrem toho, BR OSN požiadala generálneho tajomníka OSN a krajiny poskytujúce vojakov na mierové misie OSN prijať opatrenia s cieľom bojovať proti sexuálnemu násiliu.

Na základe Rezolúcií 1325 a 1820 bolo v nasledujúcich rokoch prijatých niekoľko ďalších súvisiacich rezolúcií – **Rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN č. 1888, 1889, 1960, 2106, 2122 a 2422**. Všetkých tieto rezolúcie vytvárajú medzinárodný rámec pre implementáciu rodového hľadiska v snahe o medzinárodnú bezpečnosť a počas vykonávania mierových operácií.

Na základe týchto rezolúcií Odbor pre mierové operácie OSN vypracoval nasledovné dokumenty: Politika v oblasti rodovej rovnosti v mierových operáciách, Smernice pre integráciu rodového hľadiska do práce vojsk OSN v mierových operáciách a Súbor východísk rodovej rovnosti pre mierové operácie. Tieto dokumenty a odporúčania k implementácii rodového hľadiska v operáciách MKM majú pre Slovensko síce viac odporúčajúci ako záväzný charakter, je však vhodné (ako aj potrebné) zaviesť ich do praxe a hlavne do dokumentov upravujúcich operácie MKM, v ktorých pôsobia profesionálni vojaci.

NATO vypracovalo a v pravidelných dvojročných cykloch aktualizuje Plán pre implementáciu politiky NATO v oblasti Ženy, mier a bezpečnosť¹⁰⁾, ktorý bol schválený aj Slovenskou republikou. Výbor NATO pre rodové hľadisko vypracoval Smernicu BI-SCD 40-1 o integrácii rezolúcií BR OSN 1325 a rodového hľadiska vo velení NATO¹¹⁾ (ďalej len „smernica“) a nadväzujúcich dokumentoch. Cieľom tejto smernice je zabezpečiť implementáciu Rezolúcie BR OSN 1325, súvisiacich rezolúcií a integráciu rodového hľadiska do vojenských organizácií a síl v rámci Veliteľskej štruktúry NATO (ďalej len „NCS“) a Štruktúry síl NATO (ďalej len „NFS“) v rámci Aliancie a v rámci operácií pod velením NATO.

Dôvodom na prijatie smernice je to, že bezpečnosť a riziká počas ozbrojených konfliktov vnímajú muži, ženy, chlapci a dievčatá rozdielne.¹²⁾ Tieto rozdiely je potrebné analyzovať a reagovať na ne s cieľom zabezpečiť bezpečné a stabilné prostredie pre celú populáciu. Efektívna operatívna reakcia využíva princípy „Komplexného prístupu“ s cieľom riešiť mnohostranné konflikty a krízy a prispieť k udržateľnému a dlhotrvajúcemu mieru. Na základe pochopenia, že rozmery rodovej problematiky sú dôležitou zložkou týchto snáh, je cieľom tejto smernice uplatňovanie rodového hľadiska vo všetkých fázach činností NATO.

NATO uznáva, že ženy, dievčatá a chlapci sú potenciálne náchylnejší na ohrozenie, zastrasovanie a napadnutie počas ozbrojeného útoku vrátane sexuálneho a rodovo podmieneného násillia a na sexuálne vykorisťovanie a zneužívanie. Okrem toho, sexuálne násilie je možné využívať ako strategickú zbraň počas vojny, v ktorej znásilnenie, nútená prostitúcia, sexuálne otroctvo, nútená sterilizácia, mrzačenie

9) Rezolúcia BR OSN č. 1820, ods. 4.

10) NATO/EAPC action plan for the implementation of the NATO/EAPC policy on women, peace and security.

11) Dvojstrategická smernica pre velenie (BI-SCD) 40-1.

12) Dohovor o právach dieťaťa, časť I, čl. 1 definuje dieťa ako osobu mladšiu ako 18 rokov.

POZNÁMKY

a ostatné druhy sexuálneho násillia slúžia na terorizovanie, vytlačenie, či dokonca etnickú čistku populácie. Osobitná pozornosť by sa mala venovať zabezpečeniu špeciálnej ochrany a podpory slobody pohybu pre ženy a dievčatá. S cieľom posilniť práva a bezpečnosť žien, dievčat a chlapcov, je potrebné najmä to, aby ženy mali zastúpenie vo všetkých fázach rozhodovacích procesov vrátane mierových procesov, stabilizačných a bezpečnostných opatrení v politických a ekonomických oblastiach.

Rodové hľadisko je nástrojom na zvýšenie operačnej efektívnosti. Prostredníctvom identifikácie častého prehliadania populácie, uvedomovania si jej konkrétnych potrieb a zabezpečenia komplexnej odpovede na ne, dochádza k pozitívnemu ovplyvňovaniu prostredia operácií. Z toho dôvodu organizácia NATO prijala politiku presadzovania rodového hľadiska, integrácie rodového hľadiska a primeranejšej ochrany žien, dievčat a chlapcov počas ozbrojeného konfliktu. Touto smernicou sa stanovuje stratégia na rozpoznanie potreby chrániť celú spoločnosť, ale najmä sa ňou zdôrazňujú špecifické problémy týkajúce sa bezpečnosti, rizík a skúseností žien, dievčat a chlapcov. Táto stratégia by sa mala využívať pri navrhovaní, implementácii, monitorovaní a vyhodnocovaní všetkých politík a programov.

Schválenie Akčného plánu NATO Severoatlantickou radou ukladá všetkým členom NATO a partnerským krajinám povinnosť dodržiavať Rezolúciu BR OSN č. 1325 a súvisiace rezolúcie, dohovory a protokoly ako súčasť cieľov rozšírenej politiky NATO na podporu bezpečnosti a stability. Prostredníctvom jednotnej implementácie tejto smernice, by sa presadzovanie rodového hľadiska a jeho integrácia mali stať rutinnou záležitosťou.

Okrem vyššie uvedeného nesmú sily pod velením NATO a velitelia akceptovať, prehliadať, podporovať alebo páchať činy sexuálneho vykorisťovania a zneužívania žien alebo dievčat, ani mužov alebo chlapcov a musia sa usilovať o to, aby sa takému správaniu predchádzalo a reagovalo sa naň v rámci im udelených právomocí.

Smernica zohľadňuje rôzne potreby všetkých zamestnancov rovnako, čo im umožňuje plne sa podieľať na upevňovaní mieru a rekonštrukcii konfliktom poškodených spoločností. Smernica sa zameriava na odporúčania integrovať rodové hľadisko do troch hlavných oblastí, ktoré sa týkajú operácií NATO:

1. operačné plánovanie a operácie;
2. príprava a výcvik;
3. hodnotenie.

Na tieto základné dokumenty nadväzujú ďalšie medzinárodné právne predpisy a politické záväzky, ku ktorým sa Slovenská republika prihlásila, ktoré sú pre ňu záväzné z titulu členstva v rôznych medzinárodných zoskupeniach.

3 UPLATŇOVANIE RODOVÉHO HĽADISKA V OPERÁCIÁCH MEDZINÁRODNÉHO KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU POD VEDENÍM NATO

Cieľom integrácie rezolúcie BR OSN č. 1325 a rodového hľadiska v operáciách MKM pod vedením NATO je vnímať rodové hľadisko ako nástroj, ktorý sa používa

na lepšie pochopenie spoločnosti ako celku. Pre dosiahnutie úspešnosti v misiách a požadovaného efektu musí NATO plne rozumieť prostrediu svojich operácií. Táto koncepcia je mimoriadne dôležitá v súvislosti s nastolením stability a bezpečnosti.

Prostredníctvom implementácie Rezolúcie 1325 a integrácie rodového hľadiska je možné lepšie pochopiť pozitívne účinky operácie. Prostredníctvom riešenia ženskej časti populácie sa očakáva získanie dodatočných informácií a zlepšenie povedomia o situácii. Okrem toho to znamená aj možnosť komunikovať so všetkými skupinami a zástupcami miestnej populácie. Tým sa získajú poznatky o tom, ako je možné koncentrovať a čo najefektívnejšie využívať zdroje. Rodové hľadisko sa musí integrovať a sfunkčňovať na všetkých úrovniach plánovania a operácií.

3.1 Rodová vyváženosť v rámci síl NATO

Operácie pod velením NATO sa môžu zefektívniť prostredníctvom zvýšenej účasti žien na všetkých úrovniach. Skúsenosti a zručnosti *oboch pohlaví* – mužov aj žien sú pre úspech operácie NATO nevyhnutné. Súčasné konflikty si často vyžadujú „komplexný prístup“ z hľadiska taktnejších verejných vzťahov, lepšiu a rozsiahlejšiu informovanosť o situácii, informačných operáciách, zhromažďovaní informácií a produkcii spravodajských informácií. Ženy v silách pod velením NATO môžu byť prínosom a nástrojom, najmä čo sa týka činností a zapojenia miestnej populácie. V operáciách pod velením NATO sa nasadia kapacity a schopnosti na zapojenie celej populácie, mužov a žien, dievčat a chlapcov. Optimálne je mať obe rodovo vyvážené sily a rodovo vyvážené tímy.

Činnosti s rodovou zainteresovanosťou zahŕňajú, ale neobmedzujú sa na: civilno – vojenskú spoluprácu (Civil-military cooperation – CIMIC), získavanie informácií (Human Intelligence – HUMINT), informačné operácie, psychologické operácie, vyšetrovania, zdravotnícke služby a verejné záležitosti.

3.2 Plánovanie a príprava operácií

Plánovanie a príprava operácií NATO sú kľúčovými krokmi na efektívne splnenie misie. Zahrnutie Rezolúcie BR OSN č. 1325 a rodového hľadiska do všetkých úrovní plánovania je nevyhnutné pri vývoji stratégií na riešenie celého spektra scenárov krízového manažmentu so zainteresovanosťou NATO.

Aliancia si uvedomuje hľadiská žien, ich náhľad a zručnosti ako pridanú hodnotu vo všetkých svojich činnostiach. Počas operácií NATO je dôležité úplne pochopiť miestnu kultúru, spoločnosť a prostredie (t. j. kontext), ktorý zahŕňa rodový rozmer. Je tiež nevyhnutné prijať opatrenia na zlepšenie rodovej rovnosti v súvislosti s operáciami. Počas procesu pochopenia miestneho kontextu je najdôležitejšie počúvať a prijať rady a odporúčania od oboch pohlaví, žien aj mužov. Sily pod velením NATO musia chápať kultúrny kontext, v rámci ktorého sa uskutočňujú operácie a nielen uplatňovať svoje vlastné normy, zákony a postupy. Je však potrebné analyzovať

POZNÁMKY

a riešiť rozdiely medzi medzinárodným a miestnym právom, ľudské práva a kultúru. Poučenia naznačujú, že sily so zmiešanými rodmi (pohlaviami) zlepšujú zdieľanie informácií, poznatkov, spravodajských informácií a slúžia ako nástroje na získavanie dôvery a vierohodnosti.

S ohľadom na Rezolúciu BR OSN č. 1325 a rodové hľadisko sa plánovanie, vykonávanie a vyhodnocovanie operácií pod velením NATO musí zameriavať na nižšie uvedené funkcie:

- a) Včasné využitie odborných znalostí Rodového poradcu (GENAD)¹³⁾ s cieľom zabezpečiť úplnú integráciu Rezolúcie BR OSN č. 1325 a rodového hľadiska. Rodoví poradcovia, by mali poskytnúť odborné znalosti v danej problematike pre plánovačov a veliteľov v súvislosti s Rezolúciou BR OSN č. 1325 a rodovým rozmerom. Tieto poznatky by mali byť založené na analýze rodu pre príslušné oblasti operácie. Pred akýmkoľvek plánovacím procesom operácie je potrebné vykonať rodovú analýzu. Bude to súčasťou informovanosti o situácii (pre konkrétne spoločné operácie – JOA). Práca a výsledky týkajúce sa informovanosti o situácii, by vždy mali zahŕňať rodové hľadisko.
- b) Počas vytvárania síl a konferencií týkajúcich sa celoživotného vzdelávania (CE) je potrebné špecifikovať požiadavky týkajúce sa poradcov pre rodové otázky. Musia zabezpečovať účasť žien na taktických a operačných pozíciách s cieľom zakaždým zabezpečiť účasť celej populácie.
- c) Rodoví poradcovia by mali poskytnúť znalosti v danej problematike o postupochoch na ochranu civilného obyvateľstva so špecifickým zameraním na ženy, dievčatá a chlapcov, pred násilím, znásilnením a inými formami sexuálneho zneužívania, vrátane nelegálneho obchodovania s ľuďmi. Je to v súlade s Rezolúciami 1325, 1820 a súvisiacimi rezolúciami.
- d) Je potrebné zabezpečiť uplatňovanie rodového hľadiska do všetkých úsilí pri budovaní kapacít v oblasti podporných, školiacich a inštruktorských síl pre miestnu bezpečnosť.
- e) Operačné plány NATO (Operational Plans – OPLANs) majú obsahovať popis Noriem správania NATO, ustanovenia týkajúce sa boja proti obchodovaniu s ľuďmi (Combating Trafficking in Human Beings), ako aj špecifickú prílohu týkajúcu sa rodovej problematiky. Majú tiež obsahovať referencie, ktoré budú slúžiť ako konkrétne návody pre plánovanie operácií NATO a riešenie a integráciu rodového hľadiska.

3.3 Školenie pred nasadením

Pred novými operáciami a misiami NATO na vojenskej strategickú a operačnú úroveň sa považuje za vhodné poskytnúť údaje o rodovom rozmere v špecifickej oblasti operácie. Poučenia z operácií a misií NATO, EÚ, OSN a tiež informácie z medzi-

13) V podmienkach Ozbrojených síl SR sa ráta s tým, že funkciu poradcu pre rodové otázky vo vojenských útvaroch a zariadeniach bude od roku 2020 zastávať odborník pre sociálne služby a poradenstvo (M-10, ČVŠ 473).

národných ženských a nevládných organizácií je taktiež vhodné začleniť do obsahu školení. Minimálne požiadavky na obsah školenia pred nasadením:

- a) Zdôraznenie dôležitosti ochrany, práv a potrieb žien, dievčat a chlapcov.
- b) Poskytnutie informácií o tom, ako zapojiť a zvýšiť účasť miestnych žien a ako si vymieňať informácie so ženami.
- c) Poskytnúť školenie o kultúrnom povedomí na základe analýzy rodových vzťahov v oblasti spoločných operácií (Joint Operations Area – JOA).
- d) Demonštrácia ako integrácia rodového hľadiska môže slúžiť ako silový nástroj a podporovať efektivitu operácií pod velením NATO.
- e) Pochopenie opatrení v súvislosti s medzinárodným právom týkajúcich sa práv a ochrany žien a dievčat, najmä civilného obyvateľstva, počas ozbrojených konfliktov a tiež Noriem správania NATO.
- f) Školenie pred nasadením by malo byť namiesto všeobecného „zvyšovania povedomia“ konkrétne a zamerané na konkrétnu oblasť spoločných operácií.

3. 4 Normy správania

Mandát Bezpečnostnej rady OSN môže od operácií NATO požadovať ochranu populácie. Operácie sú rozmiestňované tiež na základe základných hodnôt pre ľudské práva a demokracie. Personál NATO v akejkoľvek pozícii sa vždy musí správať ako vzor. Sexuálne vykorisťovanie a zneužívanie (SEA), ktorými sa zaoberá Rezolúcia BR OSN č. 1820 poškodzuje imidž a integritu akejkoľvek operácie. V operáciách MKM pod velením NATO veliteľa nesmú akceptovať, tolerovať, podporovať alebo vykonávať činy sexuálneho vykorisťovania a zneužívania a musia sa snažiť o to, aby k nim nedochádzalo a reagovať na takéto správanie v rámci svojich sankčných právomocí a oprávnení.

Od síl pod velením NATO počas operácií a cvičení sa očakáva dodržiavanie nasledujúcich noriem správania:

1. Zabezpečenie zhody

Sily NATO musia vnútorne aj externe dodržiavať a postupovať podľa vysokých morálnych a ľudských noriem. Akákoľvek forma zneužívania, vykorisťovania alebo obťažovania sa nesmie nikdy akceptovať. Profesionálnemu vojakovi, ktorý na internej úrovni zneužíva kolegov alebo s nimi zle zaobchádza sa nesmie dôverovať, že riadne splní úlohy na externej úrovni. Veliteľa a sily sú povinní predchádzať a reagovať na takéto správanie v rámci ich sankčných právomocí a oprávnení.

Sexuálne vykorisťovanie je akékoľvek skutočné alebo zamýšľané zneužitie pozície zraniteľnosti, rozdielnej moci alebo dôvery na sexuálne účely vrátane finančného, spoločenského alebo politického prospechu.

Sexuálne zneužívanie je skutočný alebo výhražný fyzický čin sexuálnej povahy prostredníctvom donútenia alebo donucovacích podmienok.

POZNÁMKY**2. Rozsah**

Tieto normy sa týkajú správania sa jednotlivca v službe, aj mimo nej. Slúžia pre veliteľov ako prostriedok na neustále posilňovanie dobrého poriadku a disciplíny medzi silami a personálom NATO. Tieto normy nemajú predstavovať náhradu alebo obmedzenie národných politík, ale slúžia ako popis noriem pre zabezpečenie profesionalizmu a splnenie vysokých očakávaní Aliancie a jej partnerov v súvislosti s výkonom personálu NATO. Velitelia jednotlivých operácií majú oprávnenie stanoviť prísnejšie pravidlá a upraviť ich smernice tak, aby konkrétna operácia bola čo najlepšie splnená. Pre objasnenie, oblastný poradca pre rodové otázky pracuje spolu s oddelením ľudských zdrojov (HRIJ1) v oblasti podávania hlásení veliteľovi v súvislosti s rodovou rovnosťou a porušením predpisov obsahujúcich rodový rozmer, napríklad sexuálne zneužívanie alebo obťažovanie. HRIJ1 podáva hlásenie týkajúce sa náboru žien do síl NATO, ale aj náboru miestnych mužov a žien výlučne veliteľovi. Problémy týkajúce sa porušenia medzinárodných noriem, Noriem správania NATO, interného zneužívania a obťažovania riešia právni poradcovia NATO (LEGAD) spolu s oddelením HRIJ1.

3. Politika

Keďže prostredie Aliancie je multikultúrne, jednotlivci sa musia navzájom rešpektovať. Z toho vyplýva, že nerešpektovanie a nedostatok profesionalizmu sú neprijateľné a môžu mať nepriaznivý vplyv na morálku. Pravidelné aktivity medzinárodných vojenských veliteľstiev Aliancie, velitelia orgánov NATO v rámci veliteľskej štruktúry NATO (NCS) podriadené ako také ACO a ACT (Spojeneckému veliteľstvu pre operácie a Spojeneckému veliteľstvu pre transformáciu) sú riadené tak, aby sa do nich podľa potreby implementovali postupy v odkazoch V až X. V týchto dokumentoch sa podrobne popisuje kódex správania a neformálne aj formálne mechanizmy na pomoc jednotlivcom pri riešení sťažností.

4. Vyšetrovanie

Ak sa vyskytnú obvinenia alebo incidenty, ktorými sa porušujú normy, alebo ktoré zahŕňajú poškodenie civilného obyvateľstva (so špecifickým ohľadom na ženy a deti, od násilia, znásilnenia a ostatných foriem sexuálneho vykorisťovania alebo zneužívania), velitelia síl NATO vymenujú vyšetrovacieho dôstojníka, ktorý vykoná predbežné vyšetrovanie/zaistovanie faktov do 72 hodín od oznámenia. V prípade, že je do prípadu zahrnutý civilný personál, uplatňujú sa predpisy NATO týkajúce sa civilného personálu a Smernica ACO 50-11 (Deployment of NATO Civilians – Nasadenie civilného personálu NATO).

5. Správy a uznesenia

Výsledky budú hlásené prostredníctvom štruktúry velenia až po Centrum strategického smerovania v rámci Hlavného veliteľstva spojeneckých síl v Európe (SHAPE), aby boli súčasťou dennej operačnej správy pre Skupinu velenia Hlavného veliteľstva spojeneckých síl v Európe (SHAPE):

- a) V prípade, že je tvrdenie neopodstatnené alebo incident nemá opodstatnenie, vyšetrovanie bude uzavreté bez vznesenia akejkoľvek žaloby voči osobe (osobám) ako falošne obviňujúce personál NATO.
- b) Ak má tvrdenie alebo incident opodstatnenie, veliteľ síl posunie výsledky predbežného vyšetrovania na disciplinárne konanie príslušnému štátnemu orgánu. Veliteľ a štátne orgány by mali úzko spolupracovať s cieľom zabezpečiť náležité uznesenie.
- c) Záverečné stanovisko by malo byť zverejnené súčasne prostredníctvom štátnej štruktúry velenia a zároveň prostredníctvom štruktúry velenia NATO.
- d) Príslušný personál oddelení J1, Provost Marshal, LEGAD, Poradcovia zahraničnej politiky štátu (State Foreign Policy Advisors – POLAD) a Úradu verejných záležitostí (Public Affairs Office – PAO) budú úzko spolupracovať počas vyšetrovania alebo riešenia tvrdenia alebo incidentu.

Zástupcovia krajín organizácie NATO by mali:

- Správať sa vždy profesionálne a disciplinovane.
- Ukazovať najvyššiu mieru integrity, dôstojnosti a úcty.
- Rešpektovať všetky miestne zákony, zvyky a postupy prostredníctvom poznania a rešpektovania kultúry, náboženstva, tradícií a rodovej problematiky.
- Dodržiavať postupy a pravidlá účasti stanovené našou štruktúrou velenia.
- Nediskreditovať NATO prostredníctvom nevhodného osobného správania, neschopnosti plnenia povinností alebo zneužívania našich pozícií.
- Nespáchať žiadny nelegálny čin zbytočného násillia alebo ohroziť niekoho väzbou.
- Nespáchať žiadny čin, ktorý by mohol viesť k fyzickému, sexuálnemu, psychickému poškodeniu alebo utrpeniu najmä v súvislosti so ženami a deťmi.
- Nezneužívať alkohol, neužívať alebo pašovať drogy.
- Rešpektovať miestnu populáciu.
- Byť hrdí na svoju pozíciu zástupcov organizácie NATO a nikdy nezneužívať svoju autoritu.

3.5 Taktické úvahy

Hliadkovanie poskytuje možnosti na spoluprácu s miestnou populáciou s cieľom zlepšiť získavanie informácií pre operáciu. Týmto spôsobom sa získava komplexnejší obraz o miestnej situácii. Prostredníctvom konzultácií s miestnymi ženami je tiež možné pomôcť riešiť špecifické otázky týkajúce sa ochrany žien a dievčat, akými sú náchylnosť k sexuálnemu zneužívaniu a obchodovanie s ľuďmi.

Napríklad zber vody a palivového dreva sú v mnohých oblastiach ovplyvnených konfliktom výlučne rodovo podmienenými činnosťami. Ženy a dievčatá často nesú

POZNÁMKY

hlavnú zodpovednosť za tieto činnosti vo vonkajšom priestore. Z hľadiska bezpečnosti je to veľmi dôležité, pretože počas vykonávania týchto činností môžu ženy a dievčatá byť prvými, ktoré si všimnú aktivity, ktoré by mohli ovplyvniť bezpečnosť prostredia. Ich pohľady na situáciu by mohli pomôcť pri zvyšovaní pochopenia bezpečného prostredia počas misií na dennej báze. Okrem toho počas nosenia vody, zbierania dreva a účasti na trhoch za účelom kúpy jedla môžu byť ženy a dievčatá vystavené rizikám ako sú znásilnenie, napadnutie alebo únos. Preto je pre plánovanie trás a harmonogramu vykonávania hliadok na zvýšenie bezpečnosti nevyhnutná konzultácia so ženami a ženskými organizáciami. Táto konzultácia je kľúčová, nakoľko opatrenia na ochranu žien a dievčat bez jej vykonania vedú často k neefektívnym a kontraproduktívnym výsledkom.

3. 6 Hlásenie

Úspešné a efektívne mechanizmy monitorovania a hlásenia by sa mali vykonávať neustále pre zabezpečenie hlásenia a riešenia porušovania ľudských práv, sexuálneho a rodovo podmieneného násillia (Sexual and Gender Based Violence – SGBV) a náznakov o domácom alebo medzinárodnom obchodovaní s ľuďmi. Toto hlásenie by malo byť v čo najvyššej možnej miere zahrnuté do postupov pre hlásenia v rámci spoločných operácií. Hlásenia by mali obsahovať informácie o situácii žien, chlapcov a dievčat, o dopade intervencií NATO na ženy, mužov, dievčatá a chlapcov a štatistiku rozdelenú podľa pohlaví. Okrem pravidelných hlásení by mali tiež obsahovať ústne inštrukcie, správy o postupe a tematické správy. V periodických hodnoteniach misie (Periodic Mission Reviews – PMRs) by sa malo osobitne riešiť rodové hľadisko. Otázky, o ktorých je možné uvažovať počas podávania hlásenia/ poskytovania správ sú nasledovné:

- a) Ako bezpečnostná situácia ovplyvňuje ženy, mužov, dievčatá a chlapcov?
- b) Akým nebezpečenstvám, podobným alebo rozdielnym, čelia muži, ženy, chlapci a dievčatá?
- c) Aké sú rozdiely s ohľadom na zraniteľnosť medzi týmito skupinami (ženy, muži, dievčatá a chlapci)?
- d) Sú bezpečnostné problémy žien a mužov známe a riešia sa ich záležitosti? Vyhodnocujte tiež bezpečnostné problémy pre rôzne ženy, napríklad ženy ako političky, aktivistky alebo bojovníčky za ľudské práva vrátane bojovníčok za ľudské práva žien.
- e) Akú úlohu zohrávajú ženy v armáde, v ozbrojených skupinách, polícii alebo inej bezpečnostnej inštitúcii ako sú spravodajská služba, hraničná polícia, colnica, imigračný úrad alebo iné služby v oblasti presadzovania práva (percentá síl/skupín, podľa stupňa a kategórie)?
- f) Akú úlohu zohrávajú ženy v rôznych častiach spoločnosti a v rôznych spoločenských skupinách?

- g) Ovplyvňuje výber a interakcia medzi miestnymi orgánmi moci a operáciou schopnosť žien podieľať sa na spoločenskom dianí, napríklad v právnickej, politickej alebo ekonomickej oblasti?
- h) Otázky rodového hľadiska napríklad ohľadom politickej účasti, vzdelania, utečencov, väzňov, problémov v súvislosti so zdravím, sexuálne a rodovo podmieneným násilím, atď.
- i) Vyhodnotenie súčasnej situácie a plánovaných činností.

4 UPLATŇOVANIE RODOVÉHO HĽADISKA V OZBROJENÝCH SILÁCH SR

Pracovno-právne podmienky profesionálnych vojakov rezortu obrany upravuje predovšetkým zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 281/2015 Z. z.“). Pri tvorbe tohto zákona sa vychádzalo aj zo Zákonníka práce a Antidiskriminačného zákona, ktoré regulujú oblasť boja proti diskriminácii vrátane rodovej diskriminácie v pracovno-právnej rovine. Zákon č. 281/2015 Z. z. síce obsahuje niektoré obmedzenia z hľadiska rodovej rovnosti, vyplýva to však zo špecifik vojenskej služby a z iných faktorov ovplyvňujúcich zabezpečenie výkonu štátnej služby profesionálnych vojakov.

4.1 Špecifiká starostlivosti o ženy v podmienkach rezortu obrany

Všeobecne možno konštatovať, že uvedený zákon nezakladá zásadné diskriminačné prvky pre výkon štátnej služby profesionálnych vojakov pri uplatňovaní zásad rodovej rovnosti. Odlišnosti sú v zákone reglementované smerom k tehotným profesionálnym vojačkám a otázkam spojeným s materstvom žien – profesionálnych vojačiek. Jedná sa o výkon štátnej služby na výkon štátnej služby v noci, na výkon štátnej služby nadčas, na vojenské cvičenia, na služobnú pohotovosť, vysielanie na služobnú cestu alebo premiestnenie do iného miesta výkonu štátnej služby, ako je ich miesto výkonu štátnej služby alebo trvalého pobytu, a na vyvedenie vojsk do vojenského priestoru len s ich písomným súhlasom, ako aj o možné rozvrhnutie služobného času v týždni nerovnomerne len s ich písomným súhlasom.

Veliteľ je povinný prijať opatrenia na zabezpečenie dočasného prispôsobenia pracovných podmienok počas tehotenstva. To platí rovnako o matke do konca deviateho mesiaca po pôrode. Vedúci služobného úradu preruší tehotnej profesionálnej vojačke výkon funkcie, ak činnosti vyplývajúce z funkcie sú tehotným profesionálnym vojačkám zakázané alebo ktoré podľa lekárskeho posudku ohrozujú jej tehotenstvo, ak ju nemožno ustanoviť do inej vhodnej funkcie. Toto platí rovnako pre matku do konca deviateho mesiaca po pôrode a dojčiacu profesionálnu vojačku.

Profesionálna vojačka má nárok na vyrovnávaciu dávku, ak je počas tehotenstva alebo počas materstva do konca deviateho mesiaca po pôrode prevedená na výkon

POZNÁMKY

inej služby a inej funkcie alebo je ustanovená do inej vhodnej funkcie preto, že činnosť, ktorú predtým vykonávala, je zakázaná tehotným ženám alebo preto, že podľa lekárskeho posudku ohrozuje jej tehotenstvo a že pri výkone služby, na ktorú je prevedená, dosahuje bez svojho zavinenia profesionálna vojačka nižší služobný plat ako pri výkone služby, ktorú vykonávala pred prevedením. Profesionálna vojačka má podľa zákona o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov nárok aj na poberanie materského príspevku. Profesionálnej vojačke vzniká nárok na materské od začiatku šiesteho týždňa pred očakávaným dňom pôrodu určeným lekárom, najskôr od začiatku ôsmeho týždňa pred týmto dňom, a ak porodila skôr, tak odo dňa pôrodu.

Zákon č. 281/2015 Z. z. upravuje základné pracovno-právne vzťahy tak, aby boli diskriminačne neutrálne. Legislatíva vo všeobecnosti však nemá ambíciu dynamicky riešiť problémy, ktoré môžu nastať pri jej uplatňovaní. Z tohto dôvodu rezort obrany v oblasti uplatňovania rodovej rovnosti prijal v roku 2013 Plán rodovej rovnosti rezortu Ministerstva obrany Slovenskej republiky.

4.2 Plán rodovej rovnosti rezortu Ministerstva obrany Slovenskej republiky

Východiskovým dokumentom na riešenie otázok rodovej rovnosti v rezorte obrany je Plán rodovej rovnosti rezortu Ministerstva obrany Slovenskej republiky (ďalej len „rezortný plán“) č. p.: SELUZ-27-12/2013-OdSP, ktorý schválil minister obrany Slovenskej republiky 27. septembra 2013.¹⁴⁾ Tento dokument bol vypracovaný na základe odporúčania Audítorskej správy č. 7/2012 z výkonu vnútorného auditu na SEOPMVL, č. p.: ÚVA-29-14/2012 zo dňa 21. januára 2013. Rezortný plán obsahuje základné ciele a úlohy rezortu obrany v oblasti rodovej rovnosti.

Rezortný plán je zameraný na zisťovanie a elimináciu rodovej diskriminácie v rezorte. Reflektuje špecifiká rezortu obrany, ktoré sa zakladajú na jeho prevažne maskulínnom charaktere, a ktoré vyplývajú z úloh ministerstva obrany, ako aj zo záväzkov z členstva Slovenskej republiky v Severoatlantickej aliancii. Rezortný plán vo veľkej miere napĺňa ideový zámer schválenej Celoštátnej stratégie rodovej rovnosti (ďalej len „celoštátna stratégia“) a na ňu nadväzujúci Akčný plán rodovej rovnosti na roky 2014 – 2019 (ďalej len „akčný plán“).¹⁵⁾ Oba strategické dokumenty vychádzajú z poznatkov, že rodové nerovnosti v pracovnom procese spôsobuje na Slovensku niekoľko navzájom sa ovplyvňujúcich faktorov. Patria k nim najmä tradičné rozdelenie rodových rolí, nízka znalosť svojich práv a agendy rodovej rovnosti, nedostatok vyrovnávacích opatrení a v neposlednom rade aj nedostatok služieb pre lepšie zosúladenie rodinného a pracovného života. Ciele celoštátnej stratégie a akčného plánu sú postavené na myšlienke, že dosiahnutie rodovej rovnosti nie je možné, pokiaľ existujú v určitých oblastiach obmedzenia v uplatňovaní ľudských práv žien, resp. mužov.

14) Rezortný plán bol v roku 2015 aktualizovaný schválením informačnej správy č. SELUZ-35-3/2015-OdSP o nové úlohy vyplývajúce z prijatia Celoštátnej stratégie rodovej rovnosti v SR na roky 2014 – 2019 a nadväzujúceho akčného plánu.

15) Dokumenty boli prijaté uznesením Vlády Slovenskej republiky č. 574 z 20. novembra 2014.

Rezortný plán poukázal na to, že v oblasti uplatňovania rodovej rovnosti nie sú zásadné systémové nedostatky. Existujú však niektoré riziká a bariéry, ktoré si vyžadujú zvýšenú pozornosť a prijatie efektívnych riešení a opatrení. Tieto riziká pramenia najmä z plnenia špecifických úloh rezortu obrany. K identifikovaným rizikám a bariéram patria najmä riziko rodovej diskriminácie na pracovisku a pri výkone služby v zahraničných operáciách. V ozbrojených silách je objektívne menší podiel zamestnaných žien, s čím súvisí aj ich nerovnomerné zastúpenie v horizontálnej a vertikálnej štruktúre rezortu obrany. Tento nerovnomerný stav však nie je výsledkom rodovej diskriminácie.

Rezortný plán v rámci svojej analytickej časti skonštatoval možnú existenciu potenciálnych rizík pre profesionálne vojačky, ktoré môžu mať negatívny vplyv na ich služobnú kariéru, resp. môžu byť pre ženy v ozbrojených silách zdrojom rodovej diskriminácie. Z pohľadu prístupu k riešeniu potenciálnych rizík pre služobnú kariéru profesionálnych vojačiek, rezortný plán reflektuje celostný prístup k tejto problematike v zmysle formulácie úloh, ktoré rezortu obrany umožňujú prejsť od zmapovania aktuálneho stavu k formulácii vývojových tendencií zastúpenia žien v ozbrojených silách v horizontálnej i vertikálnej rovine na základe údajov získaných z rezortných databáz a z výskumov. Získanie týchto informácií umožňuje následne určiť do akej miery je nerovnomerné zastúpenie žien výsledkom určitých prirodzených procesov vyplývajúcich z objektívnych skutočností ako je napríklad otvorenie sa ozbrojených síl verejnosti v roku 2005, kariérne preferencie samotných profesionálnych vojakov a vojačiek, resp. do akej miery sa do tohto nerovnomerného zastúpenia premieta existencia vnútorných či vonkajších bariér, priamej alebo nepriamej diskriminácie. Tieto informácie tak pomôžu k prijatiu efektívnych opatrení a nastaveniu parametrov služobnej kariéry profesionálnych vojakov a vojačiek. Cieľom nie je umelé vytváranie kvót pre ženy na „optimalizáciu“ miery ich zastúpenia v ozbrojených silách, ale vytvorenie transparentného prostredia, ktoré bude v maximálnej miere limitovať diskriminačné prvky v služobnej kariére a tvorbu podporných projektov na elimináciu diskriminácie na pracoviskách.

Rezortný plán stanovuje ciele s priradenými aktivitami a opatreniami (edukačné, monitorovacie, normatívne), realizáciou ktorých je možné eliminovať identifikované riziká a bariéry v uplatňovaní rodovej rovnosti v rezorte ministerstva obrany. Vytyčuje ciele, ktorých splnenie by malo vytvoriť podmienky pre harmonizáciu prostredia z hľadiska rodovej rovnosti v podmienkach rezortu obrany. Pri stanovení týchto cieľov sa vychádzalo predovšetkým z vnútorných zdrojov rizík a bariér, ktoré boli zistené v rámci rodovej analýzy. Na základe zistených skutočností boli v rezortnom pláne stanovené nasledujúce ciele:

- 1) eliminovať výskyt prípadov rodovej diskriminácie,
- 2) integrovať rodové hľadisko do operácií MKM,
- 3) monitorovať a vyhodnocovať implementáciu plánu.

POZNÁMKY**Cieľ 1** *Eliminovať výskyt prípadov rodovej diskriminácie*

Z hľadiska rodovej rovnosti je potrebné udržiavať na pracovisku zdravú sociálnu atmosféru, vrátane eliminácie všetkých prejavov rodovej diskriminácie a sexuálneho obťažovania. Zavádzanie opatrení na zamedzenie sexuálneho obťažovania na pracovisku je príkladom postupu nediskriminácie na základe rodu, využiteľné aj pre šikanózne obťažovanie na základe iných dôvodov diskriminácie. Spolu s osvedčenými postupmi, s využitím prostriedkov, nástrojov a foriem, ktoré sú dostupné a využívané v rezorte obrany, je nevyhnutné pravidelne monitorovať výskyt tohto javu a poskytnúť základné informácie o povahe tohto nežiaduceho fenoménu.

Včasnou prevenciou je možné doceliť minimalizáciu výskytu rodovej diskriminácie na pracovisku. Jednou z dôležitých súčastí prevencie sú edukačné aktivity tak počas výcviku, vojenskej prípravy a výchovy profesionálnych vojakov, ako aj v priebehu kariérnych kurzov a prostredníctvom školení vedúcich zamestnancov.

Cieľ 2 *Integrovať rodové hľadisko do operácií MKM*

Na základe vyššie uvedeného vypracoval Výbor NATO pre rodové hľadisko „Smernice pre uplatňovanie rodového hľadiska v NATO“. Cieľom týchto smerníc je poskytnúť odporúčania štátom NATO a orgánom NATO na identifikáciu problémov rodovej rovnosti a integráciu rodového hľadiska do všetkých aspektov operácií NATO. Smernice zohľadňujú rôzne potreby všetkých zamestnancov rovnako, čo im umožňuje plne sa podieľať na upevňovaní mieru a rekonštrukcii konfliktom poškodených spoločností. Cieľ 2 rezortného plánu reflektuje na odporúčania Smernice BI-SCD 40-1 o integrácii rezolúcie BR OSN 1325 a rodového hľadiska vo velení NATO, ktorá sa zameriava na odporúčania integrovať rodové hľadisko do troch hlavných oblastí, ktoré sa týkajú operácií medzinárodného krízového manažmentu pod vedením NATO:

- a) operačné plánovanie a operácie;
- b) príprava a výcvik;
- c) hodnotenie.

a) Odporúčania týkajúce sa operačného plánovania a operácií

- podporovať väčšiu účasť ženského personálu na všetkých úrovniach operačného plánovania a operácií, najmä v rozhodovacej fáze,
- usilovať sa o rodovo zmiešané tímy vo všetkých fázach operačného plánovania a operácií,
- nasadzovať ženský personál do všetkých operácií NATO bez ohľadu na lokalitu operácie; zaužívané predstavy (predsudky) o miestnej kultúre by nemali byť prekážkou pre nasadenie ženského personálu,
- robiť aktívne kroky na zabezpečenie plnej informovanosti a motivácie všetkého personálu, aby prejavoval záujem o nadchádzajúce medzinárodné úlohy a voľné pozície,

- zvážiť podporu rodinám personálu nasadeného do operácií NATO a zohľadniť špecifické potreby ženského personálu v rámci logistického a zdravotníckeho plánovania,
- zvážiť výhody plynúce zo zloženia miestneho obyvateľstva, žien rovnako ako mužov ako prispievateľov pre úspech misie; ženy môžu mať informácie alebo uhol pohľadu, ktoré sú odlišné ako u mužov; analytické informácie získané na základe rodovo senzitívneho hľadiska môžu byť významné pre taktické spravodajstvo,
- uistiť sa, že ľudské práva v konfliktných oblastiach sú rešpektované, že porušovanie týchto práv je sledované a hlásené, a že príslušné rodové problémy sú identifikované a riešené všetkými humanitárnymi aktivitami,
- zvážiť výhody nasadzovania rodových poznatkov (vrátane poznatkov z iných organizácií pôsobiacich v oblasti konfliktu) pre podporu operácií NATO na všetkých úrovniach od prvotného až po opätovné nasadenie; zvážiť určenie rodového poradcu ¹⁶⁾ na úrovni vyššieho dôstojníka pre každú operáciu NATO; pri veľkých operáciách NATO zvážiť vytvorenie mladšieho rodového poradcu na jednotkách alebo základniach z úrovne veliteľstva; starší rodový poradca by mal byť zodpovedný za vytvorenie rodového akčného plánu špecifického pre každú operáciu NATO.

b) Odporúčania týkajúce sa prípravy a výcviku

- začleniť výcvik rodovej problematiky do základného a ďalšieho vojenského výcviku na všetkých úrovniach; rodový výcvik by mal mať ženských a mužských lektorov,
- zabezpečiť výcvik rodovej problematiky aj pre civilných zamestnancov,
- začleniť nadstavbový výcvik rodovej problematiky do líderských kurzov,
- zamestnávať rodového poradcu v prípade potreby,
- uistiť sa, že rodové hľadisko je súčasťou edukačného rozvoja (napr. zmiešané tímy),
- poskytnúť primeraný a cielene špecifikovaný výcvik pre všetky pozície pred a počas nasadenia prispôsobené funkciám (napr. výcvik kľúčového personálu) a zahŕňajúce doteraz získané skúsenosti (tzv. „lessons learned“ vrátane ženského hľadiska/ skúsenosti),
- pravidelne posudzovať existujúce výcvikové programy, či majú začlenené rodové hľadisko a uistiť sa, že sú bez rodovej predpojatosti /stereotypov,
- šíriť rodovo súvisiace informácie (napr. štúdie a skúsenosti/zistenia) a výcvikové materiály (napr. publikácie),
- rozvíjať spôsobilosti, ktoré pomôžu personálu rozpoznať rodovú problematiku, a aby si boli vedomí dôsledkov svojich činov.

16) Kvalifikovaný rodový poradca, ktorý sa optimálne vyzná v operačno-plánovacom procese, je zásadný pre uplatnenie rodového hľadiska v operáciách NATO.

POZNÁMKY

c) Odporúčania pre integráciu rodového hľadiska do procesu hodnotenia

- Zhromažďovať a analyzovať údaje týkajúce sa rodu, rozdelené podľa pohlavia a primeraných kategórií, vzťahujúce sa k operáciám NATO,
- monitorovať, posudzovať a analyzovať účinnosť výcviku rodového a kultúrneho povedomia, založenom na skúsenostiach získaných z predchádzajúcich operácií NATO,
- správa o zistených výhodách a nevýhodách, pokiaľ ide o rodovo súvisiace otázky podľa:
- identifikácie situácií, v ktorých ženský personál poskytuje konkrétne výhody/nevýhody v operáciách NATO;
- vykonávania prieskumov vojenského personálu v súvislosti s ich pohľadom na rodovo súvisiace otázky pri operáciách NATO;
- Identifikácie nezamýšľaných (neočakávaných) dôsledkov na rodovo súvisiace otázky, ktoré ovplyvňujú civilné obyvateľstvo a vojenský personál,
- vyhodnotiť vplyv opatrení nielen na populáciu ako celok, ale aj na mužov a ženy zvlášť,
- zahrnúť súvisiace rodové otázky do existujúceho systému hlásení (napr. identifikácia a poučenie z problému (lessons identified/learned), osvedčené postupy),
- zdieľať a vymieňať si informácie o rodovo súvisiacich osvedčených postupoch s ďalšími medzinárodnými organizáciami, ako sú OSN, OBSE, EÚ a mimovládne organizácie,
- uistiť sa, že rodové otázky zahrnuté v lessons learned sú všeobecne prijaté tak, že požadované zmeny môžu byť vykonané.

Cieľ 3 *Monitorovať a vyhodnocovať implementáciu plánu rodovej rovnosti*

Posledným cieľom je monitoring a vyhodnocovanie implementácie plánu rodovej rovnosti v rezorte obrany. V aplikačnej praxi je predpoklad, že dôsledným uplatňovaním a dodržiavaním jednotlivých cieľov sa vytvorí vyvážené pracovné prostredie na vertikálnej a horizontálnej úrovni.

5 ZÁVER

Implementácia rodovej rovnosti v prostredí ozbrojených síl sa častokrát laicky zužuje len na právne postavenie žien – profesionálnych vojačiek (najmä ochrana pred rôznymi prejavmi diskriminácie), prípadne na ich počet v ozbrojených silách. Na celú problematiku je však potrebné pozrieť sa zo širšieho hľadiska, napríklad aj z pohľadu vojenskej organizácie a využiteľnosti rodového hľadiska pre zefektívnenie jej aktivít.

Uplatňovanie rodového hľadiska je možné vnímať v internej a externej rovine. V rámci internej roviny je možné pozorovať, že rodovo zmiešané jednotky umožňu-

jú efektívnejšie riešenie niektorých situácií, jednak z dôvodu rešpektovania niektorých kultúrnych špecifik v mieste nasadenia a jednak diverzita (rôznorodosť rodová, náboženská, etnická...) vojakov vo vojenských jednotkách je predpokladom na nachádzanie nekonvenčných riešení tam, kde bežne zaužívané postupy zlyhávajú. Neznamená to samozrejme, že by sa mal automaticky zaviesť akýsi kvótny systém, ale poctivo definovať odôvodnené kvalifikačné, psychické a fyzické nároky na výkon konkrétnych funkcií a umožniť ich obsadenie všetkým profesionálnym vojakom a vojačkám pokiaľ spĺňajú uvedené kritéria.

V externej rovine je možné vidieť, že uplatňovanie rodového hľadiska vo vojenských operáciách umožňuje komplexnejší prístup pri stanovovaní taktických, operačných a strategických postupov a cieľov krízového manažmentu. Takýto komplexný prístup umožňuje vyhnúť sa systémovej chybe a dominantne riešiť potreby a záujmy tých ľudí a skupín osôb, ktoré „kričia“ najsilnejšie, resp. sedia priamo pri rokovalom stole. Do riešenia zahrnúť aj tých ľudí a ich potreby a záujmy, ktorých nie je vždy na prvý pohľad vidno (chlapci, dievčatá, ženy, seniori), ale na konečný cieľ operácií – stabilizáciu krajiny a udržateľnosť mieru majú podstatný vplyv.

Redukcia vstupu mladistvých do kriminálnych gangov, spravodlivý prístup k zdrojom, spoločenská destigmatizácia a reintegrácia detí a žien, ktoré boli násilne prinútené vstupovať do vojsk, zainteresovanie žien do mierového procesu a pod. sú piliere, ktoré podporujú deeskaláciu napätia a udržateľnosť mieru.

Integrácia rodového hľadiska, reprezentovaná najmä rezolúciou BR OSN č. 1325 do vojenského prostredia je prospešná ako pre profesionálne vojačky, vojakov a ozbrojené sily, tak i pre regióny, kde ozbrojené sily štátov pod hlavičkou NATO, EÚ, či OSN pôsobia a pomáhajú budovať a rozvíjať ich bezpečnosť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Akčný plán rodovej rovnosti v Slovenskej republike na roky 2014-2019 [online]. MPSVaR, 2014 [cit. 2017-10-03] Dostupné na internete: <http://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2014/11/Akcny-plan-RR_final.pdf>.

Celoštátna stratégia rodovej rovnosti v SR na roky 2014-2019 [online]. MPSVaR, 2014 [cit. 2017-10-03] Dostupné na internete: <http://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2014/11/Strategia-RR_final.pdf>.

CZIRÁK, P. - ČUKAN, K. a kol.: *Rodová rovnosť v Ozbrojených silách SR*. Bratislava : MO SR, 2015. 31 s. Interný dokument MO SR.

Dvojstrategická smernica pre velenie (BI-SCD) 40-1 : Integrácia rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN (UNSCR 1325) a rodového hľadiska do veliteľskej štruktúry NATO [online]. NATO [cit. 2017-18-25] Dostupné na internete: <http://www.aos.sk/struktura/katedry/ksvj/crr/images/Smernica_NATO.pdf>.

Národný akčný plán na elimináciu a prevenciu násillia na ženách na roky 2014-2019. 2019 [online]. MPSVaR, 2013 [cit. 2017-10-03] Dostupné na internete: <http://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/NAP_nasilie_print.pdf>.

POZNÁMKY

NATO/EAPC ACTION PLAN FOR THE IMPLEMENTATION OF THE NATO/EAPC POLICY ON WOMEN, PEACE AND SECURITY [online]. NATO, 2014 [cit. 2017-10-03]. Dostupné na internete: <https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/160718-wps-action-plan.pdf>.

MARTINSKÁ, M. - ČUKAN, K. - CZIRÁK P.: *Rodová rovnosť v ozbrojených silách*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2017. ISBN 978-80-8040-123-4.

MARTINSKÁ, M. - MATIS, J.: *Rodovo orientovaná sociálna práca vo vojenskej organizácii : vedecká monografia*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2011. 157 s. ISBN: 978-80-8040-4376.

Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb. Dohovor o právach dieťaťa.

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 343/2001 Z. z. Opčný protokol k Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien.

Plán rodovej rovnosti rezortu Ministerstva obrany Slovenskej republiky. Bratislava : MO SR, 2013. Interný materiál rezortu obrany.

Rezolúcia 1325 (2000) o ženách, mieri a bezpečnosti [online]. Bezpečnostná rada OSN, 2000. [cit. 2017-10-19]. Dostupné na internete: <<http://www.peacewomen.org/1325inTranslation/1325Slovak.pdf>>.

Rezolúcia 1820 (2008) [online]. Bezpečnostná rada OSN, 2008. [cit. 2017-10-19]. Dostupné na internete: <www.peacewomen.org/sites/default/files/UNSCR-1820-Slovak.pdf>.

Vyhlasenie ministra zahraničných vecí č. 62/1987 Zb. o Dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien.

Zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 311/2001 Z. z. - Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

CZIRÁK, P. - ČUKAN, K. a kol.: *Pracovná spokojnosť profesionálnych vojakov v ozbrojených silách : Záverečná správa zo sociologického prieskumu realizovaného od februára 2014 do marca 2014*. Bratislava : MO SR, 2014. Interný dokument.

CZIRÁK, P. - ČUKAN, K. a kol.: *Rodová rovnosť v rezorte obrany : Záverečná správa zo sociologického prieskumu realizovaného od októbra 2014 do decembra 2014*. Bratislava : MO SR, 2014. Interný dokument.

MARTINSKÁ, M.: Analýza premien v chápaní rodových stereotypov a mýtov o mužskom a ženskom násilí [Analysis of the changes in understanding gender stereotypes and myths concerning male and female violence]. In: *Riadenie bezpečnosti zložitých systémov 2014 : medzinárodná vedecko-odborná konferencia* [elektronický zdroj]. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2014. ISBN 978-80-8040-487-1.

MARTINSKÁ, M.: Muži a ženy v Ozbrojených silách Slovenskej republiky. In: *Vojenská osveta, prvá časť: Spoločenskovedné semináre*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Personálny úrad OS SR, 2012. S. 82-97. ISBN 978-80-970322-7-2.

MARTINSKÁ, M.: Paradox rovnosti – feminizácia terorizmu v modernej vojne. In: *Taktika 2014 : taktické činnosti jednotiek a úkolových uskupení v budúcich operáciách, jejich podpora a zabezpečení* [elektronický zdroj]. Brno : Univerzita obrany, 2014. S. 103-111. ISBN 978-80-7231-972-5.

Zborník príspevkov z medzinárodného vedeckého seminára „Rovnosť príležitostí a zosúladovanie práce a rodiny v praxi“. Red. Jozef Matis, Adrián Sipko. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2012. CD-ROM, 265 s. ISBN 978-80-8040-457-4.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Komplexne sociálne zabezpečenie vojenského profesionála“ [elektronický zdroj]. Red. Pavol Hamaj, Mária Martinská, Eva Závodná. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 212 s. ISBN 978-80-8040-406-2.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie : Súčasný stav a možný vývoj kvality života rodiny profesionálneho vojaka. Ed. Mária Martinská, Adrián Sipko. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2015. CD-ROM, 425 s. ISBN 978-80-8040-499-4.

Životný štýl a rodina vojenského profesionála : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie [elektronický zdroj]. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2007. ISBN 978-80-8040-328-7.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Vplyv rodovej diskriminácie niektorých profesionálnych vojakov alebo vojačiek na bojovú morálku vojenskej jednotky.
2. Možnosti predchádzania prípadom sexuálneho obťažovania v rodovo zmiešaných vojenských jednotkách.
3. Prínosy a riziká rodovo zmiešaných vojenských jednotiek pri riešení bojových úloh oproti čisto mužským vojenským jednotkám.
4. Potenciálne rozdiely bezpečnostných potrieb v skupinách chlapcov, dievčat, žien, mužov a seniorov počas kritických ohrození v prostredí ozbrojených konfliktov, prírodných katastrof a podobne.
5. Prínos uplatňovania rodového hľadiska v operáciách medzinárodného krízového manažmentu.

VZNIK, VÝVOJ A CHARAKTERISTIKA HLAVNÝCH SVETOVÝCH NÁBOŽENSTIEV

kpt. ThDr. Dávid **VARGAEŠTOK**

ÚVOD

Čo je náboženstvo? Existuje niekoľko teórií, z ktorých je možné vybrať tri základné. Prvá teória hovorí, že náboženstvo je otvorený systém náboženských presvedčení, zvykov a hodnôt, ktorý možno považovať za ideálny. Podľa druhej teórie je náboženstvo otvoreným systémom náboženských presvedčení, zvykov a hodnôt, ktorý možno chápať ako sociologický a historický fenomén. Tretia teória hovorí, že náboženstvo je druhová množina, odlišná od ostatných oblastí života, napr. politiky a ekonomiky.¹⁾

Všeobecne je možné povedať, že náboženstvo je súčasťou ľudskej podstaty, nakoľko presvedčenie a zvyky, pomocou ktorých sa ľudia vyrovnávajú so základnými otázkami života sú vlastné všetkým ľuďom. Teda ľudia sú náboženské bytosti, v každom človeku je náboženstvo skryte prítomné.

Teológia sa zaoberá konkrétnym náboženstvom, pričom ho skúma zvnútra. Tu je človek objektom a božstvo subjektom. Božstvo komunikuje s človekom, teda subjekt komunikuje s objektom. Religionistika skúma náboženstvá zvonku, nechce sa s niektorým náboženstvom stotožňovať a popisuje náboženstvo ako spoločenský jav. V tomto prípade je subjekt človek a objekt je božstvo. V tomto ponímaní človek chce ctiť božstvo, chce si ho postaviť „na svoju stranu“, očakáva od neho určité vedenie. Religionistika teda vypracováva svoje teórie náboženstva za predpokladu, že existuje mnoho náboženských tradícií, ktoré je potrebné čo možno najobjektívnejšie skúmať, pričom sa pri ich skúmaní môže uplatniť mnoho metód a prístupov.

Religionistika ako vedný odbor obsahuje dve základné zložky: dejiny náboženstva a fenomenológiu náboženstva. Značnú časť religionistického štúdia predstavuje skúmanie textov, historických kontextov a náboženských javov. Veľké množstvo dokumentov či ústnych tradícií v mnohých náboženských tradíciách však zostáva neprebádané.

V tejto štúdii je stručne popísaných päť hlavných svetových náboženstiev, tri monoteistické (judaizmus, kresťanstvo, islam)²⁾ a dve polyteistické (hinduizmus a budhizmus).³⁾

1) MCGRATH, A. a kol.: *Blackwellova encyklopedie moderního křesťanského myšlení*. Praha : Návrat domů, 2001, s. 315.

2) Monoteizmus je presvedčenie o Bohu, ktoré vyznáva, že Boh je jeden a okrem tohto jediného, pravého a dokonalého Boha niet iného boha.

3) Polyteizmus je mnohobožstvo, uctievanie mnohých bohov.

1 JUDAIZMUS

POZNÁMKY

1. 1 Vznik a charakteristika

Judaizmus patrí medzi monoteistické náboženstvá, ľudovo je nazývaný aj židovským náboženstvom. Za počiatok židovských dejín možno určiť dobu asi 1700 až 2000 rokov pred Kr., v ktorej žil Abrahám, zakladateľ a patriarcha židovstva. Abrahám a jeho nasledovníci dodnes hlásajú ideu jediného a nepoznatelného Boha, Tvorcu sveta aj človeka. ⁴⁾ Tradícia hovorí, že Abrahám so svojou skupinou nomádov, akých je možné stretnúť na Blízkom východe dodnes, vyšiel z Mezopotámie. Pochádzal z bohatého juhomezopotámskeho mesta Úr, kde stojí niekoľko stupňový chrám (zikkurat) postavený bohu mesiaca.

Podľa tradície Abrahám so svojou rodinou putoval do severomezopotámskeho mesta Chárán, ktoré leží východne od rieky Eufrat. Odtiaľ potom smeroval ďalej do Palestíny, ktorú vtedy obývali Kanaáci. Abrahám teda od samého začiatku nebol starousadlíkom, ale prisťahovalcom v krajine a žil na okraji miest.

Prečo však Abrahám hrá dodnes takú dôležitú úlohu nielen v hebrejskej Biblii, ale aj v Novom zákone, dokonca i v koráne, kde je po Mojžišovi najčastejšie spomínanou postavou? Dôvodom je to, že z neho vlastne všetci pochádzajú. Nielen Izák a Jákob – praotcovia Izraela a Ježiša Krista, ale i Izmael – praotec Arabov, neskôr všetkých moslimov.

Abrahám má nesmierny ekumenický význam ako praotec vyznávačov troch veľkých náboženstiev blízkovýchodného sémitského pôvodu. Tento patriarcha vo svojej dobe mohol okrem najvyššieho Boha poznať i iných bohov, ale v žiadnom prípade medzi nimi nebol ani žiadny zlý boh, ani žiadne ženské božstvo, ktoré by bolo Hospodinovým partnerom. Z tohto dôvodu je Abrahám pre všetky tri náboženstvá prvým predstaviteľom monoteizmu, archetypom prorockých náboženstiev. ⁵⁾

Abraháмова viera sa nesmierne líši od religiozity, ktorú nachádzame v indických mystických náboženstvách jednoty alebo v čínskych náboženstvách uctievaných múdrostí. Abrahám je totiž človek, ktorý nepoznáva Boha ani „v sebe“ ako Indovia, ale ani „nad sebou“ ako Číňania. On stojí „pred Bohom“ a má pritom k Bohu bezpodmienečnú a neotrasiteľnú dôveru, lepšie povedané vieru, a to aj vo chvíli, keď sa zdá, že od neho Boh vyžaduje obeť vlastného syna. Tri „abrahámovské“ náboženstvá preto nazývame náboženstvami viery.

Za zakladateľa židovského náboženstva je považovaný Mojžiš. Je postavou historickou, ale aj literárnou a mytologickou. Podľa judaizmu je najvyšším zákonodarcom, ktorý od Boha prevzal Tóru, keď predtým vyviedol Izraelitov z Egypta, kde boli otrokmi. Jeho život je zachytený v 2. – 5. knihe Mojžišovej. Mojžiš sa narodil v Egypte, bol zachránený pred faraónovým príkazom usmrtiť novorodencov mužského

4) FRANEK, J.: *Judaizmus : Kniha o židovskej kultúre, histórii a náboženstve*. Bratislava : Marečin PT, 2009, s. 79.

5) KÜNG, H.: *Po stopách svetových náboženstiev*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 190

POZNÁMKY

pohlavia tým, že ho rodičia dali do košíka, ktorý našla faraónova dcéra. Tá prijala Mojžiša za vlastného syna a poskytla mu výchovu. Keď Mojžiš vyrástol, bol Bohom povolaný, aby vyviedol vyvolený izraelský národ z otroctva. Po prepustení ľudu ho viedol púšťou, kde na hore Sinaj nastala rozhodujúca chvíľa jeho poslania. Podľa biblického príbehu tu prijal od Boha pre Izraelčanov Desať Božích prikázaní (Dekalóg, Desatoro) a uzavrel medzi Bohom a Izraelčanmi zmluvu, ktorá ich zaväzovala k plneniu Desatora a ďalších príkazov, za čo sa im dostalo prísľubu získania Zaslúbenej zeme a ochrany. Judaizmus je teda náboženstvom zjaveným, zoslaným človeku od Boha. Vzťah Boha a človeka je osou tohto posolstva. Je to vzťah vzájomnej lásky a zmluvy. Povinnosťou človeka je celková poslušnosť Božím prikázaniam (základom je Desať Božích prikázaní) a prijímanie Božej vôle bez ohľadu na to, či človek chápe jej zmysel alebo nie. Odmena za dodržiavanie týchto zákonov môže prísť na tomto svete, ale aj neskôr, rovnako ako aj trest. Veriaci riadia svoj život 613 príkazmi, z ktorých je 248 pozitívnych príkazov a 365 zákazov. Židia veria v nesmrteľnosť duše človeka. Mojžiš je aj hlavným tvorcom židovského monoteizmu, v ktorom zakázal antropomorfizmus⁶⁾ a akékoľvek zobrazovanie Boha, dal ľudu etický zákonník, vštepil im myšlienku národa s dejinným poslaním.

Základom judaizmu je existencia a povolanie Izraela, pričom príslušnosť k nemu je daná prevažne narodením. V Izraeli sa všetci pokladali za bratov.⁷⁾ Prirodzené spoločenské rozdiely sa nikdy nepopierali, ale pred Bohom záviselo zaradenie človeka na znalostiach Tóry a na jej plnení. Bohoslužby v synagógach mohol viesť každý, kto vykazoval odpovedajúcu zbožnosť, znalosti a schopnosti. Rabíni neboli kňazmi ani duchovnými, a ich „ordinácia“ spočívala iba v schválení ich znalostí Tóry a následného práva pôsobiť ako sudcovia. Stávali sa nimi tí, ktorí poznali Tóru tak dobre, že ju mohli vyučovať. Človek v judaistickom ponímaní je Bohom stvorený na obraz Boží. Má slobodnú vôľu, môže rozhodovať o svojom konaní. Ako návod na rozlíšenie dobra a zla je človeku Bohom darovaná Tóra, ktorú Boh ponúkol všetkým národom, ale prijal ju len židovský národ. V tom spočíva myšlienka exkluzívnosti národa.

Náboženstvo má čisto národný charakter. Misionárska činnosť, snaha hlásať inovercom, či ateistom vieru neexistuje. Je však možné dobrovoľné prestúpenie k židovstvu, čo je však zriedkavé.⁸⁾ Denný život prísne veriaceho Žida je určovaný ranou, popoludňajšou a večernou modlitbou, ku ktorej pristupujú modlitby pri ďalších príležitostiach. Modlitby sú možné individuálne i verejné v synagóge, kde je potrebná prítomnosť desiatich mužov židovskej viery, čo platí aj počas šabbátu a sviatkov. Oslava šabbátu, keď je zákaz pracovať, vychádza zo 4. Božieho prikázania o svätení dňa odpočinku, keď Boh po šiestich dňoch tvorenia sveta odpočíval. Život veriaceho určujú okrem bežného náboženského života aj tieto obrady:

- obriezka – ôsmy deň po narodení mužského potomka, pri ktorom dostane hebrejské meno,

6) Pripisovanie ľudských vlastností Bohu.

7) Žena bola chápaná ako podradnejšia než muž, pretože sa musela podriaďovať autorite svojho manžela a nemohla spĺňať určité nariadenia Tóry. V zásade však judaizmus vždy rešpektoval základnú dôstojnosť ženy a jej rovnocennosť (Gn 2,18).

8) Ľudia, ktorí prijali židovskú vieru, sa nazývajú prozelyti.

- dosiahnutie dospelosti (*bar micva*) – v dvanástich rokoch pre dievčatá, v trinástich rokoch pre chlapcov,
- svadba s podpisom svadobnej zmluvy,
- úmrtie s dodržiavaním odstupňovaného smútku, odriekavania modlitieb a zachovávaním pravidiel pohrebu.

Židovská domácnosť je vybavená schránkou na dverách, ktorá obsahuje biblické citáty písané na pergamene a tabuľkou, ktorá na východnej stene označuje smer modlitby k Jeruzalemu. Okrem modlitebných kníh a náboženskej literatúry sú súčasťou domácnosti aj šabbátové a chanukové svietniky (*menora*).

Obrázok č. 1: Symboly judaizmu: Sedemramenný svietnik (*menora*), Tabule Zákona, Dávidova hviezda.⁹⁾

Základnú stavebnú jednotku v judaizme predstavovala rodina – muž, žena a deti. Prednostné postavenie mal v rodine muž. Bol stvorený ako prvý, žena až z neho. Autorita vychádzala z muža, ktorý má moc. Získaval ju okrem iného i vzdelaním, ku ktorému ženy prístup nemali. Muž bol hlavou rodiny, materiálne ju zaistoval, on sa staral o rituálne povinnosti, návštevy synagógy, dodržiavanie náboženských predpisov a liturgie i v rodinnom živote vrátane náboženskej výchovy detí. Rola ženy bola obmedzená na rodinu, na rolu matky a vychovávateľky detí, ale existujú aj iné príkladné roly ženy zo židovskej mytológie a histórie (Sára, Rebeka, Debora a i.). Bezdetné manželstvo bolo vnímané ako nešťastné. Deti sú vnímané ako požehnanie v rodine a ako Boží dar. Uzavretie manželstva bolo pokladané za povinnosť podľa Božieho prikázania plodiť deti a množiť sa. V súčasnom judaizme sa pozícia žien postupne vyrovnáva s pozíciou mužov. Ženy môžu zastávať funkciu rabína a verejné funkcie v komunite, avšak ortodoxný judaizmus v Izraeli a mnohých iných krajinách sa drží pôvodných zásad.

Spoločná bohoslužba sa v priebehu dejín judaizmu menila a brala na seba rôzne formy. V dobách putovania po púšti Izraeliti zriadili prenosnú schránku, svätostánok, Archu zmluvy, v ktorej boli uložené kamenné dosky Desatora dané Bohom Mojžišovi na hore Sinaj. Túto archu zmluvy neskôr umiestnil kráľ Šalamún do Chrámu, kde sa sústredil výkon kultu. Archa zmluvy bola zrejme zničená počas zničenia chrámu v roku 586 pred Kr.

9) Judaizmus, 2017.

POZNÁMKY

Po návrate Židov z babylonského zajatia boli bohoslužby v novopostavenom Chráme obnovené a prebiehali, aj keď prerušované, až do zničenia tohto Druhého chrámu v roku 70 po Kr. V centre chrámových bohoslužieb boli obeť zvierat alebo rastlinných jedál, ktoré boli spaľované na oltári. Bohoslužby vykonával veľkňaz s ďalšími kňazmi, ktorým pomáhali *levíti*. V roku 70 po Kr. skončilo obetovanie a na jeho miesto nastúpila spoločná modlitba. Celý kult sa zmenil na duchovný obrad, ktorý sa presunul do synagógy, ktorá sa stala centrom obecných i náboženských záležitostí. V Palestíne vznikali synagógy všade tam, kde Židia zostali alebo kde sa usadzovali. Od stredoveku bola už synagóga trvalým centrom židovského života (prebiehali tu bohoslužby, čítanie a výklad Tóry, kázania, štúdium, vzdelávanie detí a pod.). Náboženské obce začali platiť kantora, ktorý viedol v synagóge modlitbu a rabína, ktorý po náboženskej stránke viedol komunitu, vykladal Tóru a aplikoval halachu. Popri prosebných a ďakovných modlitbách sa práve predčítanie a objasňovanie pasáží z Tóry stali hlavnými súčasťami kultu.

Židovský rok je určovaný lunisolárnym kalendárom, t. j. mesiace sa počítajú podľa Mesiaca a roky podľa Slnka. Letopočet sa datuje od stvorenia sveta, latinská skratka je AM (Anno Mundi).¹⁰⁾ Židovské sviatky sa delia na náboženské, predpísané Tórou a historické.

Náboženská obec, jej podoba a autonómia sa počas dejín prirodzene menila. V helenisticko-rímskom období obce získali autonómiu od nežidovských vládcov. V kresťanskej Európe mali veľký význam. Niesli kolektívnu zodpovednosť za vyberanie daní a za organizáciu spoločnosti a jej fungovanie. Riadili sa zásadami halachy, každá obec mala právo prispôbiť si svoj vlastný komunálny zákon. V modernej dobe sa stále viac presadzoval typ obce, ktorý bol utvorený okolo vlastnej synagógy. Malé obce si vystačili s jedným úradníkom, väčšie a veľké náboženské obce disponovali viacerými staršími nazývanými predstavení. Spočiatku obec pokrývala všetky oblasti nielen náboženského, ale aj sociálneho života (výber daní, vzdelávanie, dozor nad morálkou, udržiavanie nemocníc, útulkov, cintorínov). Od polovice 18. storočia začal úpadok týchto obcí, nakoľko moderný štát prevzal väčšinu funkcií spoločenského a sociálneho života. Obce sa premenili na čisto náboženské spoločenstvá, hoci v niektorých krajinách si ponechali mnohé sociálne funkcie do dnešnej doby.

1.2 Knihy judaizmu

Judaizmus patrí medzi „náboženstvá knihy“. Jeho základným textom je *Tanach*, v kresťanskom ponímaní Starý zákon. Bol spísaný v rokoch 1200 – 200 pred Kr., pričom celková redakcia a kanonizácia textov bola ukončená okolo roku 100 po Kr.

Počet kníh Tanachu je 24¹¹⁾, napísaných v hebrejčine, z ktorých je najdôležitejších Päť kníh Mojžišových, nazývaných aj *Pentateuch*, či *Tóra*. Tá predstavuje podľa judaizmu zjavené Božie slovo. Ďalšími časťami Tanachu sú Proroci (*Neviim*) a Spisy

10) 21. september 2017 bol pre Židov dňom nového roka 5778.

11) Ako jedna kniha sa rátajú Dve knihy Samuelove, rovnako ako Dve Kráľov, Dve Kronické, Ezdráš-Nehemiáš a dvanásť malých prorokov. V kresťanskom učení sa uvádzajú jednotlivo, ich počet je teda 39.

(*Ketuvim*). Božie zjavenie, ktoré Tanach zaznamenáva, bolo oznámené dvoma základnými spôsobmi – mocnými Božími činmi a prorockými slovami. Tieto dve formy sú neoddeliteľne spojené. V Tanachu sú tiež zachytené i odpovede človeka na Božie zjavenia, niekedy poslušné, príliš často však neposlušné, vyjadrené činmi i slovami.

Táto Hebrejská biblia predstavuje tzv. Tóru písanú. Vedľa nej existuje aj tzv. Tóra ústna, ktorá bola dlho ústne tradovaná a v podstate rozvíja a vykladá Tóru písanú. Ústna Tóra sa delí na *halachu* a *hagadu*. Halacha je súhrnom náboženského práva, hagada pojednáva o filozofických a etických otázkach formou rozprávania, prísloví a anekdotických príbehov a dopĺňa tak Halachu. Táto ústna Tóra bola kodifikovaná až na začiatku 3. st. po Kr. v zbierke *Mišna*. Tá vychádza z Tóry a predstavuje autoritatívne zhrnutie zákona. V 3. – 5. st. po Kr. pôsobili v Palestíne i Babylónii „amoraim“¹²⁾, ktorých diskusie a učenie zachytila *Gemara*. Tvorí komentáre k *Mišne*. *Mišna* a *Gemara* tvoria spolu *Talmud* (učenie).

2 KREŠŤANSTVO

Krešťanstvo je náboženstvom, ktoré vychádza z judaizmu. Jeho sväté texty považuje za svoje, avšak naplňa ich novým významom a úplne prepracováva systém náboženstva. Je to monoteistické náboženstvo, ktoré sa zameriava na život, učenie a poslanie *Ježiša Nazaretského (Ježiša Krista)*. V počiatkoch krešťanstvo vyzeralo ako židovská sekta, a aj preto Židia ako prví namietali voči nemu. Hnutie začalo v prvom storočí v Jeruzaleme a rozširovalo sa na sever a západ Stredomoria prostredníctvom misijného pôsobenia Ježišových učeníkov, najmä Petra, Pavla, Jakuba a Jána (okrem iných). Do 4. storočia po Kr. táto malá „sekta“ presiahla všetky ostatné náboženstvá v grécko-rímskej spoločnosti a rozšírila sa po celej Rímskej ríši. Šíreniu napomáhala skutočnosť, že krešťanské poslanstvo bolo otvorene zdieľané s každým, kto ho chcel počuť bez ohľadu na rasu, pohlavie, ekonomické, či spoločenské postavenie.

Obrázok č. 2.: Kríž je hlavným symbolom v krešťanstve. Symbolizuje kríž, na ktorý bol podľa Biblie pribitý Ježiš Kristus.

2. 1 Svätá kniha krešťanov

Najposvätejšou knihou pre všetkých krešťanov je *Biblia*.¹³⁾ Ide o spisy, ktoré krešťanská cirkev uznala za kanonické. Je tvorená z dvoch hlavných častí: *Starej zmluvy* (resp. Starý zákon), čo je kanonizovaný text judaizmu, a *Novej zmluvy* (resp. Nový zákon). Sú to spisy, ktoré vznikli v rokoch 30 – 100 po Kr., teda v čase, keď sa vykryštali-

12) Hovorcovia, vykladači, interpreti

13) Slovo Biblia je odvodené z gréčtiny. Znamená knihy.

POZNÁMKY

zovali základy kresťanstva. V katolíckej i pravoslávnej cirkvi predstavuje Biblia a tradícia cirkvi najvyššiu autoritu. V protestantských cirkvách je jedinou autoritou iba Biblia (bez tradície cirkvi). Počet kánonických kníh tvoriacich Bibliu je 66 (39 v Starej zmluve a 27 v Novej zmluve). Niektoré cirkvi k nim priradujú aj tzv. deuterokánonické spisy (alebo apokryfy).¹⁴⁾

Vzťah Starej zmluvy k Novej zmluve sa dá vyjadriť vzťahom zaslúbenie – naplnenie. Jadrom biblickej zvesti je príbeh o spasení. V oboch častiach Biblie je možné rozlíšiť trojitý prúd jeho zjavenia, a to Spasiteľ, cesta spasenia a dediči spasenia. Z hľadiska zmluvy je možné vyjadriť to tak, že stredobodom biblického posolstva je Božia zmluva s človekom, v ktorej figurujú tri prvky – prostredník zmluvy, základ zmluvy a ľud zmluvy. Boh sám je Spasiteľom svojho ľudu, uzatvára s ľuďmi svoju milostivú zmluvu. Zmluvu prináša prostredník zmluvy Ježiš Kristus, Syn Boží. Cesta spasenia, základ zmluvy, je Božia milosť, ktorá od ľudí žiada odozvu, vieru a poslušnosť. Dediči spasenia, ľud zmluvy, to je Božia cirkev.

2. 2 Ježiš Kristus, jeho život a učenie

Na základe Biblie, spoločných kresťanských vierovyznaní a nekanonizovaných historických spisov kresťanských cirkevných otcov je možné zhrnúť, že kresťanstvo vyznáva Ježiša Nazaretského ako Syna Božieho, v ktorom sa naplňajú stáročné židovské proroctvá o prichádzajúcom Mesiášovi¹⁵⁾, ktorý vyslobodí Boží ľud z otroctva. Tento Mesiáš sa paradoxne inkarnoal ako plne ľudská bytosť, žil bezhriешným životom, aby sa stal dokonalou obeťou a svojou smrťou tak zmieril ľudstvo s Bohom.

Hlavným zdrojom informácií o živote Ježiša sú štyri evanjeliá, štyri prvé knihy Novej zmluvy. Tradičný príbeh o Ježišovi hovorí o jeho narodení v stajni v Betleheme v Izraeli. Jeho matka Mária, otehotnela prostredníctvom Ducha Svätého. Presný dátum jeho narodenia sa nedá určiť. Jeho verejná služba sa začala, keď mal približne 30 rokov a trvala tri roky. Prakticky celá jeho služba sa odohrávala v Palestíne. Zaznamenalo sa len niekoľko ciest za hranice Palestíny (napr. do Fenície a Dekapolisu).¹⁶⁾ Aj napriek tomu, že Ježiš pochádzal zo „strednej vrstvy“, zvolil si životný štýl človeka bez akéhokoľvek finančného zabezpečenia. Spolu so svojimi učeníkmi žil z darov a pohostinnosti tých, ktorí jeho službu podporovali. Svojich učeníkov učil vo všetkých potrebách spoliehať sa na Boha. Bez stáleho bydliska a materiálnych záväzkov mohol voľne putovať po Palestíne, kázať i uzdravovať. V počiatkoch jeho služby ho často pozývali, aby ako učiteľ hovoril v synagógach, ale neskôr Ježiš učil zástupy pod šírým nebom a stále viac času venoval vyučovaniu svojich najbližších učeníkov. Vytvoriť systematický prehľad jeho učenia nie je jednoduché, nakoľko ho nepredložil ako usporiadané učenie, ale zdieľal ho pri veľmi rôznorodých životných

14) Označenie spisu, ktorý nebol prijatý do kánonu Biblie, hoci má kresťanský pôvod. Ide o knihy, ktoré sa môžu čítať pre úžitok.

15) Mesiáš - Pomazaný. Tento titul prislúchal predovšetkým kráľom Izraela, ale aj veľkňazom. Podľa prorockého zaslúbenia sa pod týmto slovom rozumie očakávaný, spásu prinášajúci kráľ posledných vekov.

16) Ev. podľa Marka 7, 24.31

situáciách a stretnutiach. Charakterizuje ho radikálny a revolučný prístup k učeniu Tóry, a preto znamenal pre zákonnícky systém vtedajšej elity judaizmu značné nebezpečenstvo a vzhľadom k obľúbenosti jeho názorov bolo nutné sa Ježiša zbaviť.

Nakoniec bol Ježiš odsúdený na základe obvinení z náboženského a politického poburovania. Náboženským dôvodom bolo, prisvojenie si titulu Mesiáš. Kacírstvo si podľa židovského zákona zasluhovalo smrť. Trest smrti však v tej dobe mohol vynášať iba rímsky miestodržiteľ, pričom obvinenia z kacírstva rímsky zákon nepripúšťal. Pred miestodržiteľa Piláta bol Ježiš predvedený za poburovanie, lebo sa prehlasoval za „kráľa Židov“. Ľudia, ktorí ho spočiatku podporovali, boli pravdepodobne vedení nádejou, že sa postaví na čelo povstania proti rímskej nadvláde, čo vyvrcholilo ich neúspešným pokusom prinútiť ho, aby prijal titul „kráľ“. Ježiš bol odsúdený na ukrižovanie. Týmto spôsobom usmrcovali vzbúrencov proti cisárskej moci. Verejné a dlhé umieranie malo odstrašiť ostatných potenciálnych buričov.

Podľa biblickej zvesti Ježiš vstal na tretí deň z mŕtvych, zjavoval sa svojim učeníkom niekoľko týždňov, aby ich tak presvedčil o svojom víťazstve nad smrťou a uistil ich, že sa môžu spoliehať na jeho prítomnosť a pomoc, aj keď od nich bude fyzicky vzdialený. Odišiel od nich spôsobom, ktorý kresťanstvo označuje ako nanebovstúpenie. V Novozákonnej zvesti neexistuje žiadna iná alternatíva zakončenia série zjavovania Krista.

2.3 Stručné dejiny a vyznanie kresťanskej cirkvi

Cirkev v kresťanskom zmysle sa objavila prvýkrát v Jeruzaleme po Ježišovom nanebovstúpení. Vytvorila ju prevažne skupina Ježišových učeníkov spolu s tými, ktorí odpovedali na kázanie učeníkov v Jeruzaleme. Táto cirkev sa rýchlo rozširovala. Vďaka misijnému pôsobeniu (najmä apoštola Pavla) bolo založených mnoho zborov v Malej Ázii. Kresťanstvo sa takto dostávalo do stretu s inými vierami a muselo sa medzi nimi vymedziť. Tomu napomáhali významní učenci, tzv. cirkevní otcovia. V prvých storočiach boli kresťania kruto prenasledovaní zo strany Židov, ale aj zo strany Rímskej ríše. Rímska ríša najprv kresťanov tolerovala, a dokonca povzbudzovala. To sa veľmi skoro zmenilo v pravý opak.¹⁷⁾ Prenasledovanie sa ukončilo v roku 313 po Kr., keď cisár Konštantín vyzdvihol kresťanstvo na úroveň štátneho náboženstva Rímskej ríše. V dôsledku toho sa kresťanstvo zinštitucionalizovalo a aj spolitizovalo. Veľký dôraz sa kládol na vymedzenie vierouky, čomu poslúžili aj koncily, na ktorých teológovia položili základy kresťanskej dogmatiky. V histórii cirkvi však bolo veľa rozkolov a po páde Rímskej ríše a vzniku východného hlavného mesta ríše Konštantínopolu cirkev na západe a na východe prijímala odlišné praktiky a doktríny. Na východe bola cirkev vedená niekoľkými patriarchami sídliacimi vo väčších centrách. Pre cirkev na západe sa stal hlavnou autoritou pápež, pričom mu narastala nielen náboženská, ale aj politická moc. Duchovné a politické spory vyústili do rozkolu v roku 1054 po Kr., keď sa kresťanská cirkev rozštiepila. Neskôr

17) Napr. do roku 64 po Kr. sa kresťania v Ríme stali natoľko nepopulárnymi, že ich cisár Nero mohol použiť ako „obetných baránkov“ a zvaliť na nich vinu za požiar.

POZNÁMKY

sa rozštiepila aj cirkev na západe. V 15. storočí nastali hlboké rozpory medzi rímskokatolíckou cirkvou na čele s pápežom a protestantskými kresťanmi v Európe, ktorí sa búrili proti centralizovanej moci. Začala sa skúmať úloha pápeža a kňazov ako ľudských prostredníkov medzi Bohom a človekom, čím sa autorita cirkvi vážne spochybnila. Reformačné hnutie spustil nemecký mních Martin Luther, ktorý v roku 1517 zverejnil 95 výpovedí o odpustkovej praxi cirkvi. Luther bojoval proti kupčeniu v cirkvi a ostatným praktikám cirkvi, ktoré považoval za skazené a nebiblické. Druhá vlna reformačného hnutia sa spustila vo Švajčiarsku a viedol ju Ján Kalvín. Reformačia zasiahla hlavne strednú vrstvu obyvateľstva v Nemecku, Švajčiarsku, Anglicku, Škótsku, Francúzsku a Holandsku. Rímskokatolícka cirkev odpovedala na hnutia vnútornými reformami, formulovanými hlavne tridentským koncilom (1545 – 1563) a 2. vatikánskym koncilom (1962 – 1965).

V nasledujúcich storočiach kresťanstvo čelilo sekularizmu spoločnosti. Odpoveďou naň bola misijná činnosť kresťanstva, ktorá umožňovala cirkvám opäť získať svoj priestor v sekularizovanom svete zameranom na materiálny blahobyt pomocou rozvoja vedy a techniky. Kresťanstvo na západe postupne slablo, no v posledných desaťročiach sa rýchlo šírilo v oblastiach Afriky, Ázie a Južnej Ameriky. V súčasnosti je na svete okolo 2,3 miliardy kresťanov, čo tvorí asi 31,2 % svetovej populácie (pozri obrázok v kapitole 3). Z tohto počtu sa ku katolíckym cirkvám hlási približne 1,24 miliardy, k protestantským cirkvám 800 miliónov a k pravoslávnyim cirkvám 260 miliónov. V dôsledku štiepenia v cirkvi existuje v kresťanstve široká rozmanitosť prístupov k teológii, cirkevného vedenia, spôsobu a miesta uctievania a svetonázoru. Kresťanstvo nebolo nikdy celkom jednotné. Vždy jestvovali rozdiely v bohoslužobnej praxi i v ekleziológii.¹⁸⁾ Sú však určité oblasti viery, ktoré sú pre všetky denominácie¹⁹⁾ spoločné. Veriaci veria v jedného Boha, ktorý sa zjavil vo svojom synovi Ježišovi Kristovi. Tento Boh je stvoriteľom všetkého. Ľudstvo zhrešilo proti Bohu, v dôsledku čoho bolo od Boha odlúčené. Preto bol poslaný Ježiš Kristus, aby prostredníctvom svojej smrti zmieril ľudí s Bohom. Jeho smrť bola obeťou za hriechy ľudstva. Kristovo zmŕtvychvstanie je pre kresťanov porazením moci smrti, jeho nanebovstúpenie je znamením jeho moci. Veriaci očakávajú jeho druhý príchod, biblický koniec sveta, po ktorom budú s ním žiť naveky v nebi.

Boh je v kresťanstve definovaný ako jedna bytosť tvorená tromi osobami: *Otcou, Synom a Duchom Svätým - Svätou Trojicou*. Náuka o Trojici sa stala vyznaním cirkvi od chvíle, keď ju sformulovali tzv. cirkevní otcovia.²⁰⁾

Táto náuka hovorí:

1. Existuje iba jeden Boh.
2. Otec, Syn a Duch Svätý sú Bohom.
3. Otec, Syn a Duch Svätý sú tri rozdielne osoby.

18) Učenie o cirkvi.

19) Označenie náboženskej spoločnosti, cirkvi.

20) Tertullián, Athanasios, Augustinus Aurelius.

Všetky denominácie (vierovyznania) majú do istej miery spoločné praktiky, napríklad *krst* a *sväté prijímanie* alebo *Večeru Pánovu*. Krst je aktom prijatia do cirkvi, aj keď forma krstu sa v jednotlivých denomináciách líši. Po dosiahnutí určitého veku veriaci zvyčajne robia záväzok k viere, ktorý sa nazýva *birmovanie* (v katolíckej tradícii) alebo *konfirmácia* (v protestantských cirkvách). Kresťanské bohoslužby sú rozmanité, zahŕňajú spev piesní, modlitby, kážeň a eucharistiu (resp. Večeru Pánovu).

Je nutné poznamenať, že história kresťanstva je v skutočnosti históriou západnej civilizácie. Už takmer dve tisícročia kresťanstvo malo a má všadeprítomný vplyv na spoločnosť – v umení, jazyku, politike, práve, rodinnom živote, kalendárnych dňoch, v hudbe i myslení.

3 ISLAM

Islam predstavuje vývojovo tretí a najmladší náboženský systém, ktorý vznikol v semitskom prostredí Predného východu. Podobne ako v judaizme a kresťanstve sa aj v islame stala základom doktríny viera v jediného Boha. Často sa stretávame s tým, že pojem islam sa v Európe používa ako určitá stigma pre negatívne javy a úsudky o ňom sú veľmi zjednodušované a zovšeobecňované. Pritom hovoriť o islame všeobecne znamená to isté ako hovoriť o kresťanstve bez toho, aby sme upresnili, ktorú rovinu tohto náboženstva máme na mysli.

Islamské hnutie vzniklo v Arábii v siedmom storočí nášho letopočtu a hlásalo obnovenie pôvodného monoteizmu patriarchu Abraháma, podľa Koránu spravodlivého muža a proroka, ktorý položil základ riadnemu uctievaniu Boha vo svätyni Kaba v Mekke. Podľa islamského učenia nebol Abrahám ani Žid, ani kresťan, ale muž čistej viery a moslim (Korán 3,68). Samotné slovo „islam“ je odvodené od koreňa „s-l-m“, čo pôvodne znamená „byť zdravým“, „byť v poriadku“. Vo štvrtom slovesnom kmeni znamená „oddať sa“ (Božej vôli), „podrobiť sa“, čo z pohľadu viery znamená, že veriaci moslim sa bezpodmienečne oddáva do Božej opatery. Moslimovia, ktorí sa odovzdávajú a podrobujú Bohu vravia, že ich náboženstvo je uceleným spôsobom života, kde sa nerobí rozdiel medzi náboženským a svetským a kde všetko podlieha islamskej moci a predpisom.²¹⁾

3. 1 Vznik a vývoj islamu

Zakladateľ islamu Mohamed sa narodil v roku 570 n. l. v Mekke ako pohrobok. Krátko po počatí bol jeho otec Abdalláh zavraždený. Keď mal šesť rokov, zomrela mu aj matka. Ujal sa ho starý otec Abú Muttalib a potom jeho strýko Abú Tálíb. V mladosti pásol ovce a neskôr sprevádzal karavány. Ako 24 ročný sa stretával s bohatou vdovou Chadídžou, ktorá bola o 20 rokov staršia. Najskôr pre ňu pracoval ako obchodný agent, neskôr sa s ňou oženil a jeho sociálne postavenie sa výrazne zmenilo. Stal sa bohatým a váženým občanom Mekky. Podľa tradície často cho-

21) DENNY, M. D.: *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 2003.

POZNÁMKY

dieval do jaskýň blízko Mekky, kde odpočíval. Tu sa mu asi v roku 610 (alebo 611) zjavil anjel Gabriel a povolal ho za Alláhovho proroka. Dlho sa nezmieňoval o tomto zážitku. Nakoniec, keď ho jeho žena povzbudila, že ten hlas bol skutočný, sa zveril svojmu strýkovi Abu Bakr-ovi. Jeho manželka a strýko sa stali prvými moslimami. O niečo neskôr, v roku 612 alebo 613, vystúpil aj na verejnosti. Mohamed rozprával o Božej všemohúcnosti, o tom, že Boh stvoril človeka a celý svet a nariadil ako treba žiť. Hovoril o konci sveta a poslednom súde, kde Boh bude súdiť všetkých ľudí. Tí, čo ho vo svojom živote budú vyznávať a žiť podľa prikázaní sa dostanú do raja, kde budú mať všetkého dostatok. Naopak neveriaci sa dostanú na miesto trápenia, do pekla a večného ohňa. V roku 622 mal už 150 nasledovníkov, čo v predstaviteľoch mesta vyvolalo obavy. Mohamed o sebe hlásal, že je Božím poslom a vzniklo nebezpečenstvo, že si môže nárokovať osobitné postavenie v meste. Zároveň ním hlásaný monoteizmus mohol ohroziť príjmy mesta, nakoľko na púte ku Kábe²²⁾ chodilo mnoho vyznávačov najrôznejších božstiev z okolitých miest. Obyvatelia Mekky žili pomerne uvoľneným mravným životom a bolo pre nich ťažké zachovať to, čo hlásal Mohamed. Mohamed postupne začal presídľovať svojich prívržencov do Jathribu²³⁾. Ako posledný odišli on so svojim priateľom Abú Bakrom a do Jathribu dorazili v septembri v roku 622. Tento nedobrovoľný odchod (hidžra) je považovaný za začiatok moslimského letopočtu. v Mohamedovom živote hidžra znamenala výrazný zlom. Kým v Mekke bol len hlásateľom nového náboženstva, v Jathribe sa stal politikom, zákonodarcom, sudcom, vojvodcom a zakladateľom novej spoločnosti. Nová spoločnosť sa už neopierala o kmeňové zväzky, ale o islam. Nová spoločnosť, moslimská obec nazývaná umma²⁴⁾, vystupovala v medinskej ústave ako klasický kmeň. Jeho členovia boli navzájom bratmi a sestrami a mali sa navzájom chrániť a brániť.²⁵⁾

Mohamed si postupne získaval ďalších a ďalších nasledovníkov, aj z radov okolitých beduínskych kmeňov. Po mnohých bojoch a rokovaníach si získal aj Mekku. Po svojej poslednej púti do Mekky Mohamed zomrel dňa 6. júla 632. Nad jeho hrobom vybudovali neskôr veľký náhrobok a nad ním Prorokovu mešitu, ktorá je po Kábe druhým najposvätejším miestom moslimov. Nakoľko Mohamed neurčil svojho nástupcu, určili ho jeho najbližší. Kalifom²⁶⁾ sa stal jeho najvernejší priateľ Abú Bakr. Takto boli zvolení prví štyria kalifovia: Abú Bakr (632 – 634); Omar (634 – 644); Othmán (644 – 656); Alí (656 – 661). Moslimská tradícia týchto kalifov nazýva pravovernými.

Každý z nich sa niečím vyznačoval. Abú Bakr nariadil spísať Korán, ktorý sa dovtedy tradoval iba ústne. Omar stanovil najdôležitejšie zákony a predpisy a začal mohutnú expanziu, v dôsledku ktorej moslimovia v priebehu niekoľkých desiatok

22) Kába je ústredná svätyňa moslimov a cieľ účastníkov púte do Mekky. Svätyňa má tvar štvorhranej budovy a je postavená na nádvorí Veľkej mešity v Mekke. Na južnej strane má vo výške očí vmurovaný posvätný *Čierny kameň*, najpravdepodobnejšie meteorit. Jej súčasná podoba je z roku 684. Je zakrytá plachtou z čierneho brokátu, ktorá sa každoročne obnovuje.

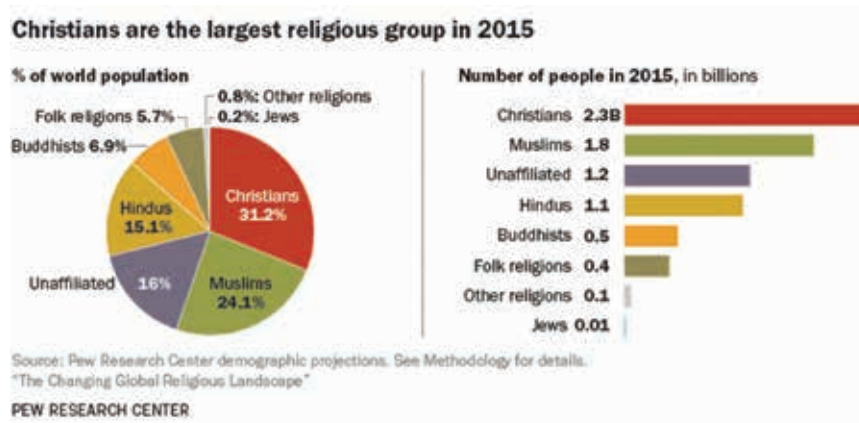
23) Dnes Medina.

24) Umma je starý nábožensko-spoločenský termín pre oblasť náboženstva, spoločných hodnôt a záujmov. Podľa Koránu je ummou každá náboženská obec.

25) MOLNÁR, J.: Kresťanstvo a islam. In: *Rozmer*, 2000, č. 2.

26) Chalífa je ten, kto niekoho nasleduje, ide za niekým.

rokov ovládli celý kultúrny svet, od čínskeho múru cez severnú Afriku a španielsky polostrov až po stred dnešného Francúzska. Othmán neúnavne redigoval a kanonizoval text Koránu. Počas Alíhovho vedenia sa začala roztržka v moslimskom svete. Po Alím kalifát prevzal rod Umajjovcov (661 – 750) a potom rod Abbásovov (750 – 1258).²⁵⁾ Keď v roku 1258 Mongoli vyplienili Bagdad, došlo k pokusom obnoviť kalifát, ale úrad už nikdy nezískal skutočnú moc. Titul kalifa nebolo ľahké získať, nakoľko sa vyžadovala celistvosť ummy, náboženskej obce. Posvätnosť kalifa časom rástla, ale politicky bol tento titul oslabovaný. V dôsledku veľkej arabskej expanzie v 7. a 8. storočí sa kalifovia stali bohatými a túžili po úspechu aj vo vede a vzdelanosti. Dali prekladať klasické diela antiky a zakladali školy. Islamská vzdelanosť bola až po nástup novoveku vrcholom svetovej kultúry. Rozvinuli antickú vedu, vytvorili nové vedné disciplíny. V tejto dobe vyrástli osobnosti ako Alfarabius, Avicena, Averoes a iní. Neskôr však tento rozmach ustal a nastal úpadok. V 18. storočí zažíval moslimský svet podobnú krízu ako kresťanstvo v 16. storočí. V posledných desaťročiach islam rapídne rastie v Afrike, Ázii, ale aj Amerike, či Európe. Podľa štatistiky z roku 2015 tvoria moslimovia 24,1 % svetovej populácie, teda cca. 1,8 mld. veriacich.

Obrázok č. 3. : Náboženské skupiny v roku 2015²⁷⁾

3. 2 Sväté knihy islamu

Korán, ako najsvätejšia kniha islamu, obsahuje Božie zjavené vedenie. Mohamedovi bol Korán zjavený tajuplným procesom verbálneho vniknutia, ktorý mu podľa moslimov sprostredkoval anjelný Gabriel. Moslimovia tvrdia, že Korán obsahuje výlučne Božie slová a žiadne iné prímеси ľudského pôvodu, či od Mohameda alebo z iných zdrojov, a vyjadruje večne existujúcu pravdu. Mohamed prijal a šíril koránske recitácie v tej podobe, v ktorej mu boli odovzdané. Keď žil Mohamed v Mekke, údajne dostával výroky výlučne v spomínanej jaskyni blízko Mekky. Tieto výroky sú kratšie a jazykovo a štylisticky lepšie. V Jathribe zase údajne prijímal zjavenia spontánne a kdekoľvek najmä vtedy, keď sa zhováral so svojimi priateľmi na dvore. Každý jeho výrok ostal v pamäti poslucháčov.

27) HACKETT, C. - MCCLENDON, D.: *Christians remain world's largest...*, 2017.

POZNÁMKY

Korán sa delí na súry (kapitoly) a na áje (verše). Rozsahovo zodpovedá približne 4/5 Novej zmluvy Biblie. Kanonizovaný text má 114 súr a od 6204 do 6236 ájí v závislosti od koránskych škôl. Súry sú zoradené viac-menej podľa ich dĺžky. Prvá súra je krátka modlitba, ktorá je podobne ako Modlitba Pánova v kresťanstve (Otčenáš) pre moslimov vzorom modlitby. V preklade znie takto: „V mene Boha Milosrdného, Milostivého. Chvála Bohu, Pánovi celého ľudstva, milosrdnému, milostivému, vládcovi súdneho dňa! Teba uctieваме a Teba o pomoc žiadame, veď nás cestou priamou, cestou tých, ktorých si zahrnul svojou milosťou, nie tých, na ktorých sa hneváš, ani tých, ktorí blúdia!“²¹⁾ Moslimovia veria, že Boh zoslal svoje slovo na svet ako oživujúcu recitáciu a písanú knihu, čo sú dve navzájom sa dopĺňajúce stránky ústredného javu Božej prítomnosti skrze posvätnú reč. Veria, že pokiaľ je Korán recitovaný riadne, na prednášača a poslucháča zostupuje Božia prítomnosť v podobe jeho *sakíny* (pokoj a pocit), že človeka chráni a vedie Božia prítomnosť.

Mohamedov úspech v nemalej miere spočíval aj v jeho charizmatickej osobnosti, ktorá sa prejavovala múdрым učením a uvážlivým názorom na najrôznejšie otázky. Viedol svoj ľud ako vojenský veliteľ, kázal im ako duchovný radca a súdil ich podľa Božieho zákona. Mohamed bol neustále na očiach verejnosti, ale napriek tomu viedol veľmi usporiadaný súkromný život plný modlitby, rozjímania, pôstu a duchovných cvičení. Počas jeho života začali ľudia považovať jeho slová za neomylné a jeho činy a gestá za hodné napodobňovania. Starí Arabi označovali slovom *sunna* akýkoľvek zavedený „spôsob / cestu“ života, ktorý videli u Mohameda. Keď zomrel, moslimovia u neho stále hľadali vedenie. V tom, čo si pamätali z jeho slov a činov. Tie sa zachovali v ústne podávaných správach, tradíciách nazývaných *hadíth*. Pokiaľ jednotlivec alebo obec nenašli v Koráne žiadnu radu alebo odpoveď na konkrétny problém, spomenuli si na Mohamedovu sunnu a dúfali, že tam nájdu riešenie. *Hadíth* pozostáva z dvoch častí. Prvú časť tvorí reťazec osôb, prostredníctvom ktorých sa správa dostala k zapisovateľovi. Reťaz siaha pokiaľ možno až k očitému svedkovi Mohamedovho počínania. Druhú časť tvorí skutočný príbeh alebo správa o tom, čo Mohamed povedal alebo urobil. Z *hadíthov* sa vytvorilo šesť kníh, ktoré sa považujú za správne, používa ich mohamedánska teológia i právo a majú normatívny charakter.

3. 3 Päť pilierov islamu

Pre každého veriaceho je dôležité praktizovanie piatich základných náboženských povinností, ktoré sa nazývajú *piliere islamu* a sú záväzné pre každého moslima. Spolu vytvárajú silnú vnútornú štruktúru ummy, vymedzujú ju a bránia voči okoliu (moslimovia majú silný zmysel pre rozlišovanie medzi sebou, teda moslimami a nemoslimami).

Prvým pilierom islamu je vyznanie viery - *šaháda*, v ktorom moslim vyhlasuje: „Vyznávam, že niet božstva okrem Boha a Mohamed je Božím poslom“. Ak niekto so zbožným predsavzatím (*nijja*) a úprimným presvedčením vysloví toto vyznanie, stáva sa moslimom.

Druhým je modliba - *salát*. Je to rituálna modlitba pozostávajúca z pevne stanovených telesných pozícií a textov. Vykonáva sa päťkrát denne, pričom pred každou je potrebné vykonať rituálnu očistu jednotlivca. Salát sa vykonáva na sviatí, na obed, neskoro poobede, pri západe slnka a večer.

Tretím pilierom je almužna ustanovená zákonom - *zakát*. Je to akási náboženská daň, ktorá sa odvádza z určitých druhov majetku a je povinná pre všetkých, ktorých majetok presahuje presne stanovené minimum. Je symbolom hlbokého zmyslu moslimov pre obec. Veriaci si vzájomne hmotne vypomáhajú, čím zlepšujú súdržnosť a bezpečnosť ummy. Takáto podpora ummy znamená uctievanie Boha.

Štvrtým pilierom je pôst – *saum*, či *sijam*. Moslimovia ho musia dodržiavať v *ramadáne*, deviatom z dvanástich lunárnych mesiacov moslimského kalendára. Ramadán trvá 29 alebo 30 dní. Od svitania do súmraku je zakázané jesť, piť, požívať lieky, fajčiť alebo sa oddávať zmyslovej rozkoši. Večer je dovolené jesť a užívať si manželských radovánok. Na chorých, deti, starých ľudí a iné skupiny sa povinnosť pôstu nevzťahuje. Okrem toho moslimovia nesmú nikdy jesť bravčové mäso, krv a piť alkohol.

Piatym pilierom je púť do Mekky - *haddž*. Je to jediný pilier, ktorý nie je celkom povinný. Má sa vykonávať iba vtedy, keď to dovoľujú osobné, finančné a rodinné okolnosti. Haddž umožňuje veriacim cestovať k posvätnému miestu, kde podľa moslimov žil Adam a Eva, kde Abrahám a jeho syn Izmael postavili Kábu ako prvý chrám Jediného Pravého Boha, a kde Mohamed často zvolával k modlitbe. Existujú dva druhy púte. Malá púť - *umra* (trvá jeden deň) a veľká púť - *haddž* (trvá sedem dní).

4 HINDUIZMUS

Ázia je prakticky domovom všetkých piatich svetových náboženstiev, ale aj mnohých menších (napr. zoroastrizmu, parsizmu ²⁸⁾, džinizmu ²⁹⁾ a pod.). Samotný hinduizmus je náboženstvom indického subkontinentu. Vyvíjal sa viac ako tritisíc rokov a neustále prijímal nové podnety. Široké historické skúsenosti spojené s kultúrnou a zemepisnou rôznorodosťou vytvárajú akúsi nemožnosť akejkoľvek stručnej či jednoduchšej definície tohto náboženstva. Hinduizmus v sebe zahŕňa najrozličnejšie formy náboženského života hinduistov, od fetišizmu ³⁰⁾ až po polyteizmus. Je možné povedať, že toto náboženstvo je reformovaným brahmanizmom, ktorý vychádza z Véd. *Védy* sú posvätné texty zjavené starovekým mudrcom, ktoré vznikli približne v rokoch 1500 – 500 pred Kr. Veda znamená poznanie, vedomosť. Pôvodne boli zbierkami hymnických rituálnych formúl (mantier), ktoré sa pri obetách recito-

28) Zoroastrizmus je staroiránske dualistické náboženstvo, ktoré vzniklo v rokoch 1500 – 1000 pred Kr. a je úzko spojené s učením proroka Zoroastra. Podľa neho vo svete prebieha boj medzi svetlom a tmou a jeho učenie je obsiahnuté v spise Avesta. Parsizmus je indická forma zoroastrizmu, ku ktorej patrí predstava o nadľudských duchovných bytostiach - anjeloch.

29) Džinizmus vznikol v Indii súčasne s budhizmom a je náboženstvom askézy, láskavosti a nenásilia.

30) Fetišizmus je primitívne náboženstvo, ktoré uctieva fetiš – predmet, od ktorého sa očakáva ochrana proti zlým duchom, démonom a iným prírodným silám.

POZNÁMKY

vali bohom. Okrem štyroch véd (*Rgvéda, Jadžurvéda, Sámavéda, Atharvavéda*) k zbierke patria aj eposy *Ramájána a Mahábhárata*. Jadro tvorí známa *Bhagavadgíta*. Rovnako sem patria aj filozoficko-náboženské texty *Upanišád*, ktoré sa viac zameriavajú na hľadanie vnútorného boha a kladú dôraz na pátranie po podstate univerzálnej sily obsiahnutej vo všetkých veciach. Korene náboženstva teda siahajú do polovice 2. tisícročia pred Kr. Prívrženci náboženstva veria, že je posvätný nielen obsah týchto textov, ale aj zvuk ich slov. Veria, že védy nie sú výtvorom ľudí, ale boli ľuďom zjavené a v ich slovách je ukrytá moc bohov.

Obrázok č. 4.: Symboly hinduizmu ³¹⁾

(Vľavo je symbol Óm, najposvätejšia slabika v hinduizme, symbolizuje brahmu a áthman. Óm je zvuk, ktorý sa spája s absolútnom. Vpravo je svastika, ktorá je druhým najsvätejším symbolom v hinduizme. Je symbolom prosperity, šťastia, večného kolobehu. Neskôr bol tento symbol prevzatý a zneužitý nacistickou ideológiou)

Hinduizmus nemá zakladateľa, ale vetvy tohto náboženstva majú podobu filozofických škôl, ktoré sa v niektorých oblastiach líšia. Škola, ktorá má najviac nasledovníkov vznikla približne v deviatom storočí po Kr. a viaže sa k učeniu filozofa *Šankaru*. Šankara, ako vyznávač brahmanizmu, postrehol jeho krízu v tom, že už nedokáže uspokojiť potreby Indov a preto začal brahmanizmus reformovať. Základom reformácie boli Védy (preto sa i škola volá *védanta*). S ich pomocou zjednodušil polyteizmus a vytvoril osobitý indický panteizmus na nábožensko-filozofickom základe. ³²⁾ Prispôsobil náboženstvo potrebám ľudu a tak ho priblížil ľuďom. Popri existujúcich obradoch vytvoril nové, skvostné obrady, do ktorých zapojil ľudí a do prostriedku postavil *Brahmu* ako najvyššieho boha – stvoriteľa. V najstarších védskych textoch je Brahma pozostatkom po najvyššej bytosti *Purušovi*, ktorého odťaté časti tela sa pretvárajú na kozmické javy a od jednotlivých častí tela sa odvodzujú štyri triedy ľudí. Tento boh je jeden a nemá nijaký tvar, obsahuje v sebe celý vesmír, je všade. Rozliční bohovia vyjadrujú rozličné aspekty tejto jedinej božskej reality.

31) Swastika, 2017.

32) Panteizmus je učenie, ktoré stotožňuje Boha s prírodou, so svetom. Je to učenie o Bohu vo všetkom, presvedčenie, že „Boh“ a „skutočnosť“ sú to isté, že nami zažitá konečná skutočnosť nevznikla z dôvodu stvorenia slobodnou všemohúcnosťou Boha, ale len rozvojom jeho vlastného bytia.

Aj ľudská duša v sebe obsahuje kúsok brahmy. Cieľom hinduistu je ukončiť kolobeh znovuzrodení a naveky sa spojiť s božstvom. Všetky rituály a kulty, uctievanie rozličných bohov sú vlastne cestou k dosiahnutiu Brahmy, splynutiu s ním, čo je vlastne spasenie. Na to slúži cesta poznania, ktorou je štúdium posvätných textov, meditácie, *jógy* a cesta zbožnosti, uctievania bohov. Všetku činnosť musí človek viesť v súlade s *dharmou*, prirodzeným zákonom vesmíru.

Dosiahnuť tento stav splynutia je veľmi ťažké, nakoľko tento viditeľný svet vždy rozptyľuje človeka a nedovoľuje mu sústrediť sa na dosiahnutie cieľa. Ani samotná smrť neprináša spomínané splynutie, pretože kto sa počas života vedome neuberal cestou k Brahme, ten tak nebude môcť urobiť ani vo smrti. Teóriu toho, ako sa duša človeka (*áthman*) dostane do brahmanu závisí od karmy, teda od skutkov a odmien, či trestov za ne. Podľa učenia hinduizmu je duša človeka nesmrteľná a telo je iba dočasným príbytkom duše. Telo je vlastne nepodstatné. Po smrti sa duša narodí v inom tele, čo hinduizmus nazýva *samsárou* (niektorí píšu, že správny tvar je „*sansára*“), reinkarnáciou, novým narodením. Pre veriaceho hinduistu je život utrpenie, preto ho netrápi strach zo smrti, ale strach z nekonečného kolobehu životov bez konca a zmyslu. To, v akej forme sa duša znovu narodí, závisí od skutkov a ich dôsledkov. *Samsára* vyžaduje, aby sa ten, kto v pozemskom tele hrešil a konal zlo, musí sa narodiť toľkokrát, kým sa celkom neočistí. Problémom človeka je jeho žiadostivosť a sebeckosť, ktoré sú príčinou tohto kolobehu. Po očistení duše príde vyslobodenie zo *samsáry* ako výsledok správneho žitia. Zlé skutky vedú k tomu, že sa duša znovuzrodí na nižšej spoločenskej úrovni alebo dokonca ako súčasť sveta zvierat.

Podľa Šankaru si pre spásu a vyslobodenie zo *samsáry* treba uvedomiť, že všetko je len ilúzia. Človek dosiahne vyslobodenie vtedy, keď si uvedomí, že jeho *athman* je totožný a jednotný so svetovým brahmanom. Tomu napomáha aj *jóga*. Cieľom *jógy* je zažiť jednotu s tým, čo je najvyššie. *Jóga* je viac ako telesné cvičenie. Podstatou *jógy* je zastavenie víru myšlienok, dokonalé upokojenie myslenia, dosiahnutie zjednoteného vedomia a uvedomenia si jednoty všetkých vecí.

V súčasnosti sa hinduizmus stáva stále obľúbenejším aj mimo územia Indie a Nepálu. Jeho učenie priťahuje množstvo ľudí na celom svete. *Jógu* a iné duchovné cvičenia pochádzajúce z hinduizmu dnes praktizujú na celom svete. Zvyšuje sa aj popularita náuky o prevtelovaní, ktorej aj na Slovensku verí stále väčší počet obyvateľov. Celkový počet veriacich sa pohybuje okolo jednej miliardy, pričom prevažnú časť tvoria Indovia (v ostatných krajinách je ich celkovo asi okolo 25 – 30 miliónov).

4. 1 Kastový systém

Hinduistom sa človek nestáva konvertovaním a prijatím tohto náboženstva, ale splynutím s daným sociálnym a náboženským spoločenstvom, narodením sa do niektorej z kást. Kastu tvorí skupina s rovnakými predpismi, zvykmi a tradíciou. Kastový systém je postavený na štyroch spoločenských triedach (kastách), do ktorých sa na základe svojej karmy človek rodí. Hinduizmus definuje štyri duchovné štádiá, v ktorých človek realizuje svoj duchovný život: *brahman*, *kšatrija*, *vaišja*, *šúdra*. Brahmani sú kastou učiteľov a kňazov. *Kšatrijovia* sú bojovníci a aristokrati.

POZNÁMKY

Do kasty vaišja patria roľníci, remeselníci i obchodníci. Táto kasta vlastne udržiavala a podporovala prvé dve. Šúdrovia sú robotníci a sluhovia ostatných troch kást. Podľa tradície za vznikom tohto usporiadania spoločnosti stojí stvoriteľ vesmíru. Každú kastu stvoril z inej časti svojho tela. Brahmani pochádzajú z hlavy, kšatrijovia z pliec, vaišjovia zo stehien a šúdrovia z chodidiel. Dobrá karma vedie k tomu, že človek sa rodí do vyššej kasty. Uzatváranie manželstiev mimo vlastnej kasty je zriedkavé a zvyčajne opovrhované.

V najvyššej kaste sa brahman od detstva (od siedmich rokov) učí Védy naspamäť. V druhej etape života si zakladá rodinu, má povinnosť sa oženiť a vychovať synov, ktorí by ďalej plnili posvätné zákony. V dospelosti, keď jeho deti vyrástli sa uťahuje do samoty, kde medituje a snaží sa umŕtviť svoju žiadostivosť a stáva sa askétom, putuje z miesta na miesto a žije duchovným životom.

Kastový systém bol v Indii oficiálne zrušený, ale v myslení ľudí a v praxi nedošlo k výrazným zmenám.

4. 2 Bohovia v hinduizme

Hinduisti uctieujú mnoho bohov. Veria, že množstvo bohov je iba prejavom tej istej, jedinej, najvyššej božskej podstaty. Tento boh môže mať veľa mien. Veriaci uctieva jedného boha alebo viacerých, čo závisí od rodinnej výchovy, príslušnosti k spoločenstvu, či na základe vlastnej voľby. V súčasnosti veriaci uctieujú hlavne dvoch bohov: *Šivu* a *Višnu*.

Šiva je božstvo, ktoré charakterizujú protiklady, či extrémny. Môže byť hrozivý a pritom láskavý. Spája sa so životom i so smrťou, so sexualitou, môže byť radostný, ale aj neláskavý a asketický. Jeho manželkou je láskavá *Párvati*. Ich syn *Ganéša*, boh so sloňou hlavou, zdvíha bremená a odstraňuje prekážky na ceste životom. Oddanosť bohu *Šiva* je známa ako *šivaizmus*.

Višnu bol pôvodne bohom oblohy. Zjavuje sa v mnohých podobách, hlavne v časoch núdze a temnoty. Tieto jeho podoby, vtelenia sa nazývajú *avatári*. Višnu má celkovo desať avatárov, vtelení, z ktorých deväť sa už uskutočnilo (napr. *Krišna*, *Ráma*). Desiate vtelenie veriaci očakávajú na konci nášho veku. Uctievanie Višnu je dnes prekvitajúcim výrazom hinduizmu. Je mu zasvätených mnoho chrámov. Višnu bojuje proti zlu, presadzuje zákon a správnosť, rozkazuje démonom a ničí ich. Podporuje a udržiava univerzum.

Védská tradícia sa počas dejín spájala s menšími lokálnymi tradíciami, ktoré si prispôbovala. Takto v indickej mytológii vzniklo mnoho povestí o tom, ako sa veľkí bohovia vtelovali do menších, sobášili sa s rozličnými bohyňami, v dôsledku čoho sa v hinduizme vyvinulo tisíce božstiev a náboženských spoločenstiev s odlišnými rituálmi a tradíciami.

Hinduistická bohoslužba sa nazýva *púdžá*. V chráme je možné nájsť vyobrazenie božstva, ktorému je chrám zasvätený a pre ktorého sa slúži bohoslužba. Každý chrám má svojich kňazov. Mnohí z nich sú brahmani a tí vykonávajú rituály. Uctievanie si zvyčajne vyžaduje sochu božstva, ktorú rituálne umývajú a ponúkajú jej aj

jedlo. Veriaci sa zúčastňujú obradu kolektívne, ale božstvo zvyčajne uctievaajú individuálne. Vo veľkých chrámoch sa konajú obrady po celý deň. Veriaci božstvám obetujú modlitby, niekedy ozdobiajú sochu božstva vencami kvetov a kadidlom.

POZNÁMKY

5 BUDHIZMUS

Zakladateľom budhizmu je *Budha*. Historická osobnosť, ktorá je dnes už opradená legendami a mýtmi. Budha, rodným menom *Siddhártha Gautama* zo šľachtického rodu Šákjov sa narodil približne v roku 563 pred Kr. a žil v dobe prudkých spoločenských zmien, ktoré vyústili do rozkladu starých rodových hodnôt. Mladý Siddhártha mal zdediť trón po svojom otcovi. Vynikal v bojových umeniach a bol sľubným budúcim vládcom. V šestnástich rokoch sa oženil s *Jašódharou*. Aj keď bol obklopený množstvom služobníctva, prepychom a bohatstvom, nebol šťastný. V životopisoch sa uvádza, že keď ako dvadsaťdeväťročný prechádzal okolo otcovho paláca, uvidel ľudí sužovaných chorobami, starobou a pohrebný sprievod. Keď mu pohonič prezradil, že choroby, staroba a smrť sú vlastné všetkým ľuďom, Siddhárta zmalomyselnel, zavrel sa vo svojej komnate a premýšľal nad tým, čo videl. Keď potom uvidel potulného žobravého mnícha povzneseného nad všetku biedu a utrpenie sveta odprisahal, že sa zriekne svojho postavenia, odíde z domu a bude hľadať liek na utrpenie a smrť. Po opustení paláca si skrátil vlasy, kráľovský odev vymenil za prostý odev okoloidúceho lovca, prepustil sluhu i kone. Pripojil sa k potulným mníchom a venoval sa jóge, ktorá ho však neuspokojovala. Potom sa niekoľko rokov oddával prísnej askéze a krutým hladovaním sa snažil prinútiť svoje telo k poslušnosti a zbaviť sa všetkých túžob, ktoré ho viažu k samsáre s jej nekonečným utrpením. Utrpenie sa mu nepodarilo ovládnuť, ale iba zvyšovať, a tak sa na prahu smrti rozhodol púťovať ďalej, až sa usadil v háji neďaleko malej dediny Gajā. Tam ukončil askézu a začal s meditáciou, ktorá naplnila jeho dušu hlbokým pokojom a blaženosťou. Prešiel niekoľkými stupňami meditácie, ktoré upokojili a vyčistili jeho myseľ. Takto pochopil a preskúmal všetky zákonitosti a tajomstvá *samsáry*, opätovne prežil svoje minulé životy. Pochopil, že život je utrpenie a skutočný pokoj získa človek len vtedy, keď vykorení zo seba všetky túžby a dosiahne *nirvánu*.³³⁾ Takto približne v roku 528 pred Kr. pod „stromom prebudenia“ dosiahol Siddhártha vo veku 35 rokov osvietenie, ktoré radikálne zmenilo celú jeho bytosť a stal sa Budhom, prebudenou, osvietenou bytosťou, ktorá sa vymanila spod svojej individuality, spod svojho sústredenia sa na svoje ja. V nirváne zažil skutočnú vnútornú realitu, nadosobnú, večnú realitu, ktorá prežiarila jeho bytosť tak, že tí, čo sa s ním stretávali, sa k nemu približovali so spontánnou úctou.³⁴⁾ Budha pri strome zotrval sedem týždňov, vychutnával si plné poznanie a uvažoval, či by bolo prospešné pokúsiť sa ostatných naučiť to, čo odhalil. Nakoniec sa rozhodol, že sa o svoje poznatky podelí s ostatnými a tak sa začalo jeho 44 rokov trvajúce kazateľské pôsobenie. Bývalí druhovia ho

33) Ponorenie sa bytia do bytia bez túžob. Už počas života dosiahnutý stav spasenia cestou zániku životných túžob. V budhizme je nirvána stavom najvyššej blaženosti, splynutím s božskou prapodstatou, rozplynutím sa v nej.

34) LIPTAY, L.: Kresťanstvo a budhizmus.[online]. In: *Rozmer*, 2000, č. 3.

POZNÁMKY

privítali s nesmiernou úctou a Budha predniesol svoje prvé kázanie, v ktorom hlásal učenie o *štyroch vznešených pravdách*:

1. Pravda o existencii utrpenia (celý život je utrpenie).
2. Pravda o príčine utrpenia (utrpenie vyrastá z túžby, žiadosti).
3. Pravda o odstránení utrpenia (utrpenie možno odstránením túžby).
4. Pravda o ceste vedúcej k odstráneniu utrpenia (túžbu možno odstrániť na osemdielnej ceste).

Týmto svojim kázaním podľa budhistickej tradície „roztočil koleso dharmy“³⁵⁾. „Pravdu o trápení Budha sformuloval takto: Zrodenie je trápenie, starnutie je trápenie, choroba je trápenie, smrť je trápenie, byť spojený s tým, čo nám nie je milé, je trápenie, byť odlúčený od toho, čo nám je milé, je trápenie, ak nedostaneme to, po čom túžime, je trápenie. Tým chcel povedať, že všetko v živote je nejakým spôsobom spojené s trápením. Príčinou vzniku trápenia je smäd, túžba po bytí, po šťastí, po úspechu, po sebauplatnení atď. Uspokojenie túžob zrodí nové túžby, smäd zostáva naďalej a viaže nás k sansáre cez nekonečný rad znovuzrodení, ženúc nás stále k novému uspokojeniu a k stále novému trápeniu. Ukončenie trápenia sa deje skrze uhasenie smädu, postupné utíšenie, až po totálne vykorenenie túžby. Cesta, na ktorej sa to uskutočňuje, je Budhom naznačená, vznešená osemdielna cesta. Pozostáva z nasledujúcich činností: správny názor, správny zámer, správna reč, správne konanie, správne živobytie, správne úsilie, správna bdelosť a správna meditácia.“³⁴⁾

Obrázok 5: Najstarší budhistický symbol Dharmachakra, alebo Koleso Dharmy – symbol reprezentujúci Budhovo učenie o osemdielnej vznešenej ceste.³⁶⁾

Budha postupne získaval nasledovníkov zo všetkých kást, založil mníšsky rád pre mníchov i mníšky. Zomrel na následky zažívacích porúch približne vo veku 80 rokov (asi 483 pred Kr.). Jeho telo spálili, rozdelili na osem častí, nad ktorými postavili mohyly.

5. 1 Rozdelenie budhizmu

Asi sto rokov po Budhovej smrti sa budhistická obec na svojom koncile rozštie-

35) Večne platného učenia. Dharma má však dvojaký význam: Je to „náuka, učenie“, ale tiež „cesta“, ktorú hlása Budha

36) Budhizmus, 2017.

pila na dve časti: *Théravédsky*³⁷⁾ budhizmus a *Mahájánsky* budhizmus. Popis veľkých udalostí Budhovho života sa v oboch zhoduje, ale oba smery z neho odvodzujú dve rozdielne poňatia Budhu.

Théravédsky budhizmus tvrdí, že Budha je jedinečnou bytosťou súčasného veku, ktorý dosiahol postavenie, ktoré iní v tomto veku nedosiahnu. Je to konzervatívny smer, ktorý spísal tzv. *Pálijský kánon*.³⁸⁾ Ten je známy ako *Tripitaka* (Tri koše) zložený z troch zbierok: *Vinajapitaka* (obsahuje mníšske pravidlá), *Suttapitaka* (zbierka Budhových rečí), *Abhidharmapitaka* (súbor scholastických textov, ktorý systematicky rozpracováva a vykladá texty Suttapitaky). V centre Théravédy je učenie, že človek je v podstate nezávislým jedincom a jeho spása je nezávislá od spásy ostatných. Tvrdí, že človek je vo svete odkázaný sám na seba, a keďže nejestvujú bohovia, prírodné sily, ktoré by napomáhali osvieteniu človeka, musí jednotlivec z vlastnej sily pracovať na svojom spasení. Veriaci tohto smeru nepokladajú Budhu za božskú bytosť, ale za obyčajného človeka, ktorý dosiahol osvietenie, ale naďalej zostal človekom, ktorý prostredníctvom svojho učenia vedie svet. Táto forma budhizmu sa sústreďuje na kláštorný spôsob života naplnený meditáciou, študovaním Budhovho učenia a askézy.

Základom mahájánskeho budhizmu je, že jednotlivec a spoločnosť sú neoddeliteľné. Človek je tvor závislý od sveta a od spoločnosti, nie je sám. Pomáhajú mu bohovia a nadprirodzené bytosti. Preto uctieva Budhu ako boha, rovnako aj iných bohov, ktorí žijú v raji a pomáhajú ľuďom dosiahnuť osvietenie. V mahájánskom budhizme je veľmi dôležitým pojmom *bódhisattva*, ktorý označuje bytosť, ktorá smeruje k osvieteniu nie pre svoje dobro, ale pre dobro ostatných. Rovnako označuje bytosť, ktorá už k osvieteniu dospela, ale zriekla sa nirvány, aby mohla ostatných zbaviť utrpenia. Mahájána chápe kozmos ako obrovskú sústavu mnohých vesmírov, z ktorých sú mnohé rajom, vládne v nich jeden Budha a jeho zásluhy pomáhajú trpiacim bytostiam. Tieto ríše tiež obýva mnoho bódhisattvov, ktorí sa usilujú o zmenšenie utrpenia. Tento smer kladie dôraz na vieru v zástup bódhisattvov³⁹⁾ a budhov.

Pre všetkých budhistov platia aj základné etické pravidlá, tzv. budhistické päťero:

1. nezabíjať živé tvory,
2. nekradnúť,
3. necudzoložiť,
4. neklamať,
5. nepiť opojné nápoje.

Budhistické chrámy sú zvyčajne jednoducho zariadené. Vo svätyniach sa uctieva vyobrazenie Budhu. Pred neho je možné klást' obetné kvety a potraviny. V mahájánskom budhizme sa vystavujú aj vyobrazenia bódhisattvov, v théravédskom je vyobrazený len Budha. Pri chráme je aj ubytovanie pre mníchov a veľmi dôležité sú meditačné miestnosti. Budhisti praktizujú svoju vieru individuálne alebo v spoloč-

37) Théravédsky budhizmus býva označovaný aj ako „Hinajana“, Hinajánsky budhizmus.

38) Zbierka budhistických posvätných textov.

39) Medzi nebeskými bódhisattvami je najmocnejší a najvládnejší Avalókitéšvara.

POZNÁMKY

čenstve. V domácnostiach sa často nachádza miesto s vyobrazením Budhu, kde sa veriaci modlí a medituje.

5. 2 Rozšírenie budhizmu

Spočiatku malo Budhovo učenie veľkú podporu aj kráľovského rodu, čo mu pomohlo pri šírení. Najprv sa rozšírilo na sever Indie, neskôr počas vlády cisára Ašóku v treťom storočí pred Kr. aj na juh. V druhom storočí pred Kr. sa budhizmus rozšíril aj na Srí Lanku a cez východ až do Afganistanu. V ďalších storočiach sa dostal do Číny, odtiaľ cez Kóreu do Japonska. V Indii sa však neudržal. Od 14. storočia po Kr. v dôsledku prenasledovania zo strany Hunov (6. st. po Kr.) a najmä moslimov (od 8. st. po Kr.) prakticky vymizol z Indie. Opätovne sa tam už veľmi nerozšíril, nakoľko zrejme indickej mentalite viac vyhovuje spiritualita hinduizmu.

Vďaka európskej prítomnosti v Ázii po roku 1 500 po Kr. si budhizmus všimol aj Západ. Západní bádatelia, z ktorých sa niektorí stali oddanými stúpenkami budhizmu pomáhali pri obnove budhizmu na Srí Lanke a jeho znovu uvedení v Indii. Rovnako sa zakladali budhistické spoločenstvá v Anglicku, Nemecku a Spojených štátoch amerických. Príliv japonských a tibetských mníchov v poslednom storočí mal za následok vytvorenie veľkých budhistických spoločenstiev v Európe i v Amerike. Dnes má budhizmus na celom svete okolo 500 miliónov vyznávačov.

6 ZÁVER

Následkom skúmania jednotlivých náboženstiev vidíme, že náboženské presvedčenie, viera človeka je neoddeliteľnou súčasťou ľudského života, tohto sveta a spoločnosti ako takej. Termín „viera“ sa však vymyká možnostiam jednoduchej definície. Čiastočne je to tak preto, že sa vzťahuje ako k transcendentným⁴⁰⁾ predmetom viery, tak aj k ľudskej aktivite, cez ktorú človek tieto predmety uchopuje a odpovedá na ne. Veľmi všeobecná definícia viery ako ľudskej odpovede na prítomnosť a pôsobenie transcendentna sa musí rozšíriť o stanovenie špecifických historických kontextov a prax. Táto štúdia mala za cieľ predstaviť vznik, vývoj a hlavné črty svetových náboženstiev – judaizmu, kresťanstva, islamu, hinduizmu a budhizmu.

Náboženstvo nie je len záležitosťou čisto historickou. Svet je plný veriacich ľudí. Náboženské vyznania a presvedčenia hrajú stále dôležitú rolu v súčasných politických a spoločenských zápasoch. Ich rola je vlastne natoľko dôležitá, že nie je možné hľadať trvalejší mier bez pochopenia a zmierenia náboženstiev. Práve poznávanie minulosti a základov náboženstva pomáha k primeranejšiemu chápaniu súčasnosti a tvorí základ plnohodnotného dialógu pre rozvoj medziľudských vzťahov a spolunažívania v rámci spoločnosti.

40) Presahujúcich naše zmysly, nadzmyslový.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

POZNÁMKY

Budhizmus [online]. Wikipedia, 2017 [cit. 2017-10-19]. Dostupné na internete: <www.wikipedia.org/wiki/Budhizmus>.

DENNY, M. D.: *Islám a muslimská obec*. 3. vyd. Praha : Prostor, 2003, 194 s. ISBN 80-7260-088-5.

DOUGLAS, J. D. a kol.: *Nový biblický slovník*. 1. vyd. Praha : Návrat domů, 1996, 1243 s. ISBN 80-85495-65-1.

FRANEK, J.: *Judaizmus : Kniha o židovskej kultúre, histórii a náboženstve*. 1. vyd. Bratislava : Marečin PT, 2009. 300 s. ISBN 978-80-8114-010-5.

HACKETT, C. - MCCLENDON, D.: *Christians remain world's largest religious group, but they are declining in Europe* [online]. Fact-tank, 2017 [cit. 2017-10-19]. Dostupné na internete: <<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/04/05/christians-remain-worlds-largest-religious-group-but-they-are-declining-in-europe/>>.

Judaizmus [online]. Wikipedia, 2017 [cit. 2017-10-19]. Dostupné na internete: <www.wikipedia.org/wiki/Judaizmus>.

KNIPE, D. M.: *Hinduismus. Experimenty s posvátnem*. 1. vyd. Praha : Prostor, 1997, 232 s. ISBN 80-85190-57-5.

KÜNG, H.: *Po stopách světových náboženství*. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 306 s. ISBN 80-7325-059-4.

LIPTAY, L.: Kresťanstvo a budhizmus [online]. In: *Rozmer* [online]. 2000, č. 2 [cit. 2017-11-10]. Dostupné na internete: <<http://rozmer.sk/sk/articles/show/740>>.

MCGRATH, A. a kol.: *Blackwellova encyklopedie moderního křesťanského myšlení*. 1. vyd. Praha : Návrat domů, 2001, 593 s. ISBN 80-7255-043-8.

MOLNÁR, J.: *A keresztyénség. Keresztyén vallások és felekezetek (Jegyzet)*. 1. vyd. Komárno : Calvin J. Teológiai Akadémia, 2003, 161 s. ISBN 80-968727-2-9.

O'CALLAGHAN, S.: *Spríevodca svetovými náboženstvami*. Bratislava : Ikar, 2012. 192 s. ISBN 978-80-551-3013-2.

RE MANNING, R.: *30 sekúnd náboženstiev*. Bratislava : Fortuna Libri, 2012. 160 s. ISBN 978-80-8142-014-6.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Spoločné prvky svetových náboženstiev.
2. Prínos náboženstva pre spoločnosť.
3. Nebezpečenstvá náboženského presvedčenia.
4. Prejavovanie náboženského presvedčenia v OS SR.
5. Aké „nové“ náboženstvá vnímajú profesionálni vojaci na Slovensku?

INTERKULTÚRNA PSYCHOLÓGIA A SLUŽBA V MEDZINÁRODNOM PROSTREDÍ

npor. Mgr. Michaela **RAJNOHOVÁ**

Kultúra je chápaná ako „mentálne programovanie“¹⁾

ÚVOD

Súčasný svet tvorí celok vzájomne poprepájaných a vzájomne závislých častí. V minulosti boli našimi susedmi ľudia, ktorí nám boli veľmi podobní. Podobne sa obliekali, stravovali, hovorili rovnakým jazykom. Dnes žijeme v susedstve s ľuďmi, ktorí nie sú našimi kultúrnymi replikami. Pojem globálna dedina je príliehavou metaforou na vyjadrenie faktu, že svet je sieťou vzájomne závislých národov a etníc. Akokoľvek sme rozmanití, žijeme fakticky vo vzájomnom susedstve. Takýto život je dôsledkom globalizácie, vďaka ktorej súkromný a pracovný život v mnohých prípadoch prekonáva hranice vlastných štátov.

Pôvodne sa globalizácia chápala ako ekonomický jav, ale čoraz viac ju môžeme chápať aj ako pojem duchovný a kultúrny. Jasne prezentuje nové príležitosti a výzvy. Jej pozitívnym aspektom je zintenzívnenie vzájomnej komunikácie medzi jednotlivými kultúrami. Ale na druhej strane sa však prejavujú problémy fungovania spoločnosti na medzinárodnom poli v podobe veľkých svetových alebo menších lokálnych konfliktov.²⁾

Dôležitou súčasťou globálneho vzdelávania je interkultúrne učenie. Na to, aby sme dokázali plnohodnotne fungovať v dnešnom globalizovanom svete, je potrebné byť otvorený a schopný rešpektovať odlišnosť. V multikultúrnych spoločnostiach častejšie dochádza k napätiam a medzikultúrnym konfrontáciám. Tie nás môžu naučiť budovať naše kapacity na nenásilné riešenie takýchto nedorozumení. Je to možné za predpokladu, že sme takému učeniu otvorení a uvedomujeme si rôzne bariéry. Schopnosť objektívne hodnotiť svoje vlastné správanie je základom interkultúrneho učenia.

Vojenský personál a služba v medzinárodnom prostredí so sebou prináša väčšie, či menšie sociálne psychologické problémy a niektoré vyplývajú práve z kultúrneho kontextu a odlišnosti kultúr.

Na odlišnosť je možné nazerať rozličnými pohľadmi, a to pohľadmi **etnocentrickým**, kde je odlišnosť vnímaná ako nemenná a ohrozujúca a **etnorelativistickým**, kde je odlišnosť vnímaná ako prispôsobivá, ako zdroj vzájomného obohacovania sa a rovnováhy. Pri etnocentrizme sa pozeráme na iné kultúry cez „oči“ našej vlastnej kultúry – zvykov a hodnôt. Pri etnorelativistickom pohľade (tzv. pluralizme) rešpektujeme a vnímame zvyky a hodnoty odlišných národov a etníc. To, ktorý z pohľadov

1) PRŮCHA, J.: *Interkulturní komunikace*. Praha : Grada, 2010.

2) HENDERSONOVÁ, H.: *Za horizontem globalizace*. Praha : DhramaGaia, 2001.

nás charakterizuje, ovplyvňuje aj naše interkultúrne zručnosti. Milton J. Bennett ³⁾ tvrdí, že interkultúrna citlivosť voči odlišnosti kultúr nie je človeku prirodzená. Takáto citlivosť nie je súčasťou väčšej časti ľudskej histórie, pretože medzikultúrne kontakty boli zväčša sprevádzané krviprelieváním, útlakom alebo genocídou. Ak by sme chceli v dnešnom svete vzájomnej závislosti pokračovať týmto spôsobom, bolo by to sebadeštruktívne. Preto radšej volíme spôsob kultúrneho vzdelávania.

V roku 1874 sa do rúk čitateľov dostala kniha s neobvyklým obsahom. Niesla názov „**O obcovaní s ľuďmi**“ a jej autorom bol *Adolf Knigge* – slobodný pán v Hannoveri. Navzdory podozrivému názvu ide o prvú knižnú publikáciu, ktorá systematicky pojednáva o sociálnej komunikácii. A práve pojem komunikácia bol ešte začiatkom 20. storočia označovaný nezvyčajným názvom „obcovanie“. Najviac prekvapivé je ale to, že nemecký autor tejto knihy hovoril o rôznych druhoch komunikácie - medzi rodičmi, priateľmi a nepriateľmi, ľuďmi rozličných profesií, s ľuďmi veľkého sveta - a nevynechal ani typ komunikácie, ktorej dnes hovoríme interkultúrna:

„V cudzích zemiach je zvláštna prozreteľnosť potrebná, a to z mnohých ohľadov. Či združujeme sa tam kvôli vzdelávaniu sa, kvôli ekonomickým či politickým záležitostiam, alebo iba kvôli vyrazeniu si, vždy ohľady musíte mať na zreteli...musíme predovšetkým uvážiť, v ktorej zemi sme a či bez nebezpečenstva a mrzutosti tu o všetkých veciach môžeme hovoriť, na všetko sa pýtať. Čo je dovolené u nás, nedovoľuje sa inde...“ (Knigge, 1874, s. 40 in Průcha, 2010)

Obrázok 1: Počiatok interkultúrnej komunikácie

1 INTERKULTÚRNA PSYCHOLÓGIA

V šesťdesiatych rokoch minulého storočia sa začala rozvíjať **interkultúrna psychológia** (medzinárodný ustálený názov v anglickom jazyku je tzv. *cross-cultural psychology*). Tento odbor skúma podobnosti a rozdiely v psychologickom fungovaní rôznych kultúr a etnických skupín. Geist poukazuje na ich špecifické zvláštnosti. ⁴⁾ Podľa Hartla a Hartlovej porovnáva špecifický vplyv rôznych kultúr na prežívanie a správanie človeka. Toto prežívanie a správanie je jednoznačne ovplyvnené kultúrnym kontextom. ⁴⁾

Iný popis hovorí, že *interkultúrna psychológia* predstavuje vedecké skúmanie variantov ľudského správania so zreteľom na spôsoby, ktorými je správanie ovplyvňované kultúrnym kontextom. ⁵⁾ Podľa tejto definície a iných vymedzení možno interkultúrnou psychológiu charakterizovať ako skúmanie toho, ako faktory kultúry (etnické, národné) ovplyvňujú myslenie, komunikáciu a správanie ľudí.

Najdôležitejším faktorom interkultúrnej psychológie je práve samotné porovnávanie psychologickéj povahy kultúrnych, etnických, rasových a náboženských spoločenských. ⁶⁾ Celý vedný odbor sa výrazne rozvoja vďaka tomu, že nejde iba

3) JANČOVIČ, J.: Interkultúrne kompetencie v globálnom vzdelávaní. In: *International Conference Booklet*, 2013.

4) PRŮCHA, J.: *Interkulturní psychologie*. Praha : Portál, 2004.

5) BERRY, J. W.: *Conceptual Approaches to Acculturation*, 2002.

6) DOLINSKÁ, V.: *Akulturačné štúdie pre ekonómov...* Bratislava : Wolters Kluwer, 2016.

POZNÁMKY

o teoretické bádanie, ale hlavne nachádza významnú aplikáciu v praxi. Dnes takmer neexistuje štát, v ktorom by žilo iba jedno etnikum. Od toho sa odvíja začleňovanie multikultúrnej výchovy do škôl, prispôsobovanie zdravotnej starostlivosti, práca súdov, štátnej správy a polície. Čoraz väčšie rozmery nadobúda otázka začleňovania migrantov do hostiteľskej krajiny. Zaujímavé sú aj oblasti interkultúrnej komunikácie v rôznych profesiách. Dnes je bežné, že firmu v jednej krajine riadia manažéri inej národnosti ako sú radoví zamestnanci, alebo naopak domáci manažér riadi cudzincov. Vzájomná interakcia môže plodiť komunikačné a kultúrne bariéry, čo prináša problémy v pracovnom a mimopracovnom styku. Umením je aj podieľanie sa na vyjednávaní viacerých národností.⁴⁾

Daná problematika je veľmi aktuálna v období prípravy konkrétnych vojenských jednotiek pred odchodom do zahraničnej misie a rovnako po jej ukončení. Pod záštitou svetových organizácií (NATO, OSN a iné) sa vyčleňuje mnoho vojenských misií, ktoré sú stále častejšie, predlžujú sa a sú politicky komplikovanejšie. Na strane vojenských jednotiek je neustála požiadavka zachovania neutrality a snaha o redukciu možných kultúrnych nedorozumení, ktoré vo veľkej miere zasahujú do operačnej úspešnosti jednotiek. Preto sa stále viac zdôrazňuje tematika kultúrneho povedomia. Multikultúrne prostredie v operácii prináša úskalnia v podobe komunikačných nedorozumení zo strany obyvateľov hostujúcej krajiny (alebo krajiny konfliktu) a rovnako u kolegov z iných kontingentov. A nehovoríme tu iba o znalosti cudzieho jazyka. Neslávne slávny je napríklad príbeh o novej posile v radoch vojenských policajných poradcov v Bosne a Hercegovine. Príslušníka indickej národnosti pobúrilo spôsob zaobchádzania s kravami na pastvine, čo bolo v európskom ponímaní bežné, avšak pre neho išlo o posvätné zviera. Pobúrilo ho až natoľko, že cez jeho etnocentrický pohľad bolo vhodné riešiť danú situáciu oficiálnou cestou.

1.1 Interkultúrna kompetencia

Schopnosť vhodne a efektívne reagovať v interkultúrnych situáciách sa nazýva **interkultúrna kompetencia**. K rozvoju interkultúrnej kompetencie sú potrebné tri komponenty. Prvým základným komponentom sú vedomosti (o kultúre, stereotypoch a pod.), ktoré nám pomáhajú pochopiť základnú logiku fungovania javov okolo nás v cudzej krajine. Učíte sa o ich zvykoch, spôsobe obliekania, stravovaní, vzdelávaní a iných zjavných a viditeľných faktoch. Navyše je nutné zobrať do úvahy rozdielnosť vnímania času, postoj k pracovným povinnostiam, náboženstvu, autorite, ženám, rodinným hodnotám a iným.

Avšak samotné vedomosti nestačia, aby sme sa mohli označiť interkultúrne kompetentnými. K tomu je potrebná aj zručnosť (napríklad schopnosť kultúrne citlivo komunikovať), ktorá je druhým komponentom kompetencie a umožňuje nám preniesť získané vedomosti do praktických životných situácií. Komunikatívna kompetencia je základom medzinárodného porozumenia a jedným zo základných cieľov vzdelávania v globálnom svete.⁷⁾

7) BERRY, J. W.: Response to Rudmin's Book... In: *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 2008.

Podľa Steixnera na to, aby bol človek kompetentný niečo vykonávať, sú potrebné okrem vedomostí a zručností aj postoje, ktoré sú tretím komponentom akejkoľvek kompetencie. Postoje sú dôležitou súčasťou kompetencií, pretože indikujú pozíciu vo vzťahu k určitej záležitosti a ich rozvoj trvá dlhšie ako rozvoj vedomostí alebo zručností. Jedná sa o emócie, ktoré sú najťažšie ovplyvniteľné. V spojitosti s interkultúrnymi kompetenciami sú postoje najmä k vnímaniu odlišnosti, respektívne schopnosti, nútené túto inakosť rešpektovať.³⁾

Podľa Nového a Schroll-Machla za interkultúrne kompetentnú možno považovať osobu, ktorá sa naučila vnímať zvláštnosti inej kultúry, chápať ju a adekvátne sa správať bez toho, aby sa vzdala vlastnej kultúrnej identity pri svojom pobyte v zahraničí. Obtiažne je zistiť alebo zhodnotiť v akej kvalite, a či vôbec si určitý pracovník túto kompetenciu osvojil, pretože sa stupeň a kvalita osvojenia interkultúrnej kompetencie prejaví až v praxi.¹⁾

Medzi problémy, ku ktorým dochádza v rámci kontaktov s príslušníkmi iných kultúr zaraďujeme *akulturačný stres, stratu tváre, kultúrnu zaujatosť – čiže negativizmus, etnocentrizmus až kultúrny imperializmus a generalizované predsudky a stereotypy*. Uznávanie a tolerovanie iných kultúr, iného spôsobu života pri zachovaní svojho vlastného spôsobu, sa v medzinárodných vzťahoch nechápe ako zaostalosť, ale ako výzva.⁶⁾

1.2 Akulturácia ako proces kultúrnej zmeny

Ako už bolo spomenuté vyššie, väčšina kultúr neexistuje izolovane, prichádza do kontaktu s inými kultúrami a reaguje na ne. Proces kultúrnej zmeny, ku ktorej dochádza prostredníctvom kontaktu kultúr, sa nazýva **akulturácia**. Je to komplexný sociálny proces, ktorý sa uskutočňuje vo všetkých prípadoch, keď sa dostávajú do dlhodobého kontaktu alebo kolízie dve kultúry alebo niekoľko kultúr súčasne. Pri akulturácii tak dochádza ku kultúrnym zmenám trvalým stykom rôznych kultúr na úrovni jednotlivca i skupiny.⁴⁾⁵⁾ Opačným pojmom je **enkulturácia**, formálne a neformálne preberanie kultúrnych noriem a skúseností jedincom v priebehu ľudského vývoja, od dieťaťa až po starobu.⁶⁾ Teda nie je to zoznamovanie sa s jeho vlastnou kultúrou, ale je to označenie pre akékoľvek ľudské učenie a socializáciu.⁸⁾ Enkulturácia začleňuje jedinca do jeho primárnej kultúry, kým *akulturácia* je proces, ktorý jedinca podstupuje v dôsledku meniaceho sa kultúrneho kontextu.

Na rozdiel od týchto pojmov je *asimilácia* postupné začleňovanie určitého etnika do novej kultúry, niekedy až do takej miery, že dochádza k vykryštalizovaniu novej kultúry. K asimilácii dochádza vtedy, keď je príslušníkom okrajovej skupiny umožnený plný prístup k občianskemu životu pod podmienkou, že upustia od svojej pôvodnej identity. Od príslušníkov vyslaných za prácou do zahraničia sa vyžadujú viaceré spôsobilosti – poznať kultúru novej krajiny, tradície vrátane etických a religióznych aspektov príslušných krajín, pochopiť ich a citlivo nachádzať v tomto prostredí adekvátny model správania sa pri zachovaní si vlastnej identity.⁹⁾ Preto

8) HRONEC, M.: *Ekonomické aspekty výchovy a vzdelávania*. Banská Bystrica : UMB, 2010.

9) SEKOVÁ, M. a kol.: *Manažment II*. Bratislava : Iura Edition, 2013.

POZNÁMKY

je vhodné pred odchodom do inokultúrneho prostredia realizovať *test kultúrnej adaptability* z dôvodu zistenia či tí, ktorí sa chystajú na pobyt v cudzine, majú na to predpoklady. Schopnosť kultúrnej adaptability meria napríklad „Dotazník interkultúrnej prispôsobivosti“ (CCAI – Cross Country Adaptation Inventory) od autorky Judith Meyersovej. Sleduje schopnosť efektívnej interkultúrnej komunikácie. Vysoké skóre v nasledujúcich vlastnostiach sa rovná vysokej kultúrnej prispôsobivosti.

<p>Emotional Resilience (ER) – emočná pružnosť Byť medzi ľuďmi z iných kultúr môže byť frustrujúce, mäťúce a osamelé. V takýchto situáciách je dôležité byť schopný zachovať si pozitívny prístup, tolerovať silné emócie a vyrovnať sa s nejednoznačnosťou a stresom. Pomáha tiež schopnosť zachovať si sebaúctu a sebadôveru. Ďalšie vlastnosti spájané s emočnou pružnosťou zahŕňajú dôveru vo vlastnú schopnosť vysporiadať sa s neznámym a reagovať pozitívne na nové skúsenosti. To môže vyžadovať odvahu, podstúpenie rizika a zmysel pre dobrodružstvo.</p> <p>Flexibility/Openness (FO) – flexibilita/otvorenosť Adaptácia na odlišné spôsoby myslenia a konania vyžaduje schopnosť byť otvorený myšlienkam, ktoré sú odlišné od našich vlastných a ľuďom, ktorí sú od nás odlišní. Tieto vlastnosti pomáhajú tiež pri rozvíjaní vzťahov s ľuďmi, ktorí sú odlišní od nás. Tolerancia, žiadna rigidita a náklonnosť a súlad so všetkými druhmi ľudí sú tiež črty osoby, ktorá je silná v tejto dimenzii.</p> <p>Perceptual Acuity (PAC) - ostrosť/citlivosť vnímania Neznámy jazyk – verbálny alebo neverbálny – robí komunikáciu zložitejšou. Citlivosť vnímania je kľúčom k tomu, ako úspešne zvládnuť túto výzvu. Ostrosť vnímania je spojená s pozornosťou voči interpersonálnym vzťahom a verbálnemu a neverbálnemu správaniu. Zahŕňa aj pozornosť voči kontextu komunikácie, schopnosť čítať emócie ľudí, citlivosť voči tomu, aký má niekto efekt na druhého a vhodnú komunikáciu. Navyše osoba, ktorá má vysoké skóre v tejto dimenzii, je schopná interpretovať informácie objektívne.</p> <p>Personal Autonomy (PA) – osobná autonómia Keď niekto stretne ľudí, ktorých hodnoty a názory sú odlišné od tých jeho, sebaopoznanie je dôležité. Hlavná charakteristika spájaná s osobnou autonómiou je silný zmysel pre identitu. Osobná autonómia zahŕňa aj schopnosť udržiavať si vlastné osobné hodnoty a názory, prevziať zodpovednosť za svoje činy a rešpektovať seba aj druhých. Ľudia s vysokou osobnou autonómiou sa cítia posilnení. Vedia ako robiť a konať podľa vlastných rozhodnutí, pričom rešpektujú rozhodnutia druhých.</p>

Obrázok 2: Dotazník interkultúrnej prispôsobivosti

Jedinec musí v novej kultúre žiť dlhšie, aby sa proces *akulturácie* mohol začať. Prikláňame sa k názoru N. J. Adlerovej⁶⁾, ktorá udáva **obdobie od troch do šiestich mesiacov**, keď po vstupe do novej kultúry nastáva proces učenia. *Akulturácia* teda znamená adaptáciu na novú kultúru a proces zmeny, ktorou musí človek prejsť, aby ju dosiahol. Môže prebiehať rôznym spôsobom ako *integrácia*, *asimilácia*, *separácia* alebo *marginilizácia*. Ideálnou podobou je *integrácia*, prispôsobenie sa novej kultúre pri zachovaní vlastnej kultúrnej charakteristiky. *Asimilácia* znamená, že si v hostiteľskej krajine nezachováme vlastnú kultúrnu identitu, pretože nám to nie je dovolené. *Separácia* je izolácia od dominantnej kultúry s dôrazom na vlastný kultúrny pôvod. Najmenej žiaducou alternatívou je *marginalizácia*, keď skupina žije na okraji spoločnosti bez kontaktu so svojou vlastnou kultúrnou skupinou i s novým kultúrnym prostredím, nestotožní sa ani s jednou z kultúr.^{6) 7)}

S problematikou *akulturácie* je spojená psychologická charakteristika označovaná ako **akulturačný stres** (inými autormi nazývaný aj kultúrny šok). Prvýkrát pojem kultúrny šok predstavil K. Oberg na svojej verejnej prednáške v roku 1954. Charakterizoval ho ako stav dezorientácie a strachu z neznámeho kultúrneho prostredia z dôvodu absencie vedomostí o tom, ako sa v tomto prostredí správať. V niekto-

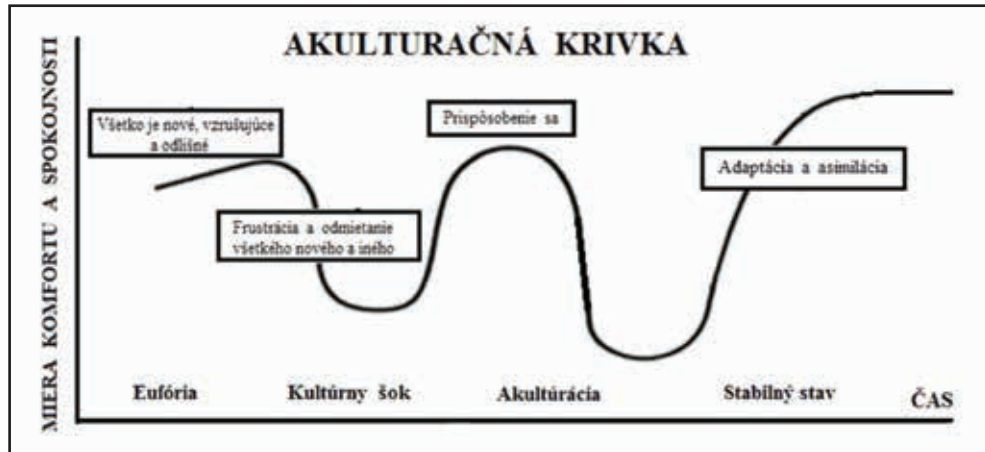
rých teoretických a výskumných prístupoch je táto situácia opisovaná ako deficit sociálnych schopností. ⁶⁾ *Akulturačný stres* vyjadruje psychologické, telesné a sociálne ťažkosti, ktoré sprevádzajú proces akulturácie. Základnou príčinou je vnútorný konflikt človeka, ktorý vznikne ako reakcia na protichodné kultúrne normy dvoch alebo viacerých kultúr. Akulturačný stres, ktorý prežíva vyslaný zamestnanec, je možné rozdeliť na niekoľko fáz. Tieto fázy sú prežívané individuálne, často označenie jednotlivých fáz a ich trvanie nie je možné presne ohraničiť, aj keď sa o to mnohí autori pokúšajú. Sú to ⁶⁾:

- **Medové týždne** – prevažujú pozitívne zážitky a dojmy z neznámeho prostredia.
- **Podráždenie a hnev (stres alebo šok)** – krízové štádium, keď dochádza k vyústeniu problémov. Vyslaní zamestnanci túžia po domove, cítia sa dezorientovaní a odmietajú prvky hostiteľskej kultúry. Niektorí tento stav nedokážu prekonať.
- **Postupné prispôsobovanie** – obdobie, keď je jedinec schopný porozumieť vzorcom správania novej kultúry, používa jazyk hostiteľskej kultúry, orientuje sa v denných problémoch a prijíma nový životný štýl. V tejto fáze sa zvyčajne začnú vyslaní zamestnanci zaujímať aj o spravodajstvo krajiny, poznávajú významné osobnosti novej kultúry, sledujú a navštevujú športové a kultúrne podujatia a pod.
- **Bikultúrnosť alebo kultúrne majstrovstvo** – schopnosť efektívne fungovať v dvoch kultúrnych prostrediach.
- **Reintergračná fáza** – príchod do domovskej krajiny, ktorý môže byť bez problémov, ale môžu ho sprevádzať aj ťažkosti prispôsobenia sa svojej vlastnej kultúre. Trvanie tejto fázy závisí od predchádzajúcich podmienok počas pobytu v zahraničí a od stupňa odlišnosti pôvodnej a novej kultúry.

Prekonávanie ťažkostí plynúcich zo zmeny kultúrneho prostredia, čiže prekonávanie *akulturačného stresu* je oblasť, ktorej sa prioritne venuje interkultúrna psychológia. Preto je dôležité uvedomiť si, že kým prvú fázu príchodu do hostiteľskej krajiny sprevádza nadšenie z novej situácie, pretože po príchode do cudzej krajiny je všetko nové a nezvyčajné, druhá fáza už môže byť vytriezvením z toho nadšenia, ktoré býva spojené s neporozumením a kritikou. Ak však prichádzajú prvé úspechy, pociťujeme to ako obrat v situácii, v ktorej sa nachádzame a postupne sa začneme prispôsobovať. Problematickou fázou môže byť fáza návratu do známeho domáceho prostredia, ak je sprevádzaná reintergačným stresom. Ten pociťuje jedinec vtedy, keď má problémy adaptovať sa po príchode domov na svoju vlastnú kultúru.

Jednotlivé fázy *akulturačného stresu* nemôžu byť nikdy úplne odstránené. Možno ich však zmierniť rôznymi kontinuálnymi tréningovými technikami určenými na prípravu vyslaných zamestnancov pred odchodom do zahraničia. ⁶⁾

POZNÁMKY

Obrázok 3: Proces akulturácie

1. 3 Faktory ovplyvňujúce proces akulturácie

Odchod do inej krajiny je komplikovaným procesom, ktorý prináša so sebou celú škálu zmien v živote človeka. Tieto zmeny predstavujú, najmä v prípade dlhodobého pobytu, potenciálnu hrozbu, ktorá môže eskalovať až do traumy, či duševných otrasov. Súčasne môže však znamenať aj nádej na potenciálny osobnostný rast a smerovanie ku kvalitnejšej existencii. Odchod a život v cudzej krajine je komplexný proces, ktorý ovplyvňuje veľké množstvo faktorov, či už ide o konkrétneho jedinca alebo prostredie, z ktorého prišiel alebo do ktorého prišiel, a tieto komplikujú, ba dokonca v niektorých prípadoch aj znemožňujú samotný proces akulturácie. Mikšík zastáva názor, že akultúrácia, náročnosť jej priebehu, ako aj výskyt negatívnych sprievodných javov závisí hlavne od osobnostných predpokladov jedinca, od jeho doterajšieho života a činností, a taktiež od požiadaviek kladených na nový životný štýl. V neposlednom rade zohráva dôležitú úlohu aj cieľavedomá a presne definovaná organizácia celého procesu navykania na nové požiadavky. ⁶⁾

1. 3. 1 Faktory zo strany jedinca

Tieto faktory výrazne ovplyvňujú úspešnosť adaptácie na nové prostredie a aj keď sú vzájomne prepojené a dopĺňujú sa, môžeme ich rozdeliť na tri kategórie:

- biologické a vývinové faktory,
- osobnostná štruktúra,
- osobná história, ktorá obsahuje aj etnickú a kultúrnu identitu. ¹⁰⁾

Porth udáva, že fyziologická rezerva, čas, genetická výbava, vek, zdravotný stav, cyklus spánok - bdenie, vnútorná odolnosť a psychosociálne faktory ovplyvňujú

10) ADAMIŠINOVÁ, I.: *Proces adaptácie českých študentov na cudziu kultúru*. Brno : Mendelova univerzita, 2015.

ako daný jednotlivec posudzuje situáciu, v ktorej sa ocitol a tiež to, aký mechanizmus zvolí na zvládnutie adaptácie.¹¹⁾

K biologickým a vývinovým faktorom Zima radí vek (najnevhodnejšia veková skupina sú malé deti, adolescenti a starí ľudia), pohlavie (ženy sa skôr prispôbia, cudzie prostredie im robí menšie problémy ako mužom), farbu pleti (farba pleti môže výrazne ovplyvniť prijímanie jedinca zo strany hostiteľskej komunity), telesné charakteristiky a zdravotný stav. Osobnostné faktory vymedzuje ako dominantné črty, spôsoby vyrovnávania sa s náročnými udalosťami, mieru flexibility, mieru introverzie a extroverzie daného jedinca. Ďalej píše, že osobná história, obdobie detstva i rodinné pozadie prispieva k utváraniu charakteristických foriem vystupovania, a preto je dôležité mať na zreteli spôsob výchovy, religiozitu, kultúrne vzorce, v ktorých daný jedinec vyrastal. Poznomenáva, že do tejto kategórie radíme aj očakávania jednotlivca, nakoľko nerealistické očakávania môžu skomplikovať proces akulturácie jedinca.¹⁰⁾

1. 3. 2 Faktory zo strany spoločnosti

Podľa Zimu dva dominantné faktory v hostiteľskej kultúre, ktoré výrazne ovplyvňujú úspešnosť alebo neúspešnosť akulturácie sú:

- miera homogenity a heterogenity prijímajúcej spoločnosti,
- stereotypy prijímajúcej spoločnosti voči danej komunite migrantov.¹⁰⁾

Uvedený autor ďalej spomína, že homogénna spoločnosť je vo všeobecnosti menej pripravená na príchod cudzincov. Ich styk s cudzincami pozostáva iba z informácií získaných z médií a z tohto dôvodu ich reakcie nie sú adekvátne. Podotýka, že média častokrát napomáhajú pri vytváraní predsudkov, avšak na druhej strane zvyšujú informovanosť obyvateľstva. Vašečka¹⁰⁾ píše, že v homogénnej spoločnosti sa domáce obyvateľstvo obáva negatív spojených s príchodom cudzincov, ako sú nebezpečné choroby, kriminalita a pod. Tieto negatívne faktory majú rozhodujúci vplyv na správanie sa majoritnej spoločnosti voči cudzincom a vďaka nízkej informovanosti a minimálnej frekvencii kontaktov s cudzincami je oveľa väčšia tendencia posudzovať cudzincov ako ohrozujúci element. Pobyt v heterogénnej spoločnosti je pre cudzinca prijateľnejšou alternatívou, nakoľko prichádza do spoločnosti, kde nepôsobí ako výrazne cudzí element predstavujúci potenciálne nebezpečenstvo. Jeho prispôbovanie sa v takejto spoločnosti uľahčuje aj prítomnosť migrantov, ktorí do danej kultúry prišli skôr a slúžia ako premostenie medzi domácou a novou kultúrou a okrem toho aj ako prostriedok zoznámenia sa s kultúrnymi vzorcami hostiteľskej spoločnosti.

V homogénnej aj heterogénnej spoločnosti veľký význam zohrávajú **stereotypy, postoje a predsudky** domáceho spoločenstva voči cudzincom vo všeobecnosti a niekedy aj voči konkrétnemu etniku. Na základe týchto postulátov je potom

11) BRATSKÁ, M.: *Vieme riešiť záťažové situácie?* Bratislava : SPN, 1992.

POZNÁMKY

členmi väčšinovej komunity oceňovaný kolektívne, bez ohľadu na jeho jedinečné vlastnosti, postoje, charakter. Pre cudzinca je teda zásadné ako je vnímaná jeho etnicita v spoločnosti, nakoľko od týchto postojov sa potom odvíja správanie jedincov hostiteľskej kultúry voči nemu, ktoré môže byť rôzne. ¹⁰⁾

1. 4 Delenia vyslaných zamestnancov

Akultúracia vyslaných zamestnancov neprebíha automaticky, nie je bezproblémová a je individuálna. Z psychologického pohľadu v rámci procesu akultúracie by bolo potrebné sledovať interakcie vyslaného zamestnanca, ktoré prebiehajú medzi vlastnou a novou kultúrou, a to ako sa s týmto problémom vie vyrovnávať. Mnohé výskumy preukázali, že manažéri pracujúci v zahraničí, sa vyznačujú vysokým stupňom adaptability, flexibility a tolerancie. Často však najdôležitejším cieľom zo strany vysielajúcej organizácie býva zlepšiť hospodárske/operačné výsledky organizácie, do ktorej bol vyslaný a to, že psychika vyslaného zamestnanca je vystavená extrémnej záťaži sa dostáva do úzadia. Vyslaní zamestnanci sa líšia nielen podľa osobnostných charakteristík, ale i podľa toho z akej geografickej vzdialenosti prichádzajú, ako dlho budú v zahraničí pôsobiť, a či prišli dobrovoľne. Sociálno-psychologická adaptácia budúcich vyslaných zamestnancov je okrem pôsobenia klimatických podmienok a straty rodinného zázemia podmienená aj týmito ďalšími faktormi:

- schopnosťou prekonávať problémy v sociálnej komunikácii – verbálne aj neverbálne prezentované informácie, náboženské vplyvy a pod.,
- schopnosťou riešiť a predvídať geograficko-technické a ekonomické problémy krajiny – krízové situácie ako choroby, vojny, katastrofy, etnické konflikty, ekonomický diktát, embargo, bojkot a pod. ⁶⁾

Vyslanie pracovníkov z krajiny pôvodu do hostiteľskej krajiny znamená pripraviť na tento proces aj danú organizáciu. Leeová a Donohue definujú vyslaného zamestnanca ako „jedinca, ktorý sa dočasne presídli z domovskej krajiny do hostiteľskej krajiny za účelom podnikateľských alebo pracovných aktivít. ¹²⁾ Spojenie zamestnanec dočasne vyslaný za prácou do zahraničia sa používa aj v našom pracovnom prostredí.

Dostatočnou rotáciou vyslaných zamestnancov sa v nadnárodných spoločnostiach a organizáciách udržiava prostredie otvorenej komunikácie, transferu znalostí, technológií a know-how. Štrach uvádza, že negatívnym faktorom procesu vyslania zamestnancov do zahraničia býva pomerne vysoká úroveň zlyhania manažérov vyslaných za prácou do zahraničia. ⁶⁾ Spôsoby riešenia tejto problematiky sú:

- 1. Interkultúrny tréning pred odchodom** – štúdium faktov o hostiteľskej krajine, kultúrne asimilátory – špeciálne workshopy modelujúce rôzne situácie, stretnutia s príslušníkmi hostiteľskej kultúry, výučba jazyka, psychologický

12) LEE, L. – DONOHUE, R.: The Construction and Validation... In: *International Journal of Human Resource Management*, vol. 23, 2012, no. 6, pp. 1197-1215.

tréning zameraný na zvyšovanie odolnosti spojený s testom kultúrnej adaptability, prípravné stáže v hostiteľskej krajine.

- 2. Kontakt s kultúrnym trénerom počas trvania pobytu v zahraničí** – odborníkom na sociálno-kultúrne otázky, prípadne s asistentom vyslaného zamestnanca, ktorý pomáha v bežných denných situáciách.
- 3. Sebavzdelávanie** vyslaných zamestnancov pomocou špeciálnych softvérových nástrojov a pomocou internetu a všeobecný záujem týchto zamestnancov, čo takisto môže znížiť riziko zlyhania. V súčasnosti existuje množstvo serverov venujúcich sa problematike vysielania zamestnancov na prácu do zahraničia, kde môžu získať potrebné informácie. Pomocou tematicky zameraných webových stránok si môžu vymieňať svoje skúsenosti, zážitky a problémy s ostatnými vyslanými zamestnancami. Výhodou takejto formy tréningu je fakt, že potrebné informácie sú ľahko dostupné a sú zdarma. ⁶⁾

Delenie vyslaných zamestnancov býva rôzne. Základné delenie je založené na dĺžke pobytu v zahraničí – ide o krátkodobý a dlhodobý pobyt v zahraničí. Dlhodobý pobyt je, keď strávi príslušník v cudzej krajine tri až päť rokov.

Iné rozdelenia môžu byť podľa skúseností, podľa druhu alebo podľa dôvodu ich vyslania do zahraničia. K. J. Fukuda a P. Chu ich rozdelili na základe pracovných skúseností takto ⁶⁾:

- 1. The Starter** – vyslaný zamestnanec (začiatok), ktorý strávil menej než šesť rokov na relatívne nižšej pozícii v zahraničí na základe udeleného poverenia na riadenie funkčnej oblasti manažmentu. Typické je, že ide o mladého človeka s tendenciou získať skúsenosti a vedomosti na svoj kariérny rozvoj a povýšenie. Mnohí z nich sú stále slobodní alebo si začínajú zakladať rodiny.
- 2. The Climber** – vyslaný zamestnanec, ktorý sa venuje rozvoju svojho kariérneho postupu, pracoval v zahraničí menej ako šesť rokov a zvyčajne je v strednej fáze kariéry. Títo manažéri chápu svoju rolu ako cestu k ďalšiemu rozvoju kariéry, spolu s potvrdením schopností riadiť zahraničné operácie. Sú väčšinou ženatí a majú malé deti.
- 3. The Survivor** – vyslaný zamestnanec, ktorý je schopný prežiť v zahraničí viac ako šesť rokov, a to na relatívne nízkej pozícii. Je stredného veku a väčšinou vykonáva technické pozície. Napriek tomu, že prežil veľa rokov v službe v zahraničí, nemá príliš široké ďalšie kariérne uplatnenie. Zvyčajne je ženatý a má deti v pubertálnom veku.
- 4. The Achiever** – úspešný vyslaný zamestnanec, ktorý strávil viac ako šesť rokov v zahraničí na vyššej pozícii (napr. generálny riaditeľ). Je starší a má za sebou úspešnú kariéru v zahraničnej službe. Väčšinou je ženatý a má staršie deti.

Kultúrne aspekty sa výraznejšie prejavujú v rôznych pracovných komunitách, pretože dochádza k preskupovaniu organizácií cez hranice kultúr. V procese kultúrnej integrácie mnohí manažéri/príslušníci bojujú s nepochopením kultúrnych vply-

POZNÁMKY

vov nadnárodnej organizácie. Vyslaní zamestnanci potrebujú priestor a čas na to, aby dokázali odlišnosti svojich partnerov rešpektovať.

P. M. Caligiuri a S. Colakoglu rozlišujú viaceré dôvody vyslania zamestnancov do zahraničia ⁶⁾:

1. *Technicky zdôvodnené* vyslanie sa zameriava na riešenie vysoko odborného technického problému, a to je takisto jeho hlavným, často i jediným cieľom. Na vyslaných zamestnancov, ktorí odchádzajú do cudziny s týmto cieľom, nie sú kladené vysoké nároky na interkultúrne kompetencie. Dôvodom ich vyslania je vysoká odborná spôsobilosť.
2. *Aktívne pôsobenie* v zahraničnej pobočke, zvyčajne v roli manažéra na strednej úrovni manažmentu, je ďalší dôvod vyslania zamestnanca do zahraničia. Z dôvodu častej a intenzívnej interakcie s tamojšími zamestnancami je nevyhnutné, aby vyslaný zamestnanec absolvujúci tento typ pracovného vyslania bol nositeľom výrazných interkultúrnych schopností a kompetencií.
3. Keď je cieľom pobytu *získať skúsenosti*, primárnym cieľom je celkový rozvoj vyslaného zamestnanca. Interkultúrne vedomosti a kompetencie pred odchodom nie sú nevyhnutné, pretože ich nadobudnutie môže byť cieľom pracovného pobytu. Vyslaní zamestnanci zvyčajne zastávajú pozície v strednom a nižšom manažmente pobočky.
4. Najvyššou kategóriou vykonávania práce v inom štáte je *obsadenie kľúčovej strategickú pozície* v rámci riadenia zahraničnej pobočky. Na zamestnancov odchádzajúcich do zahraničia za týmto cieľom, sú kladené najvyššie nároky. Vzhľadom na kľúčovú riadiacu rolu vyslaného zamestnanca sa od neho vyžadujú vysoké interkultúrne a manažérske kompetencie. Druhotným cieľom tohto odchodu môže byť rozvoj vyslaného zamestnanca, aby mohol ďalej pôsobiť v rámci domovskej organizácie.

1. 5 Výber vysielaných zamestnancov a ich tréning

Výber vyslaných zamestnancov je najmä z pohľadu možného zlyhania dôležitou súčasťou celého procesu vysielania zamestnancov do zahraničia. Nadnárodné spoločnosti u vyslaných zamestnancov často hľadajú kultúrnu empatiu, flexibilitu, adaptabilitu, jazykovú vybavenosť, manažérske schopnosti, vzdelanie, motiváciu i určitú osobnostnú zrelosť.

M. Mendenhall a G. R. Oddou ⁶⁾ upozorňujú na skutočnosť, že úspešný vyslaný zamestnanec potrebuje zvládnuť tri druhy schopností, a to personálne, medziľudské a zmyslové schopnosti. Personálne schopnosti pomáhajú prekonávať mentálne a emocionálne problémy. Vďaka medziľudským schopnostiam prekonáva vyslaný zamestnanec bariéry prostredníctvom komunikácie a nadväzuje vzťahy s ostatnými ľuďmi. Zmyslové schopnosti umožňujú vyslaným zamestnancom chápať správanie stúpcov odlišných kultúr. Zamestnanec vyslaný za prácou do zahraničnej pobočky by mal byť extrovertný človek, ktorý je ochotný podstúpiť množstvo kultúrnych dobrodružstiev v prostredí, ktoré sa často výrazne líši od domáceho prostredia.

Na výber vyslaných zamestnancov existuje veľa nástrojov. Nadnárodné firmy často využívajú vlastné programy, ktorými kandidáti musia prejsť. G. M. Spreitzer, M. V. McCall, Jr., a J. D. Mahoney¹³⁾ hodnotia potenciál kandidáta na zahraničnú pracovnú cestu viacerými dimenziami. Ide o kultúrnu vnímavosť, obchodné znalosti, odvahu, motivačné schopnosti, integritu, rozhľad, odhodlanie, prijatie rizika, vyžadovanie spätnej väzby, použitie spätnej väzby, kultúrne dobrodružstvo, vyhľadávanie možností vzdelávania, otvorenosť kritike a flexibilitu.

B. Kupka a A. M. Everett zakladajú svoj hodnotiaci nástroj na hodnotení vzťahu kandidáta ku kultúre jeho materskej krajiny a ku kultúre hostiteľskej krajiny, kde len kandidáti s pozitívnym vzťahom k obom týmto kultúram vyhovujú požiadavkám na úspešnú prácu v zahraničnej pobočke. Iní autori hovoria o kľúčovom význame tzv. schopnosti interkultúrnej komunikácie alebo kultúrnej inteligencie, ale aj o efektívnom pôsobení v rámci hostiteľskej krajiny. Podľa nich tieto pojmy zahŕňajú jazykové schopnosti, znalosti o hostiteľskej krajine a osobnostné charakteristiky jedinca.⁶⁾

Výberu vyslaných zamestnancov je zo strany organizácie potrebné venovať veľkú pozornosť. Vyslaný zamestnanec by mal byť extrovert, človek otvorený novým zážitkom a skúsenostiam. Kvalitný výber by mal znížiť pravdepodobnosť možného zlyhania, ktorému čelí väčšina nadnárodných spoločností. Ďalším nástrojom slúžiacim na predchádzanie zlyhaní vyslaných zamestnancov je ich tréning.

V súčasnosti je veľa podnikov v zahraničí, ktoré využívajú pri príprave manažérov na pôsobenie v zahraničí rôzne metódy interkultúrnych tréningov. Na Slovensku len málo vzdelávacích inštitúcií (8,7 %) ponúka kurzy pre manažérov zamerané na interkultúrnu komunikáciu a budovanie kultúrneho povedomia, pričom väčšina týchto kurzov sa venuje najmä sprostredkovaniu informácií o vybraných kultúrach. Tréning vyslaných zamestnancov je komplexný proces, ktorý by mal prebiehať po celý čas vyslania zamestnanca do zahraničia. Zvyčajne nasleduje po fáze výberu a je dôležitým faktorom úspechu pôsobenia vyslaného zamestnanca v zahraničnej pobočke. Tréning v domovskej krajine ešte pred odchodom do zahraničia priamo determinuje jeho úspešnosť. Tento tréning má zamestnanca pripraviť na potenciálne problémy spojené s cudzou kultúrou a s danou pobočkou. Ozbrojené sily majú svoj špecifický spôsob tréningu vyplývajúci z predchádzajúcich skúseností a aktuálnych potrieb.

Interkultúrny tréning však predstavuje efektívny a úspešný spôsob učenia sa o cudzích kultúrach, kultúrnych špecifikách a odlišnostiach. Tréningy rozdeľujeme podľa cieľa, ktorý je daným tréningom sledovaný, a to na:

- tréning založený na sprostredkovaní informácií,
- kultúrne orientovaný tréning,
- tréning orientovaný na interakciu a komunikáciu,
- tréning tímovej spolupráce.

13) SPREITZER, G. M. - Mc CALL, M. W. Jr. - MAHONEY, J. D.: Early Identification of International Executive Potential. In: *Journal of Applied Psychology*, vol. 82, 1997, no. 1, p. 6-29.

POZNÁMKY**Tréning založený na sprostredkovaní informácií**

Tréning sa realizuje formou filmov, prednášok, grafického zobrazenia textových materiálov o sociálnej a politickej situácii v inej krajine. Pri tréningoch sa využíva aj forma prednášky zamestnanca, ktorý má praktickú skúsenosť s danou kultúrou. Nevýhodou je, že tento tréning má iba informatívny charakter.

Kultúrne orientovaný tréning

Základným cieľom daného tréningu je priblížiť typické správanie iných kultúr s dôrazom na spoločenské normy a ich hodnoty. Pri tréningu sa využíva rozbor prípadových štúdií a diskusie. Využíva sa takisto inscenovanie typických pracovných situácií. Ide o náročnejší tréningový program. Je určený zamestnancom, ktorí sa dlhodobejšie budú zdržiavať v cudzej kultúre. Kvalita kurzu závisí najmä od kvalít trénera. Kurz má nielen informatívny charakter, ale účastníkov zapája do aktivít.

Tréning orientovaný na interakcie a komunikáciu

Predchádzajúce formy tréningov sú vhodné najmä pre medzinárodných manažérov, ktorí sa budú dlhodobejšie nachádzať v kontakte s cudzou kultúrou. Pre medzinárodných pracovníkov je vhodný tréning orientovaný na interakciu a komunikáciu. Kurz sa zameriava na verbálnu a neverbálnu komunikáciu pri obchodnom stretnutí. Pri tréningu sa simulujú situácie pravdepodobné pri obchodnom stretnutí za účasti reprezentanta danej kultúry. Tento kurz kladie dôraz na jazykovú zručnosť účastníkov.

Tréning tímovej spolupráce

Tréning tímovej spolupráce je jeden z najnovších tréningov, pretože v súčasnosti sa v medzinárodných firmách často vyskytujú kultúrne rôznorodé tímy. Na základe toho je dôležité, aby sa jednotlivé kultúry navzájom poznali a rešpektovali zvyklosti iných kultúr. Najväčší rozdiel je v tom, že pri tréningu sa nevyužívajú modelové situácie, ale skutočné problémy, ktoré sú pre danú skupinu dôležité.

J. Selmer, I. Torbiorn a C. T. de Leon ¹⁴⁾ však zdôrazňujú význam súvislého tréningu vyslaných zamestnancov v rôznych fázach zahraničnej misie. Príčinu vidia v odlišnosti kultúry, s ktorou je nutné sa počas zahraničného pobytu vyrovnáť. Tento tréning zvyčajne zahŕňa národopisné štúdie (štúdium faktov o hostiteľskej krajine, jej geografii, ekonomike, histórii), kultúrne asimilátory (špecializované workshopy modelujúce rôzne situácie, v ktorých je nevyhnutné reagovať spôsobom zodpovedajúcim spoločensky prijateľnému kultúrnemu vzorcu hostiteľskej krajiny, stretávanie s príslušníkmi hostiteľskej kultúry, či s pracovníkmi z pobočky, kam má byť manažér vyslaný), výučbu jazykov používaných v hostiteľskej krajine, psychologický tréning zameraný na zvyšovanie odolnosti manažérov proti stresovým situáciám vo všeobecnosti. Súčasťou prípravy môžu byť aj stáže v hostiteľskej krajine, kde je

14) SELMER, J. – TORBIORN, I. – deLEON, C. T.: Sequential Cross..., 1998.

vyslaný zamestnanec vystavený bežným denným situáciám a je konfrontovaný s realitou hostiteľskej krajiny. Tieto stáže majú povahu služobných ciest.

Množstvo autorov upozorňuje na nedostatočné využitie skúseností, interkultúrnych a jazykových schopností a ďalších poznatkov, ktoré repatrianti počas zahraničného pôsobenia získali a ktorými disponujú. Niektoré nadnárodné spoločnosti si uvedomili, aký potenciál sa tu skrýva a začínajú zavádzať špeciálne programy pre navrátených vyslaných zamestnancov. Napríklad spoločnosť Bosch, ktorá zamestnáva približne 180 000 zamestnancov vo viac než 130 krajinách, zaviedla zvláštny program, ktorý využíva skúsenosti a know-how navrátených vyslaných zamestnancov na prípravu budúcich vyslaných zamestnancov a ich rodín. Tento program navyše veľmi pozitívne vnímajú a prijímajú aj navrátení vyslaní zamestnanci, ktorí si uvedomili, že sú cennými nositeľmi skúseností a znalostí, ktoré v zahraničí získali. Je nevyhnutné, aby tréning mal kontinuálny charakter a neobmedzil sa iba na čas pred odchodom.

Zdá sa, že naše ozbrojené sily k danej problematike pristupujú už teraz veľmi komplexne. Ak príslušník disponuje **interkultúrnymi kompetenciami**, zvyšuje sa šanca byť úspešný v pracovnom prostredí s iným kultúrnym kontextom. Je dôležitá určitá miera teoretických poznatkov, kompetencie sa dajú rozvíjať a prehľbovať. Potom je menšia pravdepodobnosť, že pri návšteve inej krajiny podľahne akulturačného stresu.

1. 6 Návrat vyslaného zamestnanca

V civilnom sektore býva podceňovanou časťou vyslania zamestnanca do zahraničia návrat vyslaného zamestnanca. Väčšina navrátených zamestnancov je nespokojná s procesom návratu. O. Shenkar a Y. Luo napríklad upozorňujú na fakt, že väčšina amerických spoločností neposkytuje vyslanému zamestnancovi pred odchodom do zahraničia garanciu starostlivosti po návrate, pretože väčšina zamestnancov bezprostredne pred návratom zo zahraničného pôsobenia nevie, aká bude ich pozícia v rámci firmy po návrate. Tento problém sa odráža v nepriaznivej štatistike. Okolo 25 % repatriantov opúšťa organizáciu počas jedného roka od návratu zo zahraničného pôsobenia. To spôsobuje pocit nedostatočného ocenenia na strane navráteného zamestnanca a jeho sklamanie z nezodpovedajúceho spätného začlenenia do spoločnosti.

Ozbrojené sily Slovenskej Republiky majú problematiku návratu dočasne vyslaných príslušníkov prepracovanú v niekoľkých interných dokumentoch a úspešne ju aplikujú tak, aby boli zachovávané všetky špecifiká a podchytené možné riziká.

2 INTERKULTÚRNE TYPOLÓGIE

Niektoré pramene uvádzajú, že existuje vo svete až 5 000 rôznych etník. Ich veľkosť (počet príslušníkov) je samozrejme rozdielna. Hubiner, Honzak, a Polišenský ho-

POZNÁMKY

voría, že presnejšie údaje o etnikách (národoch) sveta poskytuje popis 739 národov, ktorý publikovali ešte etnografovia. ¹⁾ Teda existujú etnologické archívy a databázy, ktoré obsahujú pohľady a charakteristiky ľudských kultúr. Pokiaľ sa chceme orientovať v procesoch interkultúrnej psychológie a komunikácie, musíme používať nejakú klasifikáciu kultúr, nejaký pohľad na ich špecifickosť, ktorá umožňuje kultúry triediť a porovnávať. Sú rozpracované typológie národných kultúr a vďaka im môžeme rozpoznávať detailné rysy interkultúrneho styku jednotlivých kultúr pri vzájomnom kontakte. K typológii národných kultúr prispel najväčšou mierou holandský odborník Geert Hofstede.

Ako mnoho iných vedeckých teórií, aj typológia národných kultúr bola vytvorená v dôsledku praktických potrieb, pretože od polovice minulého storočia sa silno rozvíjali medzinárodný obchod a medzinárodné kontakty vôbec. Logicky sa tým zintenzívnili procesy komunikácie medzi obchodníkmi a inými partnermi z rôznych krajín. Pritom postupne si ľudia začali uvedomovať komunikačné bariéry a iné problémy vyvstávajúce z tejto viacnárodnej komunikácie. A preto sa výskumníci začali zaoberať skúmaním toho, čo tieto problémy spôsobuje alebo ovplyvňuje. Dané teórie sú aplikovateľné aj na vojenské prostredie, ako potvrdili výskumy aj z tejto oblasti. ¹⁾

G. Hofstede robil celé desaťročia rozsiahle **komparácie hodnôt rôznych národov a krajín**. Svoju prácu zakladal na publikácii sociológov Axela Inkelesa a psychológa Daniela Levinsona o národnej kultúre, ktorí rozlíšili tri dimenzie hodnôt, ktoré majú dôsledok pre fungovanie spoločnosti, či skupín na celom svete a pre jednotlivca v týchto skupinách:

- vzťah k autorite,
- sebavnímanie jedinca (vzťah medzi jedincom a spoločnosťou, individuálne chápanie mužskosti a ženskosti),
- spôsob zaobchádzania s konfliktmi, vrátane zvládania agresie a vyjadrovania citov.

Hofstede pracoval niekoľko rokov pre firmu IBM, ktorá vlastní pobočky v rôznych krajinách sveta. Spracoval obrovský súbor (viac než 116 tisíc dotazníkov), ktorý sa skladal zo zamestnancov z 50 krajín a 66 národností z regiónu Európy, Ázie, Afriky a Ameriky. Z výsledkov odvodil štyri **dimenzie národnej kultúry**:

- mocenský odstup (power distance),
- vyhýbanie sa neistote (uncertainty avoidance),
- individualizmus – kolektivismus (individualism – collectivism),
- maskulinita – feminita (masculinity – femininity).

2. 1 Dimenzie vyjadrované v kvantitatívnych indexoch

Mocenský odstup

Vyjadruje vzťah ľudí určitej kultúry k autorite. Teda to, v akej miere obyvatelia, inštitúcie a organizácie v určitej krajine očakávajú a akceptujú, že moc je rozdelená nerovnomerne. Túto dimenziu vystihuje sociálna vzdialenosť medzi ľuďmi nerovného spoločenského postavenia.

Krajiny s veľkým mocenským odstupom: Malajzia, Mexiko, Francúzsko, Turecko a iné.

Krajiny s malým mocenským odstupom: Dánsko, Írsko, Nový Zéland a iné.

Individualizmus – kolektivismus

Táto dimenzia vyjadruje rozsah závislosti jednotlivca na kolektíve (napr. rodina, firma) a mieru voľnosti pre jeho vlastnú iniciatívnosť. Individualistické spoločnosti sú také, v ktorých väzby jednotlivcov na kolektívy sú pomerne voľné; naopak v kolektivistických spoločnostiach sú ľudia od narodenia integrovaní do súdržných skupín, ktoré ich za ich lojalitu ochraňujú.

Individualistické krajiny: USA, V. Británia, Kanada, Austrália, Belgicko, Holandsko a iné.

Kolektivistické krajiny: Guatemala, Ekvádor, Pakistan, Indonézia, Južná Kórea a iné.

Obrázok 4: Príklad konverzácie reprezentujúcej individualizmus (Peter) a kolektivismus (Mohammad)

(Zdroj: www.jadl.act.nato.int/ADL 175 Cross Cultural Communications)

Maskulinita – feminita

Maskulinita vyjadruje zastúpenie a vplyv „mužského prvku“ v hodnotách určitej spoločnosti (napr. priebornosť, súťaživosť, výkon). Maskulinita sa vzťahuje na kultúry, v ktorých sú rodové role zreteľne odlišné. Feminita sa vzťahuje na kultúry, v ktorých sa rodové role prekryvajú a v pracovnom prostredí je dôležité udržanie

POZNÁMKY

dobrych vzájomných vzťahov. Táto dimenzia odráža napr. rovnoprávnosť v postavení žien v zamestnaní.

Maskulínne krajiny: Japonsko, Rakúsko, Taliansko, Švajčiarsko, Mexiko a iné.

Feminínne krajiny: Švédsko, Nórsko, Dánsko, Holandsko, Fínsko a iné.

Vyhýbanie sa neistote

Rozsah, v ktorom sa príslušníci kultúry cítia ohrození neistými, či neznámymi situáciami. Táto dimenzia vyjadruje, nakoľko ľuďom určitej kultúry vadí napríklad podstupovať riziko rôznych zmien v zamestnaní, v spoločnosti vôbec, respektíve či sa týmto zmenám prinášajúcim neistotu snažia radšej vyhýbať.

Krajiny so silným vyhýbaním sa neistote: Grécko, Portugalsko, Japonsko, Srbsko a iné.

Krajiny so slabým vyhýbaním sa neistote: Singapur, Dánsko, V. Británia, Hongkong a iné.

Dlhodobá – krátkodobá orientácia

Dlhodobá orientácia v určitej národnej kultúre vyjadruje pestovanie vlastností ľudí vzťahujúcich sa k budúcim odmenám, k vytrvalosti, k ochote podriaďovať sa v prospech dlhodobých cieľov. Krátkodobá orientácia je zameranosť na blízke ciele, na okamžité výsledky. Táto dimenzia je spätá s hodnotami a postojmi odrážajúcimi rozdiely v „západnom myslení“ (pre ktorý je príznačná orientácia na rýchly výsledok a zisk) a „východným myslením“ (s tzv. konfuciánskou filozofiou, orientovanou dlhodobo).

Dlhodobo orientované krajiny: Čína, Japonsko, Hongkong, Južná Kórea a iné.

Krátkodobo orientované krajiny: Kanada, V. Británia, USA a iné.

Tabuľka 1: Indexy stredoeurópskych krajín

Index vzdialenosti moci bol u Slovákov nielen vyšší ako u Čechov, ale zároveň najvyšší medzi porovnávanými stredoeurópskymi krajinami. Taktiež v indexe maskulinity sa Slováci javia výrazne maskulínni. Naopak česká kultúra sa prejavuje ako výrazne krátkodobo orientovaná, naopak slovenská kultúra je s vyšším indexom dlhodobej orientácie podobná ostatným stredoeurópskym krajinám.

Dimenzia	Česi	Slováci
Index vzdialenosti moci	53	79
Index individualizmu	73	48
Index maskulinity	39	90
Index vyhýbania sa neistote	61	37
Index dlhodobej orientácie	23	41

Proti Hofstedovej teórii boli vznesené určité výhrady z metodologického hľadiska, a to že táto teória bola založená iba na skúmaní pracovníkov jednej firmy alebo že otázky v dotazníku boli zjednodušené. Avšak ďalšie rozsiahle výskumy potvrdili,

že Hofstedeho rozlíšenie dimenzií má platnosť aj v súčasnosti. Jednu z výskumných replík uskutočnil americký psychológ A. Merrit. Vyšetroval 9 417 pilotov zamestnaných v 26 obchodných leteckých spoločnostiach v 19 krajinách a jeho výsledky potvrdili platnosť pôvodných tvrdení.

Tabuľka 2: Indexy národných kultúr Európanov

Dimenzie	Maximálne v EU	Minimálne v EU
mocenský odstup	Francúzsko 68	Rakúsko 11
individualizmus	V. Británia 89	Portugalsko 27
maskulinita	Rakúsko 79	Švédsko 7
vyhýbanie sa neistoty	Grécko 112	Dánsko 23

Podobný pohľad prináša aj F. Trompenaars a kol. ⁴⁾ Skúmali viac ako 8 000 manažérov zo 43 krajín a dokázali empirickú relevantnosť siedmich interkultúrnych orientácií, ako je napríklad dimenzia „neutrálnosť verzus emocionálnosť“. Teda kultúry sa odlišujú tak, ako sa vo vzájomnej interakcii ľudí prejavujú alebo potláčajú

emócie. Napríklad kultúra Talianov sa vyznačuje pomerne veľkým rozsahom emočného správania, ale v neutrálnych kultúrach ako je Nemecko alebo Japonsko sa emočné správanie v oficiálnej komunikácii neprejavuje, resp. je považované za nevhodné.

Neskôr sa objavili pozoruhodné diferenciácie vo vnútri Hofstedeho dimenzií individualizmu a kolektivismu. Ukázalo sa, že individualistické kultúry nemajú vo všetkých krajinách rovnakú povahu. Zvlášť pri výskume **hodnôt vzťahujúcich sa k výkonu**. Dospeli ku rozlíšeniu **horizontálnej a vertikálnej dimenzie individualizmu a kolektivismu**.

Niektoré zistenia dokladujú, že Škandinávci reprezentujú horizontálnu individualistickú kultúru a Američania reprezentujú vertikálnu individualistickú kultúru. Rozoznávame to na projekcii vlastného postavenia do budúcnosti u Dánov, pretože kladú na prvé miesto rodinu, deti, v súvislosti so zamestnaním usilujú skôr o uspokojenie z práce a voľnosť ako o vysoké zisky. U Američanov bola prioritou nájdená v kariére a v čo najvyššej odmene za prácu, pri rešpektovaní slobody podnikania a „rov-

Obrázok 5: Niektoré verbálne a neverbálne prejavy kultúr

Na rozdiel od Európanov, ktorí si pri stretnutí podávajú ruku, v kultúre niektorých ázijských národov je telesný kontakt pri pozdravení nevhodný alebo je dokonca tabu. Japonci ruku nepodávajú, Číňania ju podávajú aj cudzincom a aj medzi sebou, ale neukláňajú sa. V Stredomorí, pokiaľ ste priatelia alebo známi, pri stretnutí vás poboškajú na obe líca, a to príslušníci oboch pohlaví. Aj v Gruzínsku sa vzájomne bozkávajú aj muži. Podobne sa uplatňujú interkultúrne rozdiely pri usmievaní – Európania a Američania vyjadrujú úsmevom sympatie, priateľský vzťah či dobrú náladu. V kultúre Japoncov, Kórejcov a Vietnamcov je úsmev často výrazom neistoty, ospravedlnenia, rozpakov a zmätku. Arabské kultúry odlišne vnímajú osobný priestor medzi ľuďmi. Ľudia medzi sebou udržuje omnoho menší fyzický priestor, dokonca pach človeka ovplyvňuje či k nemu budú prechovávať sympatie. Bežné sú aj dotyky na verejnosti medzi mužmi a pri očnom kontakte so ženami klopie zrak ako znak rešpektu a úcty.

Anglické „you“ nezodpovedá v žiadnom prípade nemeckému „du“ (resp. slovenskému „ty“). Oblíbené oslovenia krstným menom nevyjadrujú priateľskú náklonnosť, skôr je to iba obyčajná verbálna konvencia. Zdvorilostné formule k pozvaniu nevyjadrujú nijaký bližší vzťah alebo priateľské sympatie a nemožno ich interpretovať doslova. Nepýtajte sa priamo, kde majú toaletu, ale požiadajte, či si môžete ísť umyť ruky.

V gréckom jazyku môže pojem „popoludní“ pokojne znamenať aj o 19. alebo 20. hodine večer. A dávajte si pozor, aby ste si neobjednali „tureckú“ kávu v Grécku. Keď Vám ponúknu vo Veľkej Británii čas s mliekom alebo citrónom, nezvoľte oboje ako urobil istý slovenský manažér na medzinárodnom stretnutí.

POZNÁMKY

nosti príležitostí“ pre každého v duchu *American Dream* (americký sen). Američania sú viac orientovaní na úspešnosť, sú ambicioznejší, ale Dáni sú skromnejší a viac orientovaní na sociálnu spravodlivosť. ¹⁾

Nízky komunikačný kontext (low-context cultures) – je bežný v kultúrach tých národov, ktoré sa vyjadrujú explicitne, tj. všetko, čo má byť povedané, je vyjadrované jednoznačne a nie je nutné obsah komunikácie vyvodzovať z kontextu. Takúto komunikáciu uplatňujú najmä Nemci, Švajčiari a príslušníci škandinávskych národov, anglosaské kultúry. Priamo a otvorene zdieľajú aj svoj nesúhlas, bez ospravedlnení a výčitiek. Komunikační partneri nezvyknú na takúto otvorenú komunikáciu môžu byť zaskočení.

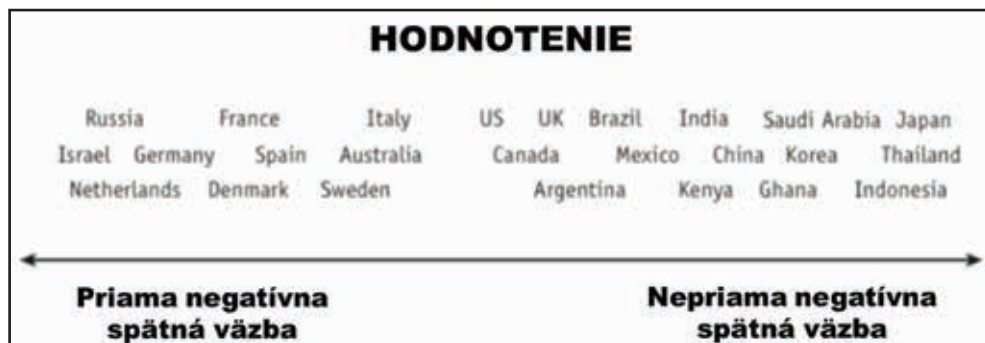
Vysoký komunikačný kontext (high-context cultures) - je príznačný pre kultúry, ktorých príslušníci sa vyjadrujú menej otvorene, často je nutné interpretovať skutočný obsah zdieľaný z kontextu, napr. zo sprievodného neverbálneho správania hovoriaceho. Tento štýl komunikácie je charakteristický pre národy južnej Európy (Taliani, Francúzsko, Španielsko), ale rovnako pre mnohé národy ázijských a arabských kultúr. Je pre nich typické, že v obchodnom či inom pracovnom jednaní s cudzincami nevyjadrujú jednoznačne svoje nesúhlasné stanovisko s nejakým konkrétnym návrhom či názorom. Vyhýbajú sa priamej negatívnej odpovedi, ktorú nahradzujú rôznymi neurčitými výrazmi. Miesto zápornej odpovede používajú rôzne neurčité výrazy (ospravedlňujú sa, prechádzajú k inej téme, neodpovedajú na otázku alebo sú ticho). Nie je to ovšem výraz neúprimnosti, ale kultúrny príznak, že priame negatívne vyjadrovanie je považované za nezdvorilé.

Môžeme povedať, že existujú dve vrstvy interkultúrnej komunikácie - jedna je spojená so samotným jazykom, s pomocou ktorého komunikujeme, a druhá je spojená s konvenciami a rituálmi, ktoré doprevádzajú sociálny styk. Táto vrstva komunikácie sa označuje ako komunikačná etiketa.

Obrázok 6: Neutrálnosť verzus emocionálnosť

Erin Meyer prišla po spomínaných autoroch s novými dimenziami v interkultúrnych vzťahoch:

1. *Komunikácia* – táto dimenzia sa nesie v duchu nízkeho a vysokého komunikačného kontextu.
2. *Hodnotenie* – priama negatívna spätná väzba oproti nepriamej negatívnej spätnej väzbe.

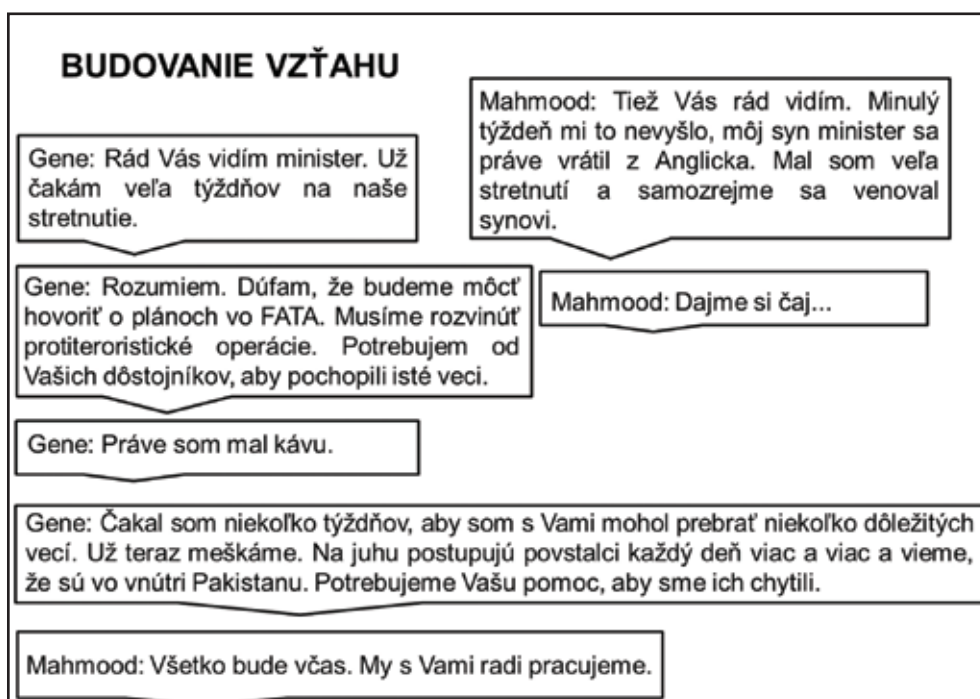
Obrázok 7: Kultúrne mapy I.

3. *Presvedčanie* – niektoré krajiny musia mať najskôr vytvorený teoretický rámec, ktorým môžu podložiť argumenty. U iných je to presne naopak, diskutujú, a tak prakticky hľadajú riešenia.

Obrázok 8: Kultúrne mapy II.

4. *Vedenie* – v **egalitárnej** spoločnosti je ideálna vzdialenosť medzi nadriadeným a podriadeným veľmi malá. Ideálny vedúci prezentuje rovnosť. V komunikácii nebedať hierarchickú štruktúru. Opakom je všeobecne spoločnosť **hierarchická**.
5. *Rozhodovanie* – konsenzuálne rozhodovanie je vlastne demokratickým rozhodovaním. Stojí oproti krajinám, kde rozhodujú tí na vrchole hierarchie.
6. *Dôverovanie* – oproti sebe stojí zameranosť na výkony v pracovnom styku a vzťahom podmienený budúci pracovný styk.

Obrázok 9: Kultúrne mapy III.

(Zdroj: www.jadl.act.nato.int/ADL 175 Cross Cultural Communications)

7. *Nesúhlas* – v určitých krajinách sa neboja prejaviť nesúhlas, pretože to berú ako spôsob konštruktívneho pokračovania, iní sa konfrontácii vyhýbajú, aby nenarušili vzájomné vzťahy.

POZNÁMKY

8. *Plánovanie* – v zmysle vnímania času lineárne alebo flexibilne.

Obrázok 10: Lineárny koncept (Peter) verus flexibilný koncept Mohammad
(Zdroj: [www.jadl.act.nato.int/ADL 175 Cross-Cultural Communications](http://www.jadl.act.nato.int/ADL_175_Cross-Cultural_Communications))

3 KULTÚRNA RÔZNORODOSŤ VO VOJENSKOM PROSTREDÍ

Od konca „Studenej vojny“ sa ozbrojené zložky rôznych krajín omnoho výraznejšie angažujú vo vojenských alebo mierových operáciách po celom svete. Rozsah týchto operácií je taký náročný, že žiadna z krajín nie je schopná riadiť akúkoľvek operáciu samostatne. To ich núti k spoločnej práci. Multinárodná vojenská spolupráca sa stala novým štandardným spôsobom pôsobenia nielen v mierových misiách.^{15) 16)}

Ako už bolo spomenuté, medzikultúrna spolupráca nie je fenomén spojený výslovene s vojenským prostredím. Avšak aj vojenské prostredie sa stalo predmetom skúmania v zmysle vplyvnej práce pána Hofstedeeho pochádzajúceho z komerčného prostredia. Potvrdil, že aj vo vojenskom prostredí existuje väčšina uvádzaných kultúrnych rozdielov a sú veľmi podobné tým, ktoré sa našli v komerčnom prostredí. Ešte zaujímavejšie bolo zistenie, že existuje čosi ako „nadrárodná vojenská kultúra“. Táto vojenská kultúra je v porovnaní s „civilnou“ kultúrou viac kolektivistická, viac orientovaná na hierarchiu a menej riadená mzdou. Výsledkom toho je fakt, že vojenský personál s rôznymi kultúrnymi pôvodmi dokáže ľahšie medzi sebou pracovať a koexistovať. Potvrďuje to aj ďalší fakt, že lepšia spolupráca je možná medzi vojakmi z rôznych krajín oproti spolupráci s neziskovými organizáciami alebo inými civilnými inštitúciami.

Medzi príslušníkmi odlišných armád zvyčajne rozoznávame rozdiely v operačnom štýle, štýle vedenia, vnímaní pravidiel, podmienkach pre prácu a život, či v po-

15) SOETERS, J. - MANIGART, P.: *Military Cooperation in Multinational Peace...*, 2008.

16) MOSKAITIS, R. T.: *CiviMilitary Cooperation in peace Operations*, 2014.

vahe vzťahu a komunikácie smerom k obyvateľstvu v krajine, kde je operácia vedená. Podľa toho variujú aj výsledky a efektívnosť vedenej operácie. Hoci si nemôžeme byť istí ani konečným výsledkom v dôsledku používania konkrétneho štýlu vedenia operácie. Svedčí o tom aj prípad z Iraku, oblasti zodpovednosti Britov, ktorí sa sťažovali na pasivitu svojich talianskych kolegov. Tá bola oproti ich proaktívnemu prístupu v uliciach radikálne odlišná. V konečnom dôsledku, ale tento prístup priniesol lepšie výsledky. Iračania prevzali zodpovednosť za svoju činnosť. Študenti vojenskej akadémie z Veľkej Británie sa ukázali ako tí, ktorí majú najvyššiu úroveň vzdialenosti moci spomedzi iných 13 národov. Inou zaujímavosťou je, že všeobecne krajiny s vysokým stupňom vzdialenosti moci (ako napríklad Taliansko a Francúzsko) odmietali byť pod vedením iného národa. A ako má viesť veliteľ multinárodný kontingent? Kladú sa veľké nároky na jeho behaviorálne a osobnostné predispozície, či lingvistické, analytické a kultúrne schopnosti. V konečnom dôsledku má byť tento veliteľ schopný dosiahnuť konzistenciu v zdieľaní rovnakej vízie a perspektívy. Inými slovami spoločný operačný cieľ. ^{15) 16)}

Niekoľko ilustračných príkladov podčiarkuje význam kultúrnej inteligencie, pretože práca v medzinárodných kontingentoch prináša aj takéto výzvy. Počas mierovej misie na Cypre nastali určité komplikácie medzi anglicko – holandskými členmi kontingentu a medzi americkými a dánskymi príslušníkmi kontingentu v Bosne.

Holandžania mali na Cypre hlavný problém s výrazne hierarchickým a mocenským odstupom v britskej armáde. Napríklad veľmi kritizovali oddelené jedálne na základe príslušnosti k vojenskej hodnosti a prísny zákaz, aby mohol veliteľ roty piť večer pivo s vojakom, s ktorým pracoval celý deň. Holandžania boli zvyknutí na živiálnejší a uvoľnenejší spôsob komunikácie pri odovzdávaní a prijímaní úloh, čo tiež kontrastovalo so spôsobmi Britov. Problém sa pre Holanďanov zdal byť až taký intenzívny, že zasahoval vojenský personál v Haagu. Bolo vykonané špeciálne vyšetrovanie a výsledkom boli odporúčania zahrňujúce dôležitosť spoznávania jednotlivých kultúr navzájom. Holandskí vojaci preto absolvovali vždy pred nasadením kultúrny tréning.

Pre Dánov a Američanov v Bosne bolo problematické odlišné vnímanie výrazov „vyhovieť vojenským pravidlám“, „dodržiavanie pokynov“, či „pracujeme podľa kníh“. Pre Dánov sú menej dôležité, pre Američanov obľúbenejšie. Dáni vkladajú do práce viac civilný koncept, už aj pri opise svojej vlastnej práce.

Spomínaný americký prístup sa odráža aj v relatívnej úspešnosti ich tímov pri práci s civilným obyvateľstvom počas konfliktu v Kosove. Zabezpečenie bezpečnosti a slobody pohybu charakterizovali úkony ako veľa výstroje a výzbroje, iba veľké a obrnené autá, vlastné stravovacie a zábavné centrá vo vnútri kempu s veľkým múrom, a ešte aj čakanie v radoch na jedlo nebolo bez nepriestrelnej vesty. Účinnejší bol však prístup iných kontingentov, ktorí vedeli, že najväčšia ochrana sú dobré vzťahy s uznávanými ľuďmi v danej komunite. Keď britský plukovník vstupoval do srbskej budovy obklopený nahnevanými Albáncami iba s tlmočníkom, v krátkom rukáve s malou ručnou zbraňou. Stačilo, že ho vrelo privítala staršia srbská pani bozkom na obe líca a pozvala k sebe na kávu. ^{15) 16)}

POZNÁMKY

Za úspešný bol v Kosove považovaný sektor vedený Talianmi za podpory Španielov, Portugalcov, Argentíncov, Bulharov a Turkov. Aj napriek určitým nepokojom v ich oblasti zodpovednosti, situáciu doladili veľmi dobré vzťahy so srbskými a albánskymi komunitami a v neposlednom rade aj vzťahy s neziskovými organizáciami.

4 ZÁVER

Práca v medzinárodných tímoch má pozitívne, ale aj negatívne aspekty. Podľa rôznych štúdií, rozdielnosť kultúr zvyšuje inovatívnosť, kreativitu, flexibilitu a rozširuje škálu pohľadu na riešenie pracovných problémov. Môže priniesť viac informácií z rôznych zdrojov a uhlov pohľadu, nápadov a myšlienok, stimuluje proces myslenia a prináša nové siete kontaktov a zdrojov. Ak sú tieto rôznorodé vstupy a zdroje opodstatnené a potrebné, možno očakávať kvalitné výsledky práce. Keď riešime jednoduché úlohy jedným spôsobom riešenia, či úlohy stereotypné a rutinné, rôznorodosť pohľadov, skúseností a zdrojov nemá zdanlivo hlbší význam.

Keď sa vychádza z operačných skúseností, opak je pravdou. Pri dnešnom nekonvenčnom a asymetrickom type „vojny“ nestavíme na svoju stranu iba zbrane a obrnené vozidlá oproti rovnakým zbraniam a vozidlám, ale názor ľudí je novodobou zbraňou. Ktokoľvek z vojenskej jednotky sa môže dostať do kontaktu s obyvateľom hostujúcej krajiny, a teda ktokoľvek sa môže dostať do kultúrneho nedorozumenia. Pri budovaní nových základov vojnou zničených krajín je žiadúce brať do úvahy špecifiká života v ich krajine s ich kultúrnym kontextom. Zvlášť je potrebné vnímať potreby jednotlivých skupín obyvateľstva (napr. ženy, deti, menšie etniká). Treba premýšľať, prečo sa v krajine vyskytujú určité javy, prečo sa ľudia správajú určitým spôsobom. Prečo napríklad nájdeme v arabskej krajine v nemocnici viac chlapov a len málo žien? Napríklad preto, že arabské ženy môžu ošetrovať iba ženy – lekárky a že muži a chlapci utrpia častejšie rôzne poranenia, pretože vychádzajú viac z domu, a teda sa viac vystavujú nebezpečenstvu. Takéto pomyselné drobnosti napomáhajú budovať mier a predchádzať nepokoju.

Mier buduje aj efektívna spolupráca v multinárodných kontingentoch, preto predsa len má význam budovať svoju vlastnú kultúrnu kompetentnosť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ADAMIŠÍNOVÁ, I.: *Proces adaptácie českých študentov na cudziu kultúru : Bakalárska práca*. Brno : Mendelova univerzita v Brne, Fakulta regionálneho rozvoje a teritoriálnych štúdií. 2015. 54 s.

BERRY, J. W.: Conceptual Approaches to Acculturation. In: CHUN, K. - BALLS-ORGANISTA, P. - MARIN, G. (Eds.): *Advances in theory, measurement and applied research*. Washington : APA Books, 2002, p. 17-37.

BERRY, J. W. a kol.: Response to Rudmin's Book Review of Immigrant Youth in Cultural Transition. In: *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 2008, no. 39, p. 517-520.

- BOREC, T.: *Manažéri na cudzom parkete : Ako prekonávať nástrahy interkultúrnej komunikácie*. 1. vyd. Bratislava : Neopublic Porter Noveli, 2009. 218 s. ISBN 978-80-970227-5-4.
- BRATSKÁ, M.: *Vieme riešiť záťažové situácie?* 1. vyd. Bratislava : SPN, 1992. 152 s. ISBN 80-08-01592-6.
- DOLINSKÁ, V.: *Akulturačné štúdie pre ekonómov – kultúrne odlišnosti medzinárodného pracovného prostredia*. 1. vyd. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. 90 s. ISBN 978-80-8168-324-4.
- HENDERSONOVÁ, H.: *Za horizontem globalizace*. Praha : DharmaGaia, 2001. 134 s. ISBN 80-85905-93-0.
- HRONEC, M.: *Ekonomické aspekty výchovy a vzdelávania*. 1. vyd. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta UMB, 2010. 138 s. ISBN: 978-80-557-0055-7.
- JANČOVIČ, J.: Interkultúrne kompetencie v globálnom vzdelávaní. In: *International Conference Booklet : 110 years of SlovakAid : a Vision of Development Cooperation for a Changing World*, 1. vyd. Bratislava : Pontis Fondation, 2013, s. 71-78. ISBN 978-80-971310-1-2.
- LEE, L. - DONOHOUE, R.: The Construction and validation of measure of expatriate job performance. In: *International Journal of Human Resource Management*, vol. 23, 2012, no. 6, p. 1197-1215.
- MOCKAITIS, R. T.: *Civil-Military Cooperation in Peace Operations: the case of Kosovo*. 1. vyd. Carlisle : U.S. Strategic Studies Institute, 2014. 656 s. ISBN 1-58487-168-7.
- PRŮCHA, J.: *Interkultúrní psychologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. 200 s. ISBN 80-85866-72-2.
- PRŮCHA, J.: *Interkultúrní komunikace*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2010. 200 s. ISBN 978-80-247-3069-1.
- SEKOVÁ, M. a kol.: *Manažment II – ľudia v organizácii a organizačná kultúra*. 1. vyd. Bratislava : Iura Edition, 2013. 172 s. ISN 978-80-8079-511-6.
- SELMER, J. - TORBIORN, I. - de LEON, C. T.: Sequential Cross – Cultural Training for Expatriate Business Mangers : Pre-Departure and Post Arrival. In: *International Journal of Human Resourece Management*. 1998, 1998, issue 5, p. 831-840.
- SPREITZER, G. M. - McCALL, M. W. Jr. - MAHONEY, J. D.: Early Identification of International executive potential. In: *Journal of Applied Psychology*, vol. 82, 1997, no. 1, p. 6-29.
- SOETERS, J. - MANIGART, P. (Eds.): *Military Cooperation in Multinational Peace Operations : Manging Cultural Diversity and Crisis Response*. 1. vyd. London : Routledge, 2008. 254 s. ISBN 97804154445894.

POZNÁMKY**TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE**

1. Objasnite význam interkultúrneho vzdelávania vo všeobecnosti a definujte kultúrnu kompetenciu.
2. Aký tréning môže byť nápomocný pri prevencii akulturačného stresu.
3. Popíšte najznámejšie delenie národov podľa rozdielnosti v hodnotách.
4. Premýšľajte nad prepojením medzi teoretickým podkladom a uvedenými príkladmi vo vojenských multinárodných kontingentoch.
5. Diskutujte o prípadoch kultúrnych nedorozumení z vašich vlastných pracovných skúseností.

Historický kalendár na rok 2018

1. január 1993	-	vznik Slovenskej republiky
1. január 1993	-	vznik Ozbrojených síl Slovenskej republiky
21. február 1888	-	úmrtie Jozefa Miloslava Hurbana, prvého predsedu Slovenskej národnej rady
23. február 1918	-	sformovanie Červenej armády, občianska vojna v Rusku
25. február 1948	-	prechod od demokracie k totalitnému režimu v ČSR, pripojenie ČSR k sovietskemu bloku
2. marec 1978	-	let prvého československého kozmonauta kpt. Vladimíra Remeka na obežnú dráhu
5. apríl 1968	-	schválenie Akčného programu KSC, tzv. „socializmu s ľudskou tvárou“, ktorého cieľom bola reforma ekonomického a politického systému
17. apríl 1718	-	narodenie Adama Františka Kollára, slovenského učenca, radcu cisárovnej Márie Terézie v oblasti reformy školstva, riaditeľ a Dvornej knižnice vo Viedni
10. máj 1848	-	Žiadosti národa slovenského, program žiadajúci národnostnú rovnoprávnosť slovenského národa s národom maďarským v Uhorsku a celkovú demokratizáciu spoločenského života
14. máj 1918	-	Začiatok bojov československých légii proti sovietskej vláde a obsadzovania Transsibírskej magistrály
2. – 3. jún 1918	-	vzbura Trenčianskeho 71. pešieho pluku v srbskom meste Kragujevac proti rakúsko – uhorskému veleniu
21. august 1968	-	vstup vojsk Varšavskej zmluvy do ČSSR
19. september 1848	-	prvé zasadnutie Slovenskej národnej rady, prvého národnopolitického orgánu Slovákov
22. september 1848	-	bitka pri Brezovej pod Bradlom, kde slovenské dobrovoľnícke vojsko bojovalo za obranu národných a sociálnych práv slovenského národa v Uhorsku a porazilo jednotky bojujúce za záujmy uhorskej vlády v Pešti
30. september 1938	-	Mníchovská dohoda, odstúpenie českých pohraničných území ČSR Nemecku
28. október 1918	-	vznik Československej republiky
2. november 1938	-	Viedenská arbitráž, nátlak krajín fašistickej osi, aby sa Slovensko vzdalo rozsiahlych území v prospech fašistického Maďarska
11. november 1918	-	ukončenie bojov prvej svetovej vojny

ISBN 978-80-89609-16-1

9 788089 609161